ทุนทางสังคมในการจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง หมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด

THE SOCIAL CAPITAL IN COMMUNITY FINANCIAL INSTITUTION MANAGEMENT OF NONG YANG VILLAGE FUNDS MOO 5, CHAM RAK SUB-DISTRICT MUEANG DISTRICT, TRAT PROVINCE

ภาคนิพนธ์

ของ

พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

กรกฎาคม 2558

ทุนทางสังคมในการจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง หมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด

THE SOCIAL CAPITAL IN COMMUNITY FINANCIAL INSTITUTION MANAGEMENT OF NONG YANG VILLAGE FUNDS MOO 5, CHAM RAK SUB-DISTRICT MUEANG DISTRICT, TRAT PROVINCE

ภาคนิพนธ์

ของ

พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

กรกฎาคม 2558

ใบรับรองภาคนิพนธ์

เรื่อง

ทุนทางสังคมในการจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง
หมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด

The Social Capital in Community Financial Institution Management of Nong Yang Village Funds,
Moo 5, Cham Rak Sub-district Mueang District, Trat Province

พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์

คณะกรรมการสอบภาคนิพนธ์

.....ประธานสอบภาคนิพนธ์
(ดร.นักรบ เถียรอ่ำ)

.....ประธานที่ปรึกษาภาคนิพนธ์
(ดร.นักรบ เถียรอ่ำ)

.....กรรมการที่ปรึกษาภาคนิพนธ์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์)

.....กรรมการสอบภาคนิพนธ์
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ สามัคคีธรรม)

ได้รับอนุมัติจากมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์พอพันธ์ สุทธิวัฒนะ)

วันที่ 31 เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2558

พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์. (2558). **ทุนทางสังคมในการจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง หมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด**. ภาคนิพนธ์ รป.ม. (การปกครองท้องถิ่น). จันทบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

คณะกรรมการที่ปรึกษาภาคนิพนธ์

นักรบ เถียรอ่ำ รป.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์) ประธานกรรมการ

รองศาสตราจารย์ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์ ร.ด. (รัฐศาสตร์) กรรมการ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยาง และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการบริหารจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง หมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด วิธีการศึกษาใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์เจาะลึกและสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า ทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยางมี 3 ทุนสำคัญ ได้แก่ ทุนทางสังคมในรูปแบบบรรทัดฐานทางสังคม ทุนทางสังคมในรูปแบบเครือข่าย ทุนทางสังคมในรูปแบบองค์กรชุมชน ที่ก่อให้เกิดความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความรู้สึกผูกพันต่อชุมชน ความไว้วางใจและเครือข่ายที่สะท้อนผ่านกิจกรรมของชุมชน เช่น กิจกรรมการดูแลรักษาความปลอดภัยในชุมชน กิจกรรมการจัดการแข่งขันกีฬาหมู่บ้าน “หนองยางคัพ” กิจกรรมการตรวจเยี่ยมบ้านของกลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ และกิจกรรมการจัดงานวันสงกรานต์ของหมู่บ้านหนองยาง ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการบริหารจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง พบว่า ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง มี 2 ประการ คือ 1) ทุนทางสังคมภายใต้การบริหารจัดการของสถาบันการเงินชุมชนในการให้ความร่วมมือในการดำเนินการ ได้แก่ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ที่ให้ผู้นำที่เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ในการบริหาร มีความซื่อสัตย์ เสียสละ เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน เป็นผู้นำที่สร้างระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีและมีคุณภาพ ก่อให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวในชุมชน มีความคุ้นเคยและรู้จักเป็นอย่างดี 2) การมีความไว้เนื้อเชื่อใจต่อคณะกรรมการสถาบันการเงินชุมชนในการบริหารการเงิน ทำให้คนในชุมชนนำเงินมาฝากเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนถึงความเข้มแข็งของทุนทางสังคมที่เกิดขึ้น และส่งเสริมความเข้มแข็งให้สถาบันการเงินชุมชน

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

คำสำคัญ : ทุนทางสังคม สถาบันการเงินชุมชน

Pheeranat Singhapan. (2015). **The Social Capital in Community Financial Institution Management of Nong Yang Village Funds, Moo. 5, Cham Rak Sub-district, Mueang District, Trat Province**. Independent Study. M.P.A. (Local Government). Chanthaburi : Rambhai Barni Rajabhat University.

Advisory Committee

Nakrob Tianam D.P.A. (Public Administration) Chairman

Associate Professor Chaiyon Praditsil Ph.D. (Political Science) Member

Abstract

This research aimed to analyze the social capital of Nong Yang Village and study the relationship between the social capital and the community financial institution management of Nong Yang village funds in Nong Yang village, Moo 5, Cham Rak Sub-district, Mueang District, Trat Province. The research was a qualitative research using in-depth interview and participant observation. The results showed that 1) social capital of Nong Yang had three major capitals which were social norm, community organization, and networks. All of these were reflected the community through community events such as the local security, "Nong Yang Cup" sport competition, the home visits of senior care volunteers and Songkran's day activities, and 2) the relationship between the social capital and community financial institution management was found that social capital had an effect on two matters which were the cooperation in social capital under the management of community financial institution and the reliance of the committee on the community financial institution in financial management.

Keywords : Social Capital, Community Financial

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

กิตติกรรมประกาศ

ภาคนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จด้วยดี โดยได้รับความอนุเคราะห์และความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก ดร.นักรบ เถียรอ่ำ ประธานที่ปรึกษาภาคนิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์ กรรมการที่ปรึกษาภาคนิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ สามัคคีธรรม กรรมการสอบภาคนิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ ตรวจสอบ แก้ไขและข้อบกพร่องต่าง ๆ ให้กับผู้วิจัย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ผู้สอนในโครงการรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ให้แนวทางซึ่งเป็นประโยชน์ในการศึกษาและการปฏิบัติการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำไปใช้ความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน สังคมและประเทศชาติต่อไป และขอขอบพระคุณผู้ให้การสนับสนุน จนทำให้การวิจัยในครั้งนี้สำเร็จด้วยดี ขอขอบพระคุณนายกเทศมนตรีตำบลชำรากและผู้ใหญ่บ้านหนองยาง ที่อนุญาตให้ผู้วิจัยเข้าเก็บข้อมูลในพื้นที่

ขอขอบพระคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้เสียสละเวลาในการให้ข้อมูลต่าง ๆ ในการวิจัยครั้งนี้ ขอขอบพระคุณนายกเทศมนตรีตำบลหนองบอนที่อนุมัติงบประมาณเป็นทุนการศึกษาแก่กระผม และขอกราบขอบพระคุณบุพการีที่ให้การอบรมเลี้ยงดูและให้โอกาสในการศึกษา คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากภาคนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูกตเวทิตาแด่ บิดา มารดา ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน

พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	**บทนำ**	1
	ความเป็นมา	1
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
	ประโยชน์ของการวิจัย	3
	ขอบเขตของการวิจัย	3
	นิยามศัพท์เฉพาะ	3
	กรอบแนวคิดในการวิจัย	4
	สมมติฐานในการวิจัย	5
2	**แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง**	6
	แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม	6
	ความหมายของทุนทางสังคม	6
	ทฤษฎีทุนสังคม	13
	แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการสะสมทุนทางสังคม	25
	แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย การตอบแทน และใช้ประโยชน์ร่วมกัน	28
	แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันการเงินชุมชน	36
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	41
3	**วิธีดำเนินการวิจัย**	50
	การเก็บรวบรวมข้อมูล	50
	การตรวจสอบข้อมูล	51
	การวิเคราะห์ข้อมูล	51
4	**การวิเคราะห์ข้อมูล**	52
	บริบทของหมู่บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด	52
	ทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด	58
	ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยางกับการบริหารจัดการสถาบันการเงินของกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด	70

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
5	**สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ**	76
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	76
	สรุปผลการวิจัย	76
	การอภิปรายผลการวิจัย	78
	ข้อเสนอแนะ	80
บรรณานุกรม		81
ภาคผนวก		88
	ภาคผนวก ก หนังสือขอความร่วมมือในการวิจัย	89
	ภาคผนวก ข แนวการสัมภาษณ์เจาะลึก	91
ประวัติย่อผู้วิจัย		93

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ **หน้า**

1 กรอบแนวคิดในการวิจัย 4
2 ข้อเสนอโมเดลแสดงการเกิดขึ้นของทุนทางสังคม 34

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บทที่ 1
บทนำ

ความเป็นมา

สถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด เป็นอีกสถาบันการเงินชุมชนหนึ่งที่เกิดจากนโยบายของรัฐบาล ที่ให้โอกาสเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพและรายได้อย่างทั่วถึง โดยทำหน้าที่เปิดให้บริการธุรกรรมทางการเงินขั้นพื้นฐาน เช่น รับฝากเงิน ถอนเงิน กู้ยืมเงิน ซึ่งธุรกรรมเหล่านี้อยู่ภายใต้กรอบพระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ เป็นตัวแทนหรือทำธุรกรรมทางการเงินแทนสถาบันการเงินที่สนับสนุน ซึ่งสถาบันการเงินชุมชนเกิดจากกองทุนหมู่บ้าน ก่อตั้งครั้งแรกเมื่อวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ. 2544 มีจำนวนสมาชิกครั้งแรก จำนวน 318 คน โดยมีคณะกรรมการจำนวน 15 คน และมีมติที่ประชุมให้เหลือ 11 คนจนถึงปัจจุบันและในปี พ.ศ. 2548 ได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับ 2 ในการประกวดในระดับอำเภอ ได้รับรางวัล 3A และได้รับการเพิ่มทุนจำนวนสมาชิก 100,000 บาท เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2550 ซึ่งกองทุนได้ดำเนินการมาถึงปัจจุบันมีจำนวนสมาชิก 545 คน (ประยุทธ ติ่งเกษม. สัมภาษณ์. 2557)

ต่อมาได้มีการประเมินความพร้อมและจัดตั้งเป็นสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2557 และได้รับรางวัลชนะเลิศอันดับที่ 1 ในการประกวดสถาบันการเงินกองทุนหมู่บ้านดีเด่น ระดับภาคตะวันออก เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2557 และได้ดำเนินกิจการที่เกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนโดยได้จัดสวัสดิการให้กับสมาชิกและชุมชน จากกำไรที่เกิดจากการบริหารจัดการที่ดี มีการปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการสถาบันการเงินชุมชนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตการประกอบอาชีพเกษตรกรรม สอดคล้องต่อการตอบสนองปัญหาชุมชนและสอดคล้องกับปัจจัยภายนอกที่เข้ามา เช่น ทำการรับฝากนอกสถานที่ เปลี่ยนวันเวลาในการรับฝากสำหรับกรณีพิเศษ เป็นต้น การจัดการสถาบันการเงินชุมชนเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงผลสำเร็จที่สะท้อนความเข้มแข็งของชุมชนและทุนทางสังคมที่นำมาใช้ในการจัดการ

สถาบันการเงินชุมชนบ้านหนองยางไม่มีการกำหนดบุคคลที่เฉพาะเจาะจงตายตัวมารับผิดชอบเพียงแต่กำหนดไว้แบบหลวม ๆ เฉพาะบางงานเท่านั้น เพราะทุกคนในชุมชนมีหน้าที่รับผิดชอบช่วยกันรักษาดูแลและเป็นเจ้าของร่วมกัน แต่หากมีการทำงานที่ต้องการผู้รับผิดชอบในประเด็นงานที่เพิ่มขึ้นมาเป็นครั้งคราว เช่น ปรับปรุงอาคารสถานที่จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาก็จะมีการประชุมตกลงกันในเวทีประชุมหมู่บ้าน มีคณะทำงานชุดเดียวกับคณะทำงานของชุมชน (ผู้ใหญ่บ้านและแกนนำหลัก) มาทำหน้าที่รับผิดชอบเป็นผู้ประสานงานหลัก เนื่องจากสถานที่ทำการของสถาบันการเงินชุมชนคือศาลาประชุมของหมู่บ้าน นับเป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างทุนทางสังคมให้เกิดกับที่อื่นด้วย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สถาบันการเงินชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สร้างและพัฒนาผู้นำเพิ่มขึ้นผ่านการแบ่งบทบาทกันทำ กิจกรรมเป็นพื้นที่เชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ภายใต้การทำงานที่อยู่บนฐานวัฒนธรรมชุมชน คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่แนบแน่น มีประสบการณ์ในการทำงานพัฒนากว่า 14 ปี (จากกองทุนหมู่บ้านสู่สถาบันการเงินชุมชน) ทำให้บ้านหนองยางเรียนรู้วิธีการทำงานชุมชนบนฐานการพึ่งตนเองก่อน แล้วจึงขอรับการสนับสนุนจากภายนอก (ด้านงบประมาณ ด้านความรู้ ฯลฯ) ทำให้มีกลุ่มกิจกรรมเกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน ทั้งที่จัดตั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการกว่า 11 กลุ่มซึ่งสะท้อนถึงความเข้มแข็งและทุนทางสังคมที่เกิดขึ้น

สถาบันการเงินชุมชนไม่ใช่เพียงองค์กรที่ทำหน้าที่เพียงเป็นแหล่งเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพและรายได้อย่างทั่วถึง หรือทำหน้าที่เปิดให้บริการธุรกรรมทางการเงินขั้นพื้นฐานเท่านั้น แต่หากยังเสริมสร้างความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนให้มีความสมัครสมาน กลมเกลียวที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคมให้เกิดขึ้นในชุมชน หรือใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพของสถาบันการเงินชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยาง ในมิติกระบวนการของสังคม เพื่อศึกษาให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยางในการจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง

ผู้วิจัยได้เลือกสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด ซึ่งสถาบันการเงินชุมชนดังกล่าว ได้พัฒนามาจากการรวมตัวกันของผู้นำชุมชน เครือข่ายในชุมชนและชาวบ้าน มีผู้นำ แกนนำที่มีวิสัยทัศน์ในการบริหาร มีความซื่อสัตย์ เสียสละ เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน มีการสร้างระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีและมีคุณภาพ ก่อให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวในชุมชน นอกจากนั้นบ้านหนองยางยังมีประวัติศาสตร์ที่มีส่วนในการส่งเสริมความรักความสามัคคี คือ ยุทธการบ้านชำราก ที่ครั้งอดีตเคยเกิดเหตุการณ์ที่มีทหารต่างชาติเข้ามาลุกล้ำในเขตชายแดน ทหารไทยได้ขับไล่ทหารต่างชาติออกนอกเขตแดนได้สำเร็จ ซึ่งนำมาสู่อัตลักษณ์และการส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีของคนในชุมชนตำบลชำรากเกิดความภาคภูมิใจในเหตุการณ์ ซึ่งมีการจัดงานรำลึกเป็นประจำทุกปี ทั้งเป็นการสร้างสรรค์เชิงสัญลักษณ์ในการสร้างความผูกพัน ความรักในผืนแผ่นดินเกิดของตน และเพื่อวิเคราะห์ทุนทางสังคมและแบบแผนในการบริหารจัดการที่ใช้ทุนทางสังคมว่าเป็นอย่างไร โดยหวังว่าผลจากการวิจัยครั้งนี้สามารถเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจเพื่อพัฒนาปรับปรุง และส่งเสริมการสถาบันการเงินชุมชนท้องถิ่นให้มีศักยภาพเพิ่มมากขึ้นต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยาง หมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ทุนทางสังคมกับการบริหารจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง หมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด

ประโยชน์ของการวิจัย

สามารถนำผลจากการวิจัยครั้งนี้ไปเป็นข้อมูลทุนทางสังคมที่มีผลต่อการจัดการสถาบันการเงินชุมชน ในการประกอบการตัดสินใจเพื่อพัฒนาปรับปรุง และส่งเสริมให้สถาบันการเงินชุมชนท้องถิ่นมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้นและกองทุนหมู่บ้านทั่วไปสามารถพัฒนาสู่การเป็นสถาบันการเงินชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านระยะเวลาของการวิจัย

ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยาง หมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด ที่หนุนเสริมสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด โดยศึกษาตั้งแต่เริ่มจัดตั้งกองทุน พ.ศ. 2550 จนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2558

ขอบเขตด้านพื้นที่ของการวิจัย

ในการวิจัยในครั้งนี้ พื้นที่ของการศึกษา ได้แก่ บ้านหนองยาง หมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด และสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง

ขอบเขตด้านเนื้อหาของการวิจัย

เป็นการศึกษาวิเคราะห์ทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยาง หมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด ที่หนุนเสริมสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด

นิยามศัพท์เฉพาะ

เพื่อเป็นแนวทางในการเก็บรวมรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดนิยามศัพท์เบื้องต้น ดังนี้

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏราไพพรรณี

1. ทุนทางสังคม หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ที่คนในชุมชนได้สร้างสรรค์ขึ้น ได้แก่ ความไว้วางใจ (Trust) ความมั่นใจ การเชื่อใจซึ่งกันและกัน เครือข่ายในชุมชน และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในชุมชนทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งทุนทางสังคมจะถูกสั่งสมในระยะเวลาหนึ่งผ่านวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และเหตุการณ์ของชุมชน โดยเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนหรือคนกับสถาบันหรือหน่วยงาน

2. บรรทัดฐาน หมายถึง สิ่งที่เป็นการยอมรับร่วมกันของคนในชุมชนที่จะสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อย สร้างความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ ได้แก่ กฎ ระเบียบ จารีต ค่านิยม ความเชื่อประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชน

3. เครือข่าย หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับกลุ่มในเชิงเครือข่ายที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้งที่เป็นเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ

4. สถาบัน หมายถึง กลุ่มองค์กรในชุมชนที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้งที่เป็นสถาบันที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการสำรวจองค์ความรู้ทั้งทางด้านทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

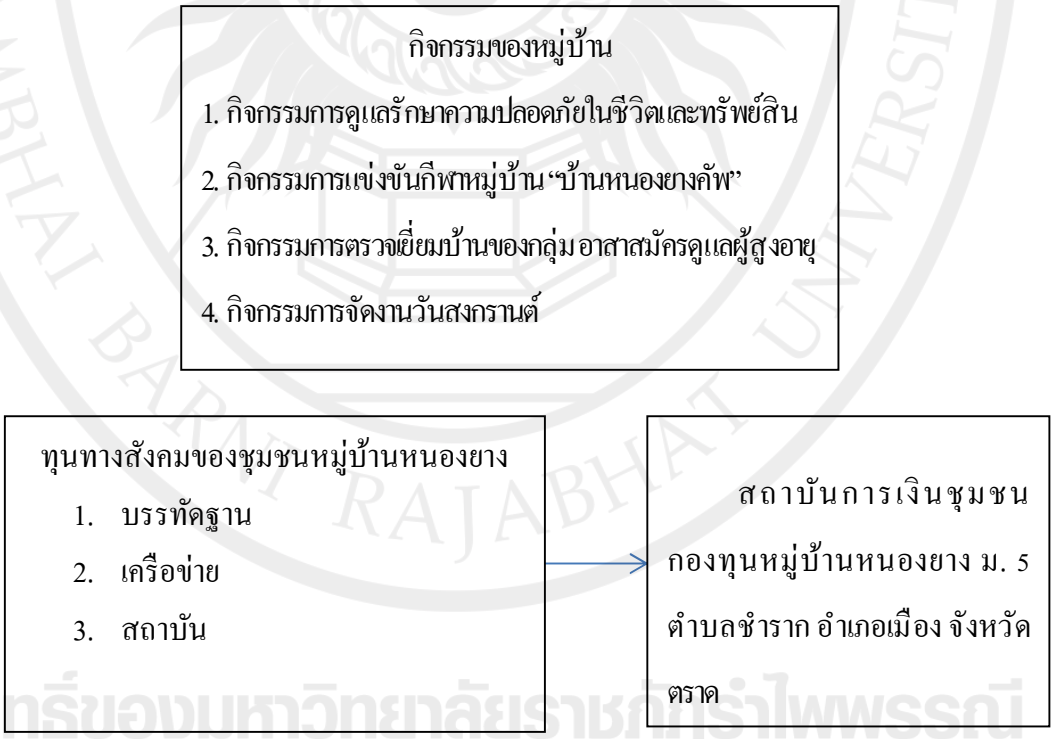

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สมมติฐานในการวิจัย

จากกรอบแนวคิดในการวิจัย ผู้วิจัยสามารถกำหนดสมมติฐาน ได้ดังต่อไปนี้

1. บรรทัดฐานมีผลต่อการจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง หมู่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด

2. เครือข่ายต่อชุมชนมีผลต่อการจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง หมู่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด

3. สถาบันมีผลต่อการจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง หมู่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บทที่ 2
แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม
   1.1 ความหมายของทุนทางสังคม
   1.2 ทฤษฎีทุนทางสังคม
2. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการสะสมทุนทางสังคม
3. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย การตอบแทน และใช้ประโยชน์ร่วมกัน
4. แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันการเงินชุมชน
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

ความหมายของทุนทางสังคม

ราชบัณฑิตยสถาน (2546 : 534) ให้ความหมายของทุนโดยทั่วไปไว้ว่า เป็นของเดิมหรือเงินที่มีไว้ ลงไว้ กำหนดไว้ เพื่อประโยชน์ให้งอกงาม เช่น มีความรู้เป็นทุน มีเงินเป็นทุน เงินหรือทรัพย์สินอื่น ๆ ที่ตั้งไว้สำหรับดำเนินกิจการเพื่อหาผลประโยชน์

วิทยากร เชียงกูล (2540 : 79) ได้กล่าวถึงความหมายคำว่า ทุน หมายถึง

1.1 ปัจจัยการผลิตในรูปของเงินและสินค้าต่าง ๆ ที่นายทุนใช้ร่วมกับแรงงานในการผลิต ทำให้เกิดทรัพย์สมบัติเพิ่มขึ้นในรูปของมูลค่าส่วนเกิน (Surplus Value)

1.2 สินทรัพย์ระยะยาว ซึ่งบริษัทลงทุนเพื่อผลิตสินค้าและบริการ

1.3 เงินทุนในรูปของการลงทุน กำไร หรือเงินกู้เพื่อใช้ในการดำเนินธุรกิจ

ภายใต้การให้นิยามความหมายเรื่องทุนตามแนวเศรษฐศาสตร์มาเป็นระยะเวลานาน ก็ได้มีผู้โต้แย้งแนวคิดนี้ โดยเห็นว่าทุนมีความหมายนอกเหนือจากการเป็นปัจจัยการผลิต แต่ก็มีปัจจัยอื่นที่ช่วยให้ประสบความสำเร็จในการประกอบกิจการต่าง ๆ ด้วย

คำว่า “ทุน” กับ “ต้นทุน” นั้นมาจากความหมายของคำว่า “Cost” หมายถึง ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในการจะทำอะไรก็แล้วแต่ เพราะฉะนั้นความหมายจึงแตกต่างกัน แต่ขณะนี้มีความสับสนเกิดขึ้น เพราะว่าทางเศรษฐศาสตร์เป็นคนบัญญัติศัพท์พวกนี้ขึ้นมา เราเรียกว่า “ต้นทุนทางสังคม” ซึ่งจะมีความหมายต่างจากทุนทางสังคม แต่ในปัจจุบันมโนทัศน์เรื่องทุนได้ขยายไปอย่างกว้างขวาง

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

อีกหลายรูปแบบ เช่น ทุนวัฒนธรรม ทุนมนุษย์ ทุนสิ่งแวดล้อม และทุนทางสังคม เป็นต้น ทุนในทางเศรษฐศาสตร์เราจะนึกถึงทุนที่เป็นทุนทางกายภาพ เช่น เครื่องมือ เครื่องจักร ที่จะเอามาใช้ในการผลิต รวมถึงเงินที่เอามาลงทุนในการผลิต อันนี้เราเรียกว่าทุน ต่างจากปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ที่นักเศรษฐศาสตร์ตะวันตกที่เขาคิดถึงเรื่อง แรงงานที่เอามาใช้ร่วมกับทุน ที่ดิน ที่ไร่ ร่วมกับทุนและทรัพยากรอื่น ๆ ตลอดจนวัตถุดิบทั้งหลายล้วนแต่เป็นปัจจัยการผลิตทั้งสิ้น ดังนั้นก่อนที่จะเข้าใจความหมายทุนทางสังคมจึงต้องเข้าใจแนวคิดทุนรูปแบบอื่นก่อน คือ (อภิชัย พันธเสน. 2546 : 1)

1. ทุนทางเศรษฐกิจ (Economic Capital)

ในทางเศรษฐศาสตร์ “ทุน” หมายถึงปัจจัยการผลิตชนิดหนึ่ง เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ร่วมกับปัจจัยการผลิตอื่น ๆ เพื่อการผลิตสินค้าและบริการ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าสินค้าทุน (Capital Goods) แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ สิ่งก่อสร้าง (Construction) และเครื่องจักรเครื่องมือ (Equipment) ในกรณีการผลิตทางการเกษตร สัตว์ใช้งานต่าง ๆ ถือเป็นปัจจัยทุนเช่นกัน นอกจากนี้ในบางกรณีอาจรวมทรัพยากรมนุษย์ ทุนที่ดิน ทุนวัตถุดิบ เป็นต้น (วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. 2534 : 45)

2. ทุนมนุษย์ (Human Capital)

อมรา พงศาพิชญ์ (2543 : 25) อธิบายความหมายของทุนมนุษย์ว่าวางอยู่บนฐานความคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่อธิบายเรื่องการลงทุนและผลตอบแทนจากการลงทุน ความแตกต่างในค่าจ้างและการได้เปรียบในการทำงาน ทุนมนุษย์มองได้ 2 ด้าน คือ การลงทุนทางการศึกษา สุขภาพ การฝึกทักษะความสามารถของมนุษย์ และการนำทุนหรือสมรรถนะและศักยภาพของมนุษย์ไปใช้เพื่อการสร้างสรรค์และผลิตงาน

เทียนชัย กีระนันท์ (2544 : 7) กล่าวว่านักเศรษฐศาสตร์จะวิเคราะห์ศักยภาพของเศรษฐกิจของคนในรูปแบบของความรู้ความสามารถ ทักษะ ประสบการณ์ สุขภาพ ทุนมนุษย์นี้จะเพิ่มค่าได้โดยการการลงทุนทางการศึกษา การฝึกอบรม สุขภาพ หรืออื่น ๆ เพื่อเพิ่มความรู้ ความสามารถ ทักษะ ประสบการณ์ และสุขภาพที่ดี

ด้วยเหตุนี้การลงทุนในมนุษย์จึงมีได้หลากหลาย ซึ่งจะมีผลให้เพิ่มความรู้ความสามารถหรือประสบการณ์ได้ทั้งนั้น เมื่อความเป็นอยู่ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันในสังคม ทำให้เกิดผู้นำชุมชนที่เป็นที่ยอมรับทั้งภูมิปัญญา ความเป็นผู้นำ ความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหาของชุมชน ความเป็นคนดี เสียสละ และสร้างประโยชน์ให้กับส่วนรวม (นภาภรณ์ หะวานนท์. 2548 : 112)

ทุนมนุษย์ในประเทศไทยนั้นได้ให้ความสำคัญกับมนุษย์ที่มีศักยภาพ ความรู้ คุณธรรม และความเสียสละ เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งถือเป็นบุคคลที่มีคุณค่า เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้นโดยไม่ได้เน้นที่เรื่องของการศึกษาว่าจะมีความรู้มากน้อยตามมาตรวัดทางการศึกษาในระบบ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ดังนั้นทุนมนุษย์จึงเป็นเรื่องความรู้ ทักษะ ความชำนาญ การดูแลรักษาสุขภาพ ในระดับครอบครัว หากพ่อแม่จะสร้างทุนมนุษย์ให้กับบุตรหลานของตนได้ด้วยการให้ความรู้และทักษะที่ถ่ายทอดมาจากคนในครอบครัว ในระดับชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนเดียวกันก็สามารถถ่ายทอดความรู้และทักษะอื่น ๆ ให้กับสมาชิกของชุมชนได้ หรือในระดับปัจเจกชน เช่น การดูแลรักษาสุขภาพตนเองให้ดี เพื่อจะได้มีความพร้อมในการทำงาน

3. ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital)

แนวคิดเรื่องทุนทางวัฒนธรรมเป็นแนวคิดหนึ่งที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับทุนทางสังคมอย่างแยกกันแทบจะไม่ออก ทุนวัฒนธรรมเป็นระบบความคิด ความเชื่อ ซึ่งบูดิเยอร์มองว่าเป็นเครื่องมือของการมีศักดิ์ศรีและอำนาจที่เหนือกว่าชนชั้นอื่น เป็นกระแสสังคมที่ตั้งอยู่บนความรู้ความคุ้นเคย และรู้สึกกับสิ่งที่เกิดขึ้นและวิถีของวัฒนธรรมที่ครอบงำหรือมีอำนาจในสังคมนั้น ทุนวัฒนธรรมรวมไปถึงภูมิหลังของครอบครัว สถานภาพทางสังคม การลงทุนและความผูกพันกับการศึกษาที่เป็นองค์ความรู้ และทรัพยากรอื่น ๆ ที่มีผลต่อความสำเร็จ (ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ. 2547 : 22)

4. ทุนทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Capital)

ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านการค้าและที่ไม่เกี่ยวข้องกับการค้า ระบบนิเวศที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชน ความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ รวมถึง อาหาร น้ำ พลังงาน อากาศ การกำจัดของเสียจากการใช้ ฤดูกาล รวมทั้งสิ่งอื่น ๆ ที่ใช้สนับสนุนการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การพักผ่อนหย่อนใจ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นต้น

5. ทุนทางสังคม (Social Capital)

เครือข่าย มูลนิธิ สมาคม กลไกทางสังคม สถาบันทางสังคม ทุนทางสังคมจึงเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งเป็นรูปแบบปฏิสัมพันธ์ที่ก่อรูปทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

สำหรับทุนทางสังคม เป็นสิ่งที่คงทนยืนยาวคล้ายทุนทางด้านเศรษฐศาสตร์ จะมีราคาเมื่อมีการเข้าไปครอบครองถือกรรมสิทธิ์ในตัวของทุนทางสังคม การลงทุนในทุนทางสังคมจำเป็นต้องใช้เวลา (Times) และพลานุภาพ (Energy) ในการที่จะสร้างทุนทางสังคมขึ้นมาและรักษาให้คงอยู่ต่อไป โดยบทบาทส่วนนี้เป็นหน้าที่ของเครือข่าย ทุนทางสังคมมีประโยชน์ในฐานะเครื่องมือหรือสะพานเชื่อมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของกลุ่ม ผลประโยชน์หรือกำไรของทุนทางสังคมไม่สามารถแสดงด้วยการเพิ่มขึ้น หรือลดลงได้อย่างชัดเจนเหมือนทุนด้านเศรษฐศาสตร์ ดังนั้นจึงทำให้ยากลำบากต่อการกำหนดค่าของทุนทางสังคม ความยากลำบากยิ่งเพิ่มมากขึ้นเมื่อทุน (Stock) ของทุนทางสังคมจะมีอยู่ในความสัมพันธ์ของเครือข่ายมากกว่าในตัวของแต่ละบุคคลเหมือนกับทุนมนุษย์ ทำให้เป็นการยากที่จะนิยามคุณสมบัติที่ถูกต้องหรือการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทุนทาง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สังคม ไม่สามารถถ่ายโอนกรรมสิทธิ์ระหว่างแต่ละบุคคล ไม่สามารถหยิบยืมกันได้ในแต่ละบุคคล ความน่าสนใจเป็นอย่างมากของทุนทางสังคม คือ การที่มันไม่สามารถจะลดมูลค่าโดยวิธีของการใช้เหมือนกับสินทรัพย์กายภาพ (Physical Assets) ในทางกลับกันยิ่งจะทวีคูณทุนของทุนทางสังคมให้มากขึ้นเมื่อใช้ประโยชน์จากทุนชนิดนี้มากยิ่งขึ้น ซึ่งในลักษณะทุนที่สำคัญทั้ง 5 ประการดังที่กล่าวแล้วนั้นพบว่า ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยทุนใหม่ที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก

บัวพันธ์ พรหมพักพิง (2546 : 14-15) ได้กล่าวถึง แนวคิดทุนทางสังคมปรากฏในตำราทางวิชาการทางประเทศตะวันตกมานานกว่า 2 ทศวรรษแล้ว แต่ยังไม่ได้รับความสนใจ นักวิชาการที่ทำให้แนวคิดดังกล่าวได้รับความสนใจมากขึ้น คือนักสังคมวิทยาที่ชื่อเจมส์ โคลแมน (James Coleman) ในข้อเขียนของเขา Social Capital and the Creation of Human Capital ที่ตีพิมพ์ใน American Journal of Sociology เขาชี้ว่าทุนทางสังคมเป็นเรื่องที่เป็นนามธรรมและเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่ง หรือเป็นองค์ประกอบที่มีอยู่ในสิ่งที่นักสังคมวิทยาเรียกว่า “โครงสร้างสังคม” นอกจากโคลแมนแล้วก็มีโรเบิร์ต พัทนัม (Robert Putnum) ที่ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องทุนทางสังคม และมีการกล่าวถึงอย่างกว้างขวาง พัทนัมมองเรื่องทุนทางสังคมในระดับองค์กร โดยเฉพาะวัฒนธรรมพลเรือน (Civic Culture) ที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกันออกไป ในภาคเหนือของประเทศอิตาลีที่มีสมาคมพลเรือนและมีวัฒนธรรมที่ส่งเสริมความร่วมมือและความสัมพันธ์ในแนบราบ (Vertical Links) เขาพบว่ารัฐบาลและการบริหารงานท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพมากกว่าภูมิภาคที่ไม่มีวัฒนธรรมเช่นนี้ ซึ่งโคลแมนและพัทนัมนี้ จะได้กล่าวต่อไปในฐานะที่เป็นนักคิดสำคัญของแนวคิดทุนทางสังคม

อันที่จริงแล้ว ในหมู่นักเศรษฐศาสตร์เอง แนวคิดเกี่ยวกับเรื่อง “สถาบัน” มีการขยายทัศนะที่กว้างขวางออกไปไกลกว่า “สถาบันตลาด” ที่เกี่ยวข้องกับความมั่งคั่งทางวัตถุมานานแล้ว กลุ่มนักคิดที่สำคัญคือกลุ่มนักคิดเศรษฐศาสตร์สถาบันใหม่ (New Institutional Economics : NIEs) อย่างเช่น ดักลาส นอร์ธ (Douglas North) มองว่าสถาบันทางสังคมอื่น ๆ ที่อยู่นอกเหนือสถาบันตลาดก็เป็นปัจจัยที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจ (การสร้างความเจริญเติบโตหรือความมั่งคั่งทางวัตถุ) กล่าวคือ สถาบันทางสังคมจะช่วยลดต้นทุนในการโอนย้ายทรัพยากร (Transaction Costs) โดยเฉพาะต้นทุนเกี่ยวกับการแสวงหาข้อมูลข่าวสารในแง่นี้ แนวคิดของนอร์ธเกี่ยวกับเรื่องสถาบันทางสังคมก็สอดคล้องกับแนวคิดของโคลแมนที่ว่า ทุนทางสังคมเป็นช่องทางหรือก่อให้เกิดการไหลของข้อมูลข่าวสาร ทัศนะในการมองสถาบันแบบนี้สามารถที่จะอธิบายปรากฏการณ์ที่นักวิชาการทางเศรษฐศาสตร์เรียกว่า “Economics Miracles” ของประเทศเอเชียตะวันออกไกลอย่างเช่น ญี่ปุ่น โดยมองว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในประเทศเหล่านี้มิได้มีสาเหตุมาจากทั้งพลังกลไกตลาด หรือปราศจากการแทรกแซง (การบิดเบือนราคาตลาด) ของรัฐเท่านั้น หากแต่เป็นเพราะมีเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกลุ่มพ่อค้าและนักลงทุน และการสร้าง

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

เครือข่ายความร่วมมือระหว่างรัฐและภาคเอกชน เครือข่ายเหล่านี้ในทัศนะทางวิชาการอาจจะถือได้ว่าเป็นทุนทางสังคมในรูปแบบหนึ่งเช่นกัน (บัวพันธ์ พรหมพักพิง. 2546 : 15-16)

อย่างไรก็ตามการมองทุนและการพัฒนาในความหมายใหม่ในที่นี้ มีประเด็นสำคัญ 2 ประการ ประการแรก การมองทุนในความหมายใหม่ไม่ควรจำกัดอยู่เพียงแค่การมองปัจจัยต่าง ๆ ที่ไม่ได้เป็นองค์ประกอบอยู่ในทุนทางกายภาพหรือทุนในแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์แบบดั้งเดิม โดยมองว่า “ปัจจัยมิใช่เศรษฐกิจ” (Non-economic Factors) เหล่านี้สามารถที่จะนำไปใช้เพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้เท่านั้น ทัศนะทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องทุนทางสังคมโดยเฉพาะที่อยู่ภายใต้ ยังเป็นทัศนะที่มุ่งมองว่าจะบรรลุการสร้างความมั่งคั่งในทางวัตถุหรือความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้อย่างไร มากกว่าความพยายามที่จะท้าทายต่อความหมายของคำว่า “ทุน” หรือความมั่งคั่งในทัศนะแบบดั้งเดิม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคำว่าทุนทางสังคมควรจะมีความหมายที่กว้างขวางกว่าปัจจัยที่ไม่มีสภาวะของทุนทางกายภาพแต่สามารถนำมาใช้เพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้เท่านั้น คุณค่าหรือจริยธรรมพื้นฐานที่มีอยู่ในสังคมต่าง ๆ อาจจะไม่สามารถที่จะนำมาสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้ แต่ว่าสามารถที่จะทำให้มนุษย์ดำรงตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรีมีความหมาย หรือช่วยปลดปล่อยให้มนุษย์หลุดพ้นจากพันธนาการต่าง ๆ ที่ลดทอนความเป็นมนุษย์ของเขาลงไป (บัวพันธ์ พรหมพักพิง. 2546 : 16)

ประการที่สอง ในขณะที่เราพยายามที่จะมองทุนทางสังคมและความหมายของคำว่า การพัฒนาที่กว้างขวางไปกว่าทัศนะทางวิชาการแบบดั้งเดิม เราก็จำเป็นที่จะต้องหลีกเลี่ยงการมอง “คุณค่า” หรือจริยธรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมอย่างหยุดนิ่ง การที่เรามองว่าการพัฒนาได้นำไปสู่การทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมลงไปและนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ติดตามมานั้นอาจจะเป็นทัศนะที่ถูกต้อง แต่การมองว่าการสร้างหรือการรื้อฟื้นวัฒนธรรมแบบเก่าให้กลับคืนมา โดยเฉพาะการใช้พลังจากภายนอกบีบบังคับให้มีการรื้อฟื้นเอาวัฒนธรรมแบบเก่ากลับมาใช้น่าจะไม่ใช่เรื่องที่ถูกต้องนัก ระบบคุณค่าหรือวัฒนธรรมที่เรามองว่าเป็นทุนทางสังคมไม่ได้มีผลในทางบวกต่อการพัฒนาเสมอไป ดังเช่นเราอาจพบว่า ระบบคุณค่าหรือวัฒนธรรมบางอย่างก็อาจจะถูกนำเอาไปใช้สำหรับการกดขี่ขูดรีดผู้อื่นได้เช่นกัน ดังนั้นการมองทุนทางสังคมจึงมิใช่จำกัดอยู่เพียงการจำแนกแยกแยะให้เห็นว่า อันนี้เป็นของเก่าหรือวัฒนธรรมเก่า หรืออันนี้เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้าน อันนี้เป็นวัฒนธรรมของรัฐของผู้ปกครองและ/หรือวัฒนธรรมตะวันตกเท่านั้น แต่ควรจะมองไปถึงว่าทุนทางสังคมดังกล่าวนี้มีความหมายอย่างไรต่อ “ผู้ใช้ประโยชน์” โดยตรงด้วย (บัวพันธ์ พรหมพักพิง. 2546 : 6-17)

อาจกล่าวได้ว่า แนวความคิดเรื่องทุนทางสังคมข้างต้นได้ก้าวพ้นไปจากแนวคิดสังคมศาสตร์กระแสหลักแบบเดิม ในการมองปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมในการพัฒนา กล่าวคือปัจจัยทางสังคมมิใช่อุปสรรคของการพัฒนา หากแต่เป็นปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการที่จะบรรลุเป้าหมายของการพัฒนา อย่างไรก็ตามยังคงมีปัญหาเกี่ยวข้องกับทั้งทางด้านทฤษฎีและแนวทางในการปฏิบัติการ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

ซึ่งประเด็นเหล่านี้ล้วนชี้ให้เห็นว่ายังคงมีความจำเป็นที่จะต้องทำการศึกษาวิจัยควบคู่ไปกับการนำเอาแนวคิดเรื่องทุนทางสังคมมาใช้ในการพัฒนา ปัญหาที่สำคัญสรุปได้ 3 ประการคือ

ประการแรก ทุนทางสังคมโดยทั่วไปแล้ว มีคุณสมบัติที่เรียกว่า “สาธารณะสมบัติ” (Public Goods) สมาชิกของสังคมทุกคนต่างมีส่วนในการก่อเกิด การผลิตซ้ำ และการขยายตัวของทุนทางสังคม ปัญหาประการแรกที่เกี่ยวข้องกับในเรื่องแนวคิดทฤษฎีในเรื่องทุนทางสังคมในแง่นี้คือ ทุนทางสังคมมีลักษณะที่เป็น “ปัจจัยเชิงโครงสร้าง” (Structural Determinism) กล่าวคือทัศนะทางทฤษฎีที่อยู่เบื้องหลัง ทัศนะนี้มองว่าพฤติกรรมของมนุษย์ถูกกำหนดโดยปทัสฐาน กรอบทางวัฒนธรรมหรือกฎของสถาบัน ทัศนะทางทฤษฎีดังกล่าวนี้มองข้ามการกระทำทางสังคมที่ไม่อยู่นอกกรอบของโครงสร้าง ดังนั้นทุนทางสังคมในทัศนะดังกล่าวมีแนวโน้มที่คนจนหรือกลุ่มคนที่อยู่ชายขอบของสังคม จะถูกละเลยหรือถูกกีดกันออกจากทุนทางสังคม ปัญหาประการต่อมาเกี่ยวข้องกับการผลิตซ้ำและการขยายตัวของทุนทางสังคมโดยตรง กล่าวคือ ทุนหรือทรัพย์สินที่เป็นสาธารณะมักจะมีปัญหาในเรื่องการบำรุงหรือการดูแลรักษา ปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาโดยทั่วไปของการพัฒนาในชุมชนชนบทคือ ในช่วงที่ผ่านมามีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นมามากมาย แต่กลุ่มเหล่านี้ส่วนมากในระยะต่อมาอยู่ในสภาพที่หยุดนิ่งหรือไม่มีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามความสลับซับซ้อนของทุนทางสังคมมิใช่อยู่ที่เรื่องคุณสมบัติในแง่ที่เป็นทรัพย์สินสาธารณะของทุนทางสังคมเท่านั้น หากแต่รวมไปถึงว่าทุนทางสังคมมีสภาพทั้งที่เป็น “ทรัพยากร” (Resource) และ “กฎเกณฑ์” (Rules) ที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงหรือการใช้ประโยชน์ทรัพยากรด้วย การมองทุนทางสังคมโดยเน้นความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนเป็นการมองในทัศนะแบบปัจจัยเชิงโครงสร้างสังคมในภาพที่เป็นพลวัต ทุนทางสังคมมิได้มีความหมายเพียงปัจจัยอันเป็นองค์ประกอบของ “ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน” เท่านั้น หากแต่รวมถึงปัจจัยอันเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ (Actions) ของครัวเรือนและสมาชิกในฐานะที่เป็นปัจเจกด้วย (บัวพันธ์ พรหมพักพิง. 2546 : 17-18)

ประการที่สอง การดำรงอยู่ของทุนทางสังคมเป็นเรื่องในระดับท้องถิ่น (Locality) กล่าวอีกนัยหนึ่งปทัสฐานทางสังคม องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือของคนในชุมชน มีลักษณะที่เฉพาะของตัวเองในแต่ละพื้นที่ ปัญหาความเป็น “ท้องถิ่น” ของทุนทางสังคมเกี่ยวข้องกับปัญหาในเชิงนโยบายด้านการพัฒนาอย่างน้อยสองด้าน ด้านแรก ทุนทางสังคมมีข้อจำกัดในการโยกย้าย คือทุนทางสังคมที่มีการสร้างขึ้นในพื้นที่หนึ่ง ๆ ไม่สามารถที่จะโยกย้ายหรือนำไปใช้ในท้องที่อื่น ๆ ได้เหมือนทุนทางกายภาพ ด้านที่สอง เมื่อทุนทางสังคมเกี่ยวข้องกับพื้นที่ปัญหาที่ตามมาจึงเป็นข้อจำกัดในเรื่องของ “ขนาด” (Scale) ของทุนที่สามารถสะสมได้ ทั้งนี้ถ้าหากเรามองทุนทางสังคมตามแนวคิดของพัทนัมที่ว่า ทุนทางสังคมเป็นเรื่องของการสานทอ หรือเครือข่ายความสัมพันธ์ทาง

สังคมในแนวราบ เราจะเห็นว่าการจะสะสมทุนทางสังคมให้มีขนาดใหญ่เพื่อที่จะให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนสังคมในด้านกว้างย่อมมีข้อจำกัด (บัวพันธ์ พรหมพักพิง. 2546 : 18-19)

การที่ทุนทางสังคมมีลักษณะที่เป็นแบบท้องถิ่น อาจทำให้เราตระหนักถึงข้อจำกัดหรือผลในทางลบของทุนทางสังคม ในกระแสของการพัฒนาปัจจุบัน เรามุ่งที่จะลดขนาดขององค์การภาครัฐและสนับสนุนให้เกิดองค์การในรูปแบบที่เรียกว่า “ประชาสังคม” กระแสดังกล่าวนี้สนับสนุนให้เกิดการนำเอาทุนทางสังคมมาใช้สำหรับการพัฒนา อย่างไรก็ตามในปัจจุบันเราจะพบว่า ภาคส่วน (Sectors) ต่าง ๆ ของสังคม ได้มีการผลิตและการสะสมทุนทางสังคมของตนเอง ปัญหาเชิงรูปธรรมที่เราประสบอยู่ในปัจจุบันคือ การสร้าง การผลิตซ้ำ และการขยายตัวทุนทางสังคมของกลุ่มที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับรัฐ อย่างเช่น ราชการ พ่อค้าท้องถิ่น เจ้าพ่อ นายทุน ผู้มีอิทธิพล มีขนาดใหญ่กว่าการสะสมทุนทางสังคมของกลุ่มผู้ด้อยโอกาส และมีแนวโน้มที่จะครอบเอากลุ่มผู้ด้อยโอกาสหรือกลุ่มคนยากจนในชนบทเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งด้วย แน่นอนที่สุดทุนทางสังคมในกลุ่มเหล่านี้ก่อให้เกิดความร่วมมือและ “ประสิทธิภาพ” แต่ทุนทางสังคมในรูปแบบดังกล่าวนี้ มิได้มีส่วนในการสนับสนุนให้เกิดการกระจายทรัพยากร ในทางตรงกันข้ามเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมแบบนี้กลับจะก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำ การกระจุกตัวของทรัพยากรหรือนำไปสู่ “การผลิตซ้ำความยากจน” นั่นเอง (บัวพันธ์ พรหมพักพิง. 2546 : 19)

ประการที่สาม ซึ่งเกี่ยวพันกับปัญหาทั้งสองด้านที่ได้กล่าวในตอนต้นคือ ในกระบวนการพัฒนาทุนทางสังคมเกี่ยวข้องกับหน่วยกระทำการทางสังคมในหลายระดับ ทั้งในระดับสำนึกและการรับรู้ส่วนบุคคลถึงครัวเรือน และระดับองค์กรทางสังคมที่กว้างขึ้นไป ลักษณะหรือธรรมชาติของทุนทางสังคมในแง่ดังกล่าวนี้ มีนัยยะที่สำคัญ 2 ประการ ประการแรก การวัดความ “หนาแน่น” หรือปริมาณ และผลที่เกิดจากการใช้ทุนทางสังคมในการพัฒนาในหน่วยการกระทำที่แตกต่างกันย่อมจำเป็นต้องใช้เครื่องมือหรือวิธีการที่แตกต่างกันออกไป อย่างเช่น ในระดับบุคคลถ้าหากมองผลกระทบจากทุนทางสังคมอาจจะมองในรูปของคุณภาพชีวิต ในระดับครัวเรือนเราอาจมองทุนทางสังคมในแง่ทรัพยากร หรือความสามารถของครัวเรือนในการที่จะแปลงทรัพยากรให้เป็นวัตถุที่ใช้สำหรับการยังชีพ ส่วนในระดับของการกระทำร่วมทุนทางสังคมอาจจะปรากฏในรูปความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนหรืออื่น ๆ เป็นต้น ประการที่สองการกำหนดโครงการต่าง ๆ (Interventions) เพื่อที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาจะวางเป้าหมายการกระทำทางสังคมไว้ที่หน่วยใดหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งทุนทางสังคมจะเข้าไปเป็นองค์ประกอบของยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในส่วนใด ยุทธศาสตร์อื่น ๆ มีส่วนหนุนช่วยหรือเป็นอุปสรรคในการนำเอาทุนทางสังคมมาใช้เพื่อการพัฒนาหรือไม่อย่างไร เพื่อทำความเข้าใจปัญหาพื้นฐานเกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมทั้งสามด้าน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ในชุมชนชนบท จึงต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของการก่อเกิด การผลิตซ้ำและการขยายตัวของทุนทางสังคม มีความสำคัญต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ (บัวพันธ์ พรหมพักพิง. 2546 : 19-20)

ทฤษฎีทุนทางสังคม

ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ (2547 : 31) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีทุนทางสังคมจากต่างประเทศ มีผู้นำแนวคิดที่สำคัญคือ บูร์ดิเยอร์ เป็นบุคคลแรกที่วิเคราะห์ทุนทางสังคมอย่างเป็นระบบ บูร์ดิเยอร์ได้พัฒนาแนวคิดทุนเป็นการเชื่อมโยงแนวคิดเรื่องชนชั้น โดยแบ่งทุนออกเป็น 3 ประเภท คือ ทุนเศรษฐกิจ ได้แก่ เงิน ทรัพย์สิน (Marx หมายถึง ทุนที่สร้างผลผลิต) ทุนวัฒนธรรม เช่น สินค้าทางวัฒนธรรม รวมถึงความรู้ทางศิลปะ ประกาศนียบัตรการศึกษา และทุนทางสังคม ได้รับพัฒนาการแนวคิดมาจากมาร์กซิสต์ ปีที่เริ่มแนวคิดทุนทางสังคม คือ ช่วงปี ค.ศ. 1970 – 1980s โดยให้คำจำกัดความทุนทางสังคมว่าเป็น “ทรัพยากรที่อยู่จริงและมีศักยภาพซึ่งเชื่อมโยงกับการมีเครือข่ายที่ถาวร ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการที่มีมากน้อยต่างกันขึ้นอยู่กับความคุ้นเคยกันหรือการยอมรับกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ทุนทางสังคมเป็นพลังทางสังคมที่เชื่อมกับการเป็นสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งทำให้สมาชิกแต่ละคนมีการสะสมทุนที่มาจากลักษณะร่วมของการเป็นหมู่คณะ หรือถ้าจะให้เป็นคำพูดที่ฟังง่าย ๆ คือเป็นเหมือน “หนังสือรับรอง” ซึ่งสร้างเครดิตกับสมาชิกนั้น ๆ

งานของบูร์ดิเยอร์ได้รับการกระตุ้นจากงานของนักทฤษฎีมาร์กซิสต์ ทุนทางสังคมของเขาได้เชื่อมโยงไปยังเรื่องของทุนทางวัฒนธรรมด้วย เขากล่าวถึงทุนทางสังคมว่าเป็น “การเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน” (Connection) ที่มีบทบาทในการผลิตซ้ำทางชนชั้น เขาบอกว่าในทุนทางเศรษฐกิจนั้นมีเรื่องของทุนทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย (ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ. 2547 : 31)

บูร์ดิเยอร์เห็นว่า เครือข่ายทางสังคมไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือเป็นสิ่งที่สังคมให้มา แต่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติของสถาบัน เช่น สถาบันครอบครัวมีการให้นิยามตามความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ เป็นต้น ซึ่งเป็นคุณลักษณะของการก่อรูปทางสังคม (Social Formation) สมาคมอาสาสมัครต่าง ๆ ความเป็นสมาชิกกลุ่ม การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมและความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดจากสมาชิกของกลุ่มเป็นทุนทางสังคม เพราะเป็นแหล่งรวมของการคบค้าสมาคมของสมาชิก ดังนั้นทุนทางสังคมในทัศนะของบูร์ดิเยอร์จึงเป็นปรากฏการณ์ร่วม (Collective Phenomenon) ความเป็นสมาชิกกลุ่มสามารถสร้างทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อทุนประเภทอื่น ๆ หลายด้าน และการจัดรูปแบบองค์กรระบบราชการเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนทุนทางสังคมเชิงปริมาณ (จำนวนสมาชิกในองค์กร) ให้เป็นเชิงคุณภาพ (ประสิทธิภาพขององค์กร) การสร้างองค์กรลักษณะนี้

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ก่อเกิดสมานฉันท์ (Solidarity) ขึ้นระหว่างบุคคลในองค์กร ก่อให้เกิดความเป็นสถาบัน (Institutionalize) การสร้างสมาคมอาสาสมัครต่าง ๆ จึงเป็นทั้งกลยุทธ์ระดับปัจเจกและส่วนรวมในการลงทุนเพื่อให้เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน ซึ่งก็คือการสะสมทุนทางสังคมนั่นเอง ทั้งนี้ทุนทางสังคมสามารถส่งต่อไปยังบุคคลอื่น โดยเฉพาะผู้นำในสมาคมนั้น ๆ และการพัฒนาเครือข่ายทางสังคมขึ้นอยู่กับความรู้สึกทางอัตวิสัยของปัจเจกบุคคล ซึ่งประกอบด้วย 1) การยอมรับ (Recognition) 2) ความนับถือ (Respect) และ 3) ความเป็นชุมชน (Communality) และส่วนที่เป็นวัตถุวิสัย (Objectivism) คือ การได้รับการันตีจากองค์กร

เขาเห็นว่าความสัมพันธ์ที่มีประโยชน์สามารถรักษาทรัพย์สมบัติหรือผลกำไรในเชิงสัญลักษณ์ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เครือข่ายความสัมพันธ์เป็นผลผลิตของยุทธศาสตร์การลงทุน ไม่ว่าจะเป็นปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มที่มีจิตสำนึกหรือไม่มีก็ตาม ก็มีเป้าหมายที่จะสร้างหรือผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางสังคมที่จะเป็นประโยชน์ในระยะสั้นหรือระยะยาวโดยตรงให้กับคน ในเรื่องของการปฏิบัติการทางแนวคิดของบูร์ดิเยอร์นั้น ทุนทางสังคมเป็นเหมือนเครื่องมือซึ่งเน้นการมองเรื่องผลประโยชน์ที่เพิ่มมากขึ้นในปัจเจกบุคคล จากการทำดีกับกลุ่มที่ตนเองเข้าไปสร้างความสัมพันธ์ และเน้นเรื่องการคำนึงถึงโครงสร้างความสามารถทางสังคมอย่างรอบคอบโดยมีเป้าหมายในการสร้างทรัพยากรเหล่านี้ ตามแนวคิดดั้งเดิมนั้น เขาไปไกลจนถึงการยืนยันว่า “ผลกำไรทวีขึ้นจากการเป็นสมาชิกของกลุ่มเป็นพื้นฐานจากความสมานสามัคคี ซึ่งทำให้เกิดผลกำไรได้” (ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ. 2547 : 32)

ดังนั้นสามารถสรุปความหมายแนวคิดทุนทางสังคมของบูร์ดิเยอร์ได้ว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มสังคม” ประโยชน์ของแนวคิดคือชี้เรื่องอำนาจในสังคมจากความสัมพันธ์ระหว่างทุนต่าง ๆ ในสังคม

โคลแมน (Coleman. 1988 : 98) กล่าวถึงการได้รับพัฒนาแนวคิดมาจากเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิค ปีที่เริ่มแนวคิดคือปี 1980s เขาได้อธิบายทุนทางสังคมในฐานะที่เป็นตัวเชื่อมประสานการจัดระเบียบหรือการจัดตั้งองค์กร สมาคม เขาเชื่อว่าทุนทางสังคมมีอยู่ในโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมาตั้งแต่เดิม ซึ่งทำให้การกระทำที่โยงใยในสังคมของแต่ละคนดูง่ายขึ้น เช่น พ่อค้าในตลาดเมืองไคโรจะมีการให้ข้อมูลลูกค้าแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการถ้อยทีถ้อยอาศัยหรือการเอื้อประโยชน์ต่อกัน ซึ่งเป็นเกณฑ์ของความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นความพอใจร่วมกัน การสื่อสารและการรับรองต่าง ๆ จะเกิดขึ้นในเครือข่ายทางสังคม นั่นคือ เขาเห็นว่าทุนทางสังคมสามารถมีลักษณะของผลประโยชน์สาธารณะได้ โคลแมนให้คำจำกัดความทุนทางสังคมโดยอธิบายผ่านหน้าที่ของมันว่าเป็น “ความหลากหลายในส่วนที่เป็นเอกภาพที่ปรากฏอยู่จริง ซึ่งมีจุดร่วมของ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

สองสิ่งอยู่ด้วย กล่าวคือ มันรวมถึงเกณฑ์ของโครงสร้างทางสังคมและเอื้อให้การกระทำของตัวกระทำภายใต้โครงสร้างนั้นง่ายขึ้น ไม่ว่าจะเป็นคนหลายคนหรือกลุ่มคนที่ร่วมมือกัน"

คำนิยามข้างต้นนี้เปิดโอกาสให้มีการจัดกลุ่มความแตกต่างระหว่างทุนและจัดกลุ่มกระบวนการที่มีลักษณะตรงกันข้าม โคลแมนเริ่มต้นขยายแนวความคิดนี้อย่างกว้าง ๆ โดยรวมเอาศัพท์ที่เป็นกลไกในการก่อให้เกิดทุนทางสังคม ตัวอย่างเช่น เครือข่ายทางสังคมที่มีความใกล้ชิดกัน (เช่น การคาดหวังว่าจะมีการเอื้อประโยชน์ต่อกัน และกลุ่มบรรทัดฐานที่ขับเคลื่อนร่วมกัน) ผลการครอบครองของมัน (เช่น ได้รับสิทธิพิเศษในการเข้าถึงข้อมูล) และจัดระเบียบทางสังคมที่เหมาะสมที่สามารถทำให้เกิดทุนทางสังคมได้ ซึ่งบริบททั้งจากแหล่งที่มาและผลต่อการทำให้ประสบความสำเร็จ ตัวอย่างเช่น โคลแมนได้ชี้ให้เห็นเรื่องความสำคัญของทุนทางสังคมในฐานะที่เป็นส่วนที่สำคัญที่ทำให้เกิดทุนมนุษย์ เขาบอกว่าสังคมที่มีทุนทางสังคมจะเห็นได้จากการที่มีนักเรียนมัธยมปลายต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน ซึ่งการสร้างทุนทางสังคมต้องเริ่มจากครอบครัวที่มีส่วนสำคัญในการให้การศึกษาต่อบุตร เป็นต้น ในงานของบูร์ดิเยอร์จะแบ่งแยกความสามารถซึ่งเป็นลักษณะของพรสวรรค์กับการรับทรัพยากรต่าง ๆ ผ่านทุนทางสังคมที่มี โดยมีข้อดีอยู่ที่การเป็นสมาชิกในโครงสร้างทางสังคมที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน แต่ในงานของโคลแมนค่อนข้างคลุมเครือไม่ได้แยกอย่างชัดเจนนัก

โคลแมนให้ความหมายทุนทางสังคมว่า ตามหน้าที่แล้วทุนทางสังคมประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ที่มีแง่มุมเชิงโครงสร้างที่สามารถช่วยมนุษย์ให้กระทำกิจกรรมบางอย่างได้ โดยทุนทางสังคมก็เหมือนกับทุนอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดการผลิตได้ และทุนทางสังคมต่างจากทุนอื่น ๆ ตรงที่ฝังตัวอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างคนกับงาน องค์กรกับองค์กร (เช่น การแลกเปลี่ยนข้อมูลในวงการธุรกิจ) โดยทุนทางสังคมจะดำรงอยู่ภายใต้ 1) ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น กล่าวคือ มีพันธะผูกพัน ความคาดหวัง ไว้เนื้อเชื่อใจกัน มีช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร บรรทัดฐานของสังคม และการลงโทษที่ได้ผล 2) โครงสร้างทางสังคม ที่มีความใกล้ชิดของเครือข่าย และมีองค์กรภายใต้โครงสร้างสังคมที่เหมาะสม

แนวคิดทุนทางสังคมของโคลแมนจึงเป็นชุดของความสัมพันธ์ที่อยู่บนความคาดหวังและค่านิยมร่วมกัน รวมทั้งการมีสำนึกในความไว้วางใจระหว่างกันด้วย นอกจากนี้โคลแมนยังได้มองทุนทางสังคมเพิ่มเติมในมิติของวิถีชีวิตในสังคม คือ การมีเครือข่าย สถาบัน นโยบาย และจารีต นอกจากนี้ระบบคิดที่อยู่ในรูปของค่านิยม วัฒนธรรมของประชาชน ความไว้วางใจ และจารีต จะมีผลต่อความสัมพันธ์ของคน ซึ่งจะส่งผลต่อการจัดระเบียบเศรษฐกิจสังคม ความเป็นชุมชน และเกิดผลดีต่อการดำเนินกิจกรรม (วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์. 2548 : 31)

ดังนั้นสามารถสรุปแนวคิดทุนทางสังคมของโคลแมนได้ว่า "บรรทัดฐาน ความไว้วางใจระหว่างกัน เครือข่ายทางสังคม และการจัดระเบียบสังคม" ประโยชน์ของแนวคิดคือสามารถนำไปประยุกต์กับเรื่องเศรษฐกิจ และการพัฒนาทุนมนุษย์ได้

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

พัทนัม (Putnum. 2002 : 15) กล่าวว่า มีพัฒนาการแนวคิดมาจาก เดอ ทอคเกวิลล์ (De Tocqueville) ปีที่เริ่มแนวคิดคือช่วงปี ค.ศ. 1970 – 1993 เขาเห็นว่าทุนทางสังคมประกอบด้วย ความไว้วางใจ (Trust) บรรทัดฐาน (Norm) และเครือข่าย (Network) โดยการจะประสบความสำเร็จได้ ต่อเมื่อความร่วมมือนั้นมีการสัมพันธ์เชื่อมโยงและมีความไว้วางใจกัน หรือที่เรียกว่าทรัพยากร ทางศีลธรรม (Moral Resource) ทุนทางสังคมยังมีลักษณะเป็นสาธารณสมบัติ ซึ่งอาจมีองค์กรนิติบุคคล เป็นตัวแทนในการจัดการได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือทุนทางสังคมมีลักษณะเป็นผลพลอยได้ที่เกิดจาก กิจกรรมทางสังคม ซึ่งทุนทางสังคมจะมีข้อผูกมัด บรรทัดฐาน และความไว้เนื้อเชื่อใจที่สามารถ แลกเปลี่ยนกันได้ เช่น การที่สมาชิกของชมรมร้องเพลงเข้ามามีกิจกรรมร่วมกันเป็นเพราะเขาชอบ ร้องเพลง ไม่ใช่เพราะเขาต้องการสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง แต่โดยนัยของมันสิ่งที่ได้คือมีการ สะสมทุนทางสังคมขึ้น พัทนัมเห็นว่าทุนทางสังคมสามารถอยู่ในรูปของผลประโยชน์สาธารณะได้ เช่นเดียวกับแนวคิดของโคลแมน และนอกจากนี้ทุนทางสังคมก็สามารถอยู่ในรูปของผลประโยชน์ เฉพาะบุคคลได้เช่นกัน

พัทนัมได้เชื่อมโยงให้เห็นถึงความสำคัญของการตระหนักถึงภาระหน้าที่ที่แต่ละคนพึงมี ต่อสังคมของตน โดยมีจิตใจมุ่งมั่นที่จะเข้าไปช่วยกิจการสาธารณะต่าง ๆ ซึ่งเรียกลักษณะนี้ว่า เครือข่ายชุมชน (Civic Engagement) คำนี้เป็นคำที่วงวิชาการในประเทศไทยยังไม่ค่อยใช้มากนัก แต่โดยมากจะพบในเอกสารของอเมริกา มาลิค และวาเกิล ได้อธิบายคำนี้ว่าเป็นส่วนย่อยในคำว่าทุน ทางสังคมอีกทีหนึ่ง ถ้าเราเข้าใจศัพท์ดังกล่าวว่าเป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชน/พลเมืองหรือ ตัวแทนที่เขาไว้วางใจให้ใช้อิทธิพล มีส่วนร่วม และควบคุมเรื่องของส่วนร่วม เราจะพบกระบวนการนี้ ในทุนทางสังคมโดยผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนและกระบวนการที่เขาเต็มใจเข้าไปเกี่ยวข้องเพื่อให้ ผลลัพธ์ที่ดี หรือกล่าวโดยทั่วไปว่าเครือข่ายชุมชน นำไปสู่ทุนทางสังคมและความสำเร็จทางการ พัฒนาผ่านช่องทางการมีปากมีเสียงของประชาชน ผ่านตัวผู้แทนประชาชน และการรับผิด (Accountability) (วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์. 2548 : 3)

พัทนัมเห็นว่าเมื่อเครือข่ายชุมชนฝังตรึงเข้าไปในผู้คนจะไปเสริมให้เกิดการเอื้อประโยชน์ ต่อกันและความไว้วางใจ ซึ่งเป็นเหมือนกับตัวหล่อลื่นการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ความร่วมมือกับชุมชน ของตัวกระทำจะเป็นตัวให้ข้อมูลเพื่อให้เกิดความไว้วางใจหรือเพื่อประกันชื่อของปัจเจกบุคคลอื่น ๆ และจะลดการฉวยโอกาสและการกระทำผิดได้ พัทนัมเน้นในคุณภาพของกระบวนการปฏิบัติ ระหว่างกัน ซึ่งไม่เกี่ยวกับการเมืองหรืออุดมการณ์ทางเมือง เขากล่าวว่า เดอ ทอคเกอวิลล์ ได้ทำให้ เกิดเครือข่ายชุมชน ในทศวรรษ 1830 มาแล้วซึ่งเป็นความสำเร็จของอเมริกาอย่างมาก

อย่างไรก็ดีทุนทางสังคมมีขั้นตอนและองค์ประกอบที่มิได้มีองค์ประกอบตามที่พัทนัม กล่าวไว้ เช่น ความไว้วางใจกันนั้นย่อมเกิดตามมาจากการที่คนมีปฏิสัมพันธ์ที่ต่างกัน ภายใต้

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

บรรทัดฐานร่วมกันหรือการสร้างเครือข่ายร่วมกัน และเครือข่ายที่นำไปสู่การมีทุนทางสังคมอาจจะมีอยู่แล้วหรือสร้างขึ้นใหม่ก็ได้ เมื่อทุกคนยอมรับในระเบียบกฎเกณฑ์ร่วมกันและนำไปสู่ความไว้วางใจว่าต่างคนจะร่วมกันปฏิบัติภายใต้ระเบียบกฎเกณฑ์นั้นก็จะทำให้เกิดทุนทางสังคมร่วมกันได้

พัทนัมได้วิจัยเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็งในประเทศอิตาลี การทำวิจัยของเขาเกิดจากข้อสังเกตที่ว่า เพราะเหตุใดอิตาลี จึงมีความแตกต่างกันมากระหว่างทางเหนือกับทางใต้ โดยเฉพาะภาคใต้ที่เต็มไปด้วยมาเฟีย แต่ทางภาคเหนือกลับเต็มไปด้วยความเป็นประชาธิปไตย หลังจากทำการศึกษาแล้วก็พบว่าความแตกต่างที่สำคัญนั้น เนื่องจากภาคเหนือมีชุมชนที่เข้มแข็ง มีความไว้เนื้อเชื่อใจกัน (Trust) ในขณะที่ทางใต้สังคมมีความไร้ระเบียบ (อภิชัย พันธเสน. 2546 : 1-2)

พัทนัมอธิบายว่าแนวคิดเรื่องทุนทางสังคม จึงอาจถือเป็นวาทกรรมย่อยอันใหม่ในชุดวาทกรรม “ประชาสังคม” (Civil Society) พัทนัมสรุปผลการศึกษาที่สำคัญว่า แม้รัฐบาลภูมิภาคเหล่านี้มีรูปแบบการจัดองค์กรแบบเดียวกัน แต่ความเข้มแข็งของการพัฒนาต่างกันมาก บางแห่งประสบความสำเร็จ ในขณะที่บางแห่งมีการฉ้อราษฎร์บังหลวง เฉื่อยชา และไม่มีประสิทธิภาพ นโยบายและโครงการของรัฐจะประสบความสำเร็จในพื้นที่ที่มีทุนทางสังคมมากกว่า สิ่งที่พัทนัมเรียกว่าทุนทางสังคม คือ ค่านิยมความไว้วางใจและการเกื้อกูลกัน (Norm of Trust and Reciprocity) และเครือข่ายชุมชนของแต่ละชุมชน ซึ่งมีผลให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า ความเป็นประชาสังคม (Civic Matter) ที่สมาชิกมีการติดต่อสื่อสารกันในแนวราบ ขณะเดียวกันขนบการเมือง วัฒนธรรมของชุมชนก็มีความสัมพันธ์อย่างยิ่ง โดยเฉพาะค่านิยมที่เสริมความเข้มแข็งของประชาสังคม ดังนั้นสิ่งสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานของรัฐบาลภูมิภาค แต่เป็นเพราะการมีส่วนร่วมของพลเมือง หรือมีประชาสังคมที่เข้มแข็ง หรือการที่แต่ละชุมชนมีทุนทางสังคมนั่นเอง ซึ่งปรากฏในรูปแบบของการไปเลือกตั้ง การอ่านหนังสือพิมพ์ การเป็นสมาชิกของโบสถ์ และชมรมต่าง ๆ เป็นต้น

ดังนั้นทุนทางสังคมในความหมายของพัทนัม คือความไว้เนื้อเชื่อใจกัน เพราะเหตุใดความไว้เนื้อเชื่อใจกันจึงเป็นทุนทางสังคม เนื่องจากในทางเศรษฐศาสตร์ทุนเป็นปัจจัยการผลิต แต่เวลาเรานึกถึงรูปแบบการผลิต เราจะนึกถึงแต่สิ่งที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้และทุนที่เป็นเงินเท่านั้น แต่พูดถึงความไว้เนื้อเชื่อใจกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้แต่เป็นสิ่งที่มีอยู่จริงแล้วสามารถทำให้ลดต้นทุนการผลิตลงได้ ในทางเศรษฐศาสตร์ หมายถึง ต้นทุนที่ลดลงระหว่างการแลกเปลี่ยนสินค้า ยกตัวอย่างเช่น การซื้อขายสินค้าโดยมีความไว้เนื้อเชื่อใจกันไม่จำเป็นต้องมีการทำสัญญา แต่ถ้าเราค้าขายกับคนที่ไม่น่าไว้ใจ จำเป็นต้องมีการทำสัญญาและเมื่อมีการฟ้องร้องเมื่อทำผิดสัญญา ต้นทุนเหล่านั้นมันจะสูงขึ้น เพราะฉะนั้นความไว้วางใจจึงกลายเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยลดต้นทุนในการติดต่อซื้อขายกัน ทุนประเภทนี้มีอยู่แล้วในสังคมเรียกว่า “ทุนทางสังคม” (อภิชัย พันธเสน. 2546 : 1-2)

พัทนัมพยายามนำเสนอแนวคิดทุนทางสังคมด้วยการเชื่อมโยงมิติในปัจจุบัน อนาคตกับมิติในอดีต โดยอธิบายว่าทุนทางสังคมซึ่งประกอบไปด้วยความไว้วางใจ การต่างตอบแทน หรือการพึ่งพาอาศัยกัน การมีข้อพันธะกรณีร่วมกันของประชาชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นรูปแบบของทุนทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นในอดีต และพยายามที่จะนำมาใช้ในปัจจุบันหรืออนาคต ทุนทางสังคมในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นความสัมพันธ์ที่มีการเชื่อมโยงระหว่างกันของสมาชิกในวัฒนธรรมเดียวกัน เป็นการสร้างความสำนึกในหน้าที่ร่วมกัน (Sense of Mutual Obligation) และการทำให้รู้สึกปลอดภัยร่วมกันในหมู่สมาชิก (วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์. 2548 : 31-32)

นอกจากนี้พัทนัมยังสรุปถึงทฤษฎีทางสังคมที่ทำให้มองเห็นเรื่องของทุนทางสังคมที่มีการสะสมหรือสำรองอยู่ในชุมชน ซึ่งลักษณะดังกล่าวทำให้ชุมชนเพิ่มขีดความสามารถในการแก้ปัญหาของชุมชนเอง จึงอาจสรุปได้ว่า ทุนทางสังคมที่สะสมและสำรองอยู่ในชุมชน จะเป็นตัวช่วยหล่อเลี้ยงสังคม โดยใช้จารีตหรือธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชน การพึ่งพาอาศัยกันหรือการต่างตอบแทน และความไว้วางใจกันของคนในสังคม สิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์กันของคนในสังคม ลดการเอาเปรียบผู้อื่น ผู้คนในสังคมจะเกิดการรวมตัวกัน มีการสร้างสำนึกร่วมกัน เปลี่ยนจากตัวฉัน (I) เป็นพวกเรา (We) และทำให้เกิดค่านิยมในเรื่องของประโยชน์ส่วนรวมระหว่างคนในสังคม (วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์. 2548 : 32)

แนวคิดทุนทางสังคมของพัทนัมจึงเป็นส่วนที่เอื้อประโยชน์ต่อทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะประเด็นความสัมพันธ์กันทางสังคมที่อยู่บนฐานของความไว้วางใจกัน ทุนทางสังคมในลักษณะนี้จึงเป็นความสัมพันธ์ที่มีความเชื่อมโยงกันของสมาชิกในวัฒนธรรมเดียวกัน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความสะดวกต่อการดำเนินการทางเศรษฐกิจ

ทุนทางสังคมเป็นสิ่งสำคัญที่มีส่วนเพิ่มพูนผลประโยชน์ในเชิงทุนอื่น ๆ ด้วยทั้งทุนที่เป็นกลไกสิ่งของ (Physical Capital) ทุนในเชิงเศรษฐกิจหรือทุนในเชิงของมนุษย์ สำหรับทุนในเชิงมนุษย์การเพิ่มความสามารถของส่วนบุคคลในการสร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับ เครื่องมือและการฝึกอบรม แต่การเพิ่มพูนทางสังคมขึ้นอยู่กับศักยภาพขององค์กรทางสังคม ซึ่งประกอบด้วย เครือข่าย บรรทัดฐาน และความไว้วางใจ และกล่าวถึงประโยชน์ของทุนทางสังคมในรูปของเครือข่ายที่เกิดจากความเห็นพ้องต้องกันของประชาชนว่ามีอยู่หลายประการ ได้แก่

1. ทำให้เพิ่มศักยภาพในการทำงาน และช่วยลดต้นทุนในการทำงานได้มากกว่าที่จะปลีกตัวไปทำแบบปัจเจก

2. ทำให้จารีตประเพณีที่เกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัยกันหรือการต่างตอบแทน (Reciprocity) แข็งแรงและมีพลังมากขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกระบวนการรักษาชื่อเสียงและการยอมรับจารีตประเพณีของชุมนุมนั้น ๆ ด้วยว่ามีมากน้อยเพียงใด

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

3. เกิดความไว้วางใจระหว่างกันของคนในเครือข่าย ทำให้การติดต่อและระบบข้อมูลข่าวสารมีความสะดวกรวดเร็ว

4. มีการนำความสำเร็จร่วมกันในอดีต มาใช้ให้เป็นประโยชน์เพื่อสร้างความร่วมมือในอนาคต

พัทนัมเห็นว่า การทำงานร่วมกันในชุมชนเป็นสิ่งที่ทำได้ง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากสิ่งที่เอื้อให้เกิดทุนทางสังคมยังคงมีอยู่ในชุมชน (Stock of Social Capital) อาจจะกล่าวได้ว่า ในอีกแง่มุมหนึ่งนั้น ทุนทางสังคมจะทำให้ชุมชนมีพลังเพียงพอที่จะทำในเรื่องต่าง ๆ ได้มากยิ่งขึ้นเกี่ยวกับเรื่องทุนทางสังคมนั้น ได้มีนักปรัชญาสังคม อัลเบอร์ท เฮิร์ชแมน (Albert O. Hirschman) เปรียบเทียบว่าเป็นเสมือนทรัพยากรทางศีลธรรม (Moral Resource) และเป็นทรัพยากรประเภทที่ใช้ไม่มีวันหมด อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรประเภทนี้จะไม่มีประโยชน์อะไรเลยถ้าไม่ถูกนำมาใช้ ซึ่งต่างไปจากทุนทางกายภาพ และทุนที่เกิดจากความยินยอมพร้อมใจกัน (Conventional Capital) เพราะทุนเหล่านี้จะหมดไปเมื่อถูกนำมาใช้ เฮิร์ชแมนได้เปรียบทุนทางสังคมว่า เป็นเสมือนสาธารณะสมบัติ ที่ไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่งเป็นการเฉพาะ (ใครคนใดคนหนึ่งไม่สามารถใช้ประโยชน์แต่เพียงคนเดียวหรือกีดกันไม่ให้ผู้อื่นเข้ามาใช้) ทุนทางสังคมจึงเหมือนสินค้าสาธารณะอื่น ๆ เช่น อากาศที่สะอาดและความปลอดภัยจากท้องถนน อย่างไรก็ตามทุนทางสังคมซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยภาคเอกชนและจะต้องมาจากกิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ อันประกอบไปด้วย ความผูกพัน จารีตประเพณี และความไว้วางใจกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคมที่แตกต่างกัน

ศักยภาพของทุนทางสังคม เป็นสิ่งที่สามารถสร้างได้จากความสัมพันธ์ระหว่างคน ทุนทางสังคมสามารถละลายสิ่งที่กีดกั้นระหว่างสถาบันได้ ดังนั้น เมื่อชุมชนมีทุนทางสังคม ชุมชนก็สามารถทำงานให้มีความก้าวหน้าได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อตกลงที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เป็นผลประโยชน์ของส่วนรวม (Common Goods) อย่างไรก็ตาม เมื่อคนมีความไว้วางใจผู้อื่น และได้แบ่งปันคุณค่ามีความคาดหวัง และมีเป้าหมายร่วมกัน เพื่อทุกคนจะได้รับผลประโยชน์สูงสุดร่วมกัน (ณัฐกานต์ จิตรวัฒนา. 2551 : 9-10)

ดังนั้นสามารถสรุปแนวคิดทุนทางสังคมของพัทนัมได้ว่า “ โครงสร้างทางสังคม อันประกอบด้วยเครือข่าย บรรทัดฐาน และความไว้วางใจกัน ซึ่งนำไปสู่การประสานและความร่วมมือในการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม” (Putnum. 1994 : 25)

ธนาคารโลก (World Bank. 1998 : 24) ได้พัฒนาการแนวคิดมาจากพัทนัม และโคลแมน รวมถึงงานวิจัยของธนาคารโลกเอง โดยปีที่เริ่มแนวคิดคือ ช่วงปี ค.ศ. 1990-1993 ให้แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมว่าทุนทางสังคมเกิดเพราะความสัมพันธ์ระหว่างกันของมนุษย์ ธนาคารโลกมองเรื่องทุนทางสังคมอย่างกว้าง ๆ ตั้งแต่เรื่องศักยภาพความสามารถ แม้แต่ระบบการเมืองเป็นเรื่องของ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

คุณสมบัติ/คุณลักษณะของสังคม (Property of Society) ซึ่งเน้นความเชื่อมโยงเครือข่ายทางสังคมที่สังคมมีสามารถทำงานได้ คือสิ่งที่สังคมมีและสามารถทำงานร่วมกันได้ แก้ไขปัญหาได้ ทุนทางสังคมของธนาคารโลกค่อนข้างเน้นในเรื่องขององค์กร/สถาบันทางสังคม โดยมองว่าองค์กรภายนอกที่เข้าไปให้ความช่วยเหลือชุมชนหรือกลุ่มคนสามารถสร้างทุนทางสังคมให้คนเหล่านั้นได้ สิ่งที่พูดถึงการมากที่ถือเป็นเรื่องทุน คือ เรื่องของความไว้วางใจ และการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน ทั้งหมดนี้เพื่อจะนำไปสู่ความร่วมมือของสังคมที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและร่วมมือกันทำงานได้ (วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์. 2548 : 328)

ฟรานซิส (Francis. 2002 : 24) ได้เสนอว่า การมีต้นทุนทางสังคมสูงจะเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาแบบยั่งยืนและความเสื่อมโทรมของสังคมที่ปรากฏให้เห็น เกิดจากการขาดต้นทุนทางสังคมอันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาแบบยั่งยืน

คริชนา (Krishna. 1999 : 45) นักเศรษฐศาสตร์สำนักธนาคารโลก กล่าวถึงทุนทางสังคมคือการที่บุคคลสามารถได้ประโยชน์จากการเป็นสมาชิกของสังคมหรือเครือข่ายสังคม ผ่านความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคม ทุนทางสังคมอาจแบ่งคร่าว ๆ ในลักษณะเชิงโครงสร้างได้ 2 ประเภท คือ

1. ทุนทางสังคมประเภทการรับรู้ (Cognitive Social Capital) มีลักษณะค่อนข้างเป็นนามธรรม มองเห็นและประเมินได้ยาก เพราะอยู่ภายในจิตใจของเรา ทุนทางสังคมประเภทนี้เกี่ยวพันกับเรื่องของความรู้สึกนึกคิด จิตใจ ค่านิยม ความเชื่อ ทัศนคติ เช่น ความเชื่อถือไว้วางใจกัน คุณค่าร่วมกัน (Share Values) ความเกื้อกูลกัน ทุนทางสังคมประเภทการรับรู้จะเปลี่ยนแปลงอย่างจงใจ หรือตามเจตนาได้ยาก เนื่องจากเป็นสิ่งที่สะสมมานานจากบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม (Cultural Norm)

2. ทุนทางสังคมประเภทโครงสร้างลักษณะ (Structural Social Capital) มีลักษณะที่มองเห็นและประเมินได้ง่ายกว่า เข้าใจได้ง่ายกว่าประเภทแรก เนื่องจากเกี่ยวพันกับบทบาทพฤติกรรมการกระทำหรือความสัมพันธ์ที่เราสร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของเครือญาติ สายสัมพันธ์อุปถัมภ์ หรือจะเป็นเครือข่าย องค์กร ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมทั้งสถาบันในรูปของกฎของการเล่นเกม (Rule of the Game) เช่น กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมาย รัฐธรรมนูญ ทุนทางสังคมโครงสร้างลักษณะอาจเปลี่ยนแปลงไปตามนโยบายที่กำหนดขึ้น

อย่างไรก็ตาม ทุนทางสังคมทั้งสองประเภทต่างมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก อีกทั้งในหลาย ๆ ครั้งยังส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันด้วย ตัวอย่างเช่น ความไว้เนื้อเชื่อใจระหว่างคนในชุมชน (ทุนทางสังคมการรับรู้) เอื้อให้เกิดการรวมกลุ่ม องค์กร หรือชมรม (ทุนทางสังคมโครงสร้างลักษณะ) นอกจากนี้ กลุ่ม องค์กร หรือชมรมสามารถเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องจนสร้างความเข้มแข็งขึ้นมาเรื่อย ๆ และชาวบ้านมีแนวโน้มที่จะเชื่อถือไว้วางใจกันมากขึ้น กระทั่งเกิดเป็นแบบแผนการเชื่อถือไว้วางใจกัน (Norm of Trust) หรือบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ทุนทางสังคมยังสามารถแยกพิจารณาได้เป็น 2 ระดับคือ ระดับมหภาคและระดับจุลภาค ระดับมหภาคเกี่ยวข้องกับโครงสร้างอย่างเป็นทางการ เช่น ตัวบทกฎหมาย ระบอบการปกครอง ระดับของการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ส่วนระดับจุลภาคเป็นลักษณะเชิงโครงสร้างที่ประกอบด้วยการรับรู้และโครงสร้างลักษณะตามที่นำเสนอผ่านมา (Krishna. 1999 : 45)

ทุนทางสังคมตามแนวคิดสำนักธนาคารโลกระดับล่างสุด คือการเป็นสมาชิกครอบครัว เครือญาติ หรือกลุ่มสังคม ในระดับปานกลาง คือความสัมพันธ์ของบุคคลกับชุมชน และระดับบน คือสถาบันหรือนโยบายของรัฐหรือประชาสังคมที่เชื่อมโยงสมาชิกไว้ด้วยกัน ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและเชื่อมโยงสมาชิกครอบครัว เพื่อน หรือกลุ่มบ้าน คือความสัมพันธ์แบบรู้จักกัน (Bonding) ส่วนความสัมพันธ์ที่หลวมกว่านี้ที่เชื่อมโยงกับองค์กรภายนอก สมาชิกกลุ่มประชาสังคมหรือเพื่อนร่วมงานไว้ด้วยกัน (Bridging) ทั้ง 2 แบบเป็นความสัมพันธ์แนวราบระหว่างคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคม และมีอำนาจทางการเมืองระดับเดียวกัน ส่วนความสัมพันธ์แนวตั้งระหว่างผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมการเมืองด้อยกว่า ผู้ที่สูงกว่าคือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Linking)

ดังนั้นธนาคารโลกได้กำหนดความหมายของทุนทางสังคมว่า คือ สถาบัน (Institutions) ความสัมพันธ์ (Relationships) และบรรทัดฐาน/จารีต (Norms) ที่ก่อรูปทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ทุนทางสังคมไม่ใช่เกิดขึ้นได้ในสถาบันทั้งหมดของสังคม แต่เป็นการเชื่อมสถาบันเหล่านั้นเข้าด้วยกัน บรรทัดฐาน/จารีต และความสัมพันธ์ในสังคมเป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในโครงสร้างสังคม ซึ่งสามารถทำให้ผู้คนเกิดความร่วมมือเพื่อเป้าหมายที่ปรารถนาสูงสุด นอกจากนี้ทุนทางสังคมอาจถูกมองในลักษณะที่เป็นเจตคติและคุณค่าที่เกิดจากการดำเนินงานระหว่างคนภายในชุมชน และความช่วยเหลือในด้านเศรษฐกิจ และการพัฒนาจากภายนอกชุมชน (วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์. 2548 : 33)

ธนาคารโลกได้เสนอแตกต่างไปจากความหมายอื่นอีก คือ การมองว่าถึงแม้บางองค์กรหรือบางสถาบันจะไม่มีทุนทางสังคมเกิดขึ้น แต่ทุนทางสังคมอาจมาจากภายนอกองค์กรหรือสถาบันนั้น ๆ และทำหน้าที่เชื่อมโยงให้เกิดความสัมพันธ์ หรือความร่วมมือระหว่างกันขององค์กรหรือสถาบันดังกล่าวได้ (วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์. 2548 : 34)

นอกจากนี้ธนาคารโลกยังมีมุมมองเรื่องทุนทางสังคมออกเป็นอีก 2 ลักษณะตามแนวทางของความสัมพันธ์ คือ ความสัมพันธ์ในแนวราบ ซึ่งจะมองในเชิงบวกเท่านั้น ในขณะที่ความสัมพันธ์ในแนวดิ่งจะมองความสัมพันธ์เป็นเชิงลบ โดยลักษณะทุนทางสังคมสามารถปรากฏเป็นลักษณะหรือคุณสมบัติประจำที่ฝังอยู่ในความสัมพันธ์ความร่วมมือกันของคนในสังคม

เราอาจสรุปแนวคิดทุนทางสังคมของนักเศรษฐศาสตร์สำนักธนาคารโลกได้ว่า ทุนทางสังคม คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบและแนวตั้ง ระหว่างบุคคล สถาบัน หรือองค์กร ทั้งในรูปปัจเจกกลุ่ม และรูปเครือข่าย ทั้งนี้รวมค่านิยม บรรทัดฐานที่สังคมยึดถือ ซึ่งมีผลต่อวิถีชีวิตและวิถีการผลิตในระดับครอบครัว ชุมชน และประชาสังคม

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

เสรี พงศ์พิศ (2547 : 77) ได้สรุปแนวคิดของธนาคารโลกว่า “สถาบัน ความสัมพันธ์ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่กำหนดการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม” ทุนทางสังคมมิใช่แค่เป็นการรวมสถาบันต่าง ๆ ที่สร้างสังคมให้เข้มแข็ง แต่เป็นการที่เชื่อมโยงสถาบันเหล่านี้เข้ากันด้วย ประโยชน์ของแนวคิดทุนทางสังคมของธนาคารโลก คือ สามารถนำไปใช้กับการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

จากแนวคิดทุนทางสังคมของบูร์ดิเยอ โคลแมน พัทนัม และธนาคารโลกนั้น ต่างมีแนวคิดทุนทางสังคมที่แตกต่างกันจากการวิเคราะห์ที่แตกต่างกัน แนวคิดทุนทางสังคมถูกนิยามความหมายไปตามตัวกระทำ บทบาท สถานการณ์ที่แต่ละคนต้องการวิเคราะห์ และนำไปใช้ประโยชน์ แนวคิดของบูร์ดิเยอร์แม้ว่าจะอธิบายว่าความสัมพันธ์ทางสังคมจะนำไปสู่การสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่เน้นที่การวิพากษ์แนวคิด จึงเป็นงานที่ประยุกต์ใช้ได้ยาก จึงไม่ได้รับความสนใจในเชิงนโยบายจากธนาคารโลกเหมือนแนวคิดของพัทนัมและโคลแมน โดยเฉพาะแนวคิดของพัทนัมจะได้รับความสนใจในระดับวิชาการ และแนวคิดเชิงนโยบายของธนาคารโลกได้มาก

ประภาพรรณ อู่นอบ (2542 : 8) ได้สรุปว่าทุนทางสังคมมิใช่เรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย หากแต่เป็นคุณค่าเดิมที่สังคมไทยมีอยู่ สังคมไทยมีคุณค่าที่เป็นทุนทางสังคมของตนเองมานานแล้วและมีอยู่มากมาย ดังนี้

1. ระบบคุณค่า อุดมการณ์ ความเชื่อ ที่วางอยู่บนพื้นฐานของความเคารพนอบน้อมต่อธรรมชาติ หรือกำเนิดตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ อันมีรากฐานมาจากพุทธศาสนา

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น และกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสร้างสรรค์และสั่งสมมาเพื่อการดำรงชีพ เช่น ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม การแพทย์พื้นบ้าน การอยู่อาศัย เป็นต้น ซึ่งเป็นความรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง (Living Knowledge) และใช้ญาณวิทยา (Epistemology) ที่แตกต่างจากการแสวงหาความรู้แบบตะวันตก เป็นองค์ความรู้ที่กลั่นกรองจากประสบการณ์ที่ละเอียดลึกซึ้งและแนบแน่นกับธรรมชาติอย่างแยกไม่ออก

3. ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีลักษณะของระบบครอบครัวเครือญาติ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวระนาบ เอื้อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามตกทุกข์ได้ยาก เช่น ระบบการเอามือเอาแรงกันในทุกภาค

4. กฎ จารีต ประเพณี อันเป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ที่หล่อหลอมจากประสบการณ์ของคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง เป็นสำนึกร่วมของคนในชุมชนที่มุ่งสร้างระบบขึ้นมาเพื่อควบคุมชุมชนให้ดำเนินชีวิตไปตามระบบคุณค่า

5. ระบบกรรมสิทธิ์และการจัดการร่วมกัน เช่น สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรอันเป็นสิทธิการใช้และการดูแลรักษาสิ่งที่เป็นทรัพย์สินรวมของชุมชน และสาธารณประโยชน์

6. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเป็นที่มาของภูมิปัญญา วิธีคิดที่แตกต่างกันไปตามระบบนิเวศ เงื่อนไขที่สำคัญทางเศรษฐกิจและการเมือง

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรามพรรณ

7. ผู้นำทางปัญญาของชุมชน หรือปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีภูมิปัญญาในการดำรงชีพด้านต่าง ๆ อันได้แก่ ผู้อาวุโส พระ หมอพื้นบ้าน ผู้นำเกษตรกร เป็นต้น

8. กลุ่มองค์กรที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะในประชาสังคม เช่น องค์กรชาวบ้านเครือข่ายประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มวิชาชีพ นักวิชาการที่ดำเนินกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในประเด็นต่าง ๆ

โรส (Rose. 2003 : 32) ศาสตราจารย์แห่ง Center for the Study of Public Policy (CSPP) มหาวิทยาลัยสแตรธไคลด์ (Strathcly de University) ประเทศอังกฤษ ได้กล่าวว่า “ทุนทางสังคม” เป็นเครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการและองค์กรที่เป็นทางการ ที่แต่ละบุคคลและครัวเรือนต่าง ๆ ใช้ในการผลิตสินค้าและบริการเพื่อการบริโภค การแลกเปลี่ยน ซื้อขาย ในบริบทของทวีปอัฟริกา ทุนทางสังคม หมายถึง สิ่งแรกและทุกสิ่งที่จะทำให้ได้สิ่งจำเป็นพื้นฐานมา ได้แก่

ความสัมพันธ์ (Relationships) ซึ่งอาจจะเป็นความสัมพันธ์ของแต่ละบุคคลภายในครัวเรือนเดียวกัน หรือกลุ่มที่มีการพบปะกับแบบเผชิญหน้า (Face – to – face) ภายในหมู่บ้าน หรือระหว่างญาติพี่น้อง หรือระหว่างเพื่อต่อเพื่อน ณ ที่ใดที่หนึ่ง ทุนทางสังคมมีความแตกต่างไปจากทุนมนุษย์ซึ่งพิจารณาเป็นรายบุคคล

วูล คอค (Woolcock. 2002 : 23) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่จัดว่าเป็นทุนทางสังคม มีอยู่หลายลักษณะ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว เพื่อนสนิท และเพื่อนร่วมงาน อาจจะเป็นเพื่อร่วมงานที่มีลักษณะทางประชากรที่แตกต่างกันด้วย ความสัมพันธ์ทั้งสองลักษณะเป็นความสัมพันธ์ในแนวนอนมีความสัมพันธ์อีกชนิดหนึ่งที่เรียกว่า “Linkages” เป็นความสัมพันธ์ในแนวตั้ง เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างคนรวยกับคนจน ความสัมพันธ์ทั้งสามลักษณะจะส่งผลต่อการพัฒนาและสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน

เครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Networks) รวมทั้งความร่วมมือภายในครัวเรือนหรือระหว่างกลุ่มที่มีการพบปะเผชิญหน้ากันอย่างไม่มีกฎเกณฑ์ใด ๆ เช่น การรับเอาความช่วยเหลือจากต่างประเทศ เป็นต้น เครือข่ายสามารถที่จะรวมเอาองค์กรที่เป็นทางการที่มีกฎหมายรับรอง มีรายได้ที่เป็นตัวเงิน (Cash Revenues) หรือเป็นบัญชีฝากเงิน เช่น สหกรณ์การเกษตรและหน่วยสินเชื่อ (Credit Unions) ก็ได้

เครือข่ายทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Social Networks) ซึ่งทำหน้าที่แทนรัฐบาลในการส่งเสริมสวัสดิการ ในกรณีที่ไม่มีบริการสาธารณะ นอกจากนี้ยังอาจเป็นเครือข่ายที่ดำเนินงานร่วมมือกับรัฐบาล หรือหน่วยงานที่เป็นทางการ หรือบุคคลอื่น ๆ ได้ด้วย

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2546 : 24) ได้กล่าวถึงทุนทางสังคมว่ามี 3 ส่วน คือ ระบบความรู้ กฎเกณฑ์ และองค์กร ซึ่งได้อธิบายไว้ว่า

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรามคำแหง

1. ทุนทางสังคมที่เป็นเรื่องของระบบความรู้นั้น เขาได้มองว่าระบบความรู้ในชุมชนไม่ได้เป็นองค์ความรู้เดี่ยว ๆ เช่น เมื่อมองเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจัดว่าเป็นทุนทางสังคม แต่ทรัพยากรจะเป็นทุนทางสังคมได้ก็ต่อเมื่อชาวบ้านมีระบบความรู้ที่เกี่ยวกับมันหรือพูดเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพเรื่อง น้ำ ป่า แต่ไม่ใช่ทุนทางสังคม เพราะฉะนั้นทุนทางสังคมก็คือความรู้เกี่ยวกับทรัพยากร

2. กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้ความรู้ กฎเกณฑ์อาจเป็นเรื่องของจารีต กฎหมาย กฎทางสังคม เพื่อมาควบคุมและจัดการความสัมพันธ์ของชุมชน

3. องค์กรที่เข้ามาทำหน้าที่จัดการ

นอกจากนี้อานันท์ กาญจนพันธ์ ยังได้กล่าวถึงพื้นฐานของทุนทางสังคม ซึ่งเป็นการระดมทางสังคมรูปแบบแรก ๆ คือ การตอบแทนกัน เป็นการระดมทุนทางสังคมรูปแบบแรก ๆ ที่ยึดกฎเกณฑ์ของพันธะทางสังคมในการตอบแทนกัน เป็นกลไกในการสร้างความร่วมมือเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การแลกเปลี่ยนแรงงานแบบลงแขก การผลัดกันช่วยสร้างบ้านให้สมาชิกในชุมชน และการระดมแรงงานเพื่อกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน เป็นต้น หลักการนี้จะเน้นความเท่าเทียมกัน เป็นบรรทัดฐานที่ถูกผลิตซ้ำเรื่อยมาจนกลายเป็นสถาบันสำคัญในชุมชน ที่สร้างหลักประกันความมั่นคงของชีวิต เช่น กลุ่มเมืองฝายและยังพบรูปแบบการตอบแทนอย่างอื่น ๆ อีก เช่น การเอาของมาแลกข้าว จะต้องให้ข้าวปริมาณเท่ากับสิ่งของที่คนขาดแคลนข้าวเอามาแลก ในปัจจุบันหลักการนี้ได้ถูกผลิตใหม่ให้เป็นพื้นฐานของการรวมกลุ่มช่วยเหลือกันเองในวงกว้าง เช่น กลุ่มฌาปนกิจ ที่สมาชิกผลัดกันช่วยออกค่าใช้จ่ายในการจัดการงานศพ (อานันท์ กาญจนพันธ์. 2546 : 25)

ทุนทางสังคมจึงเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในสังคม ซึ่งเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตของมนุษย์ โดยสร้างคุณค่าแห่งความดีความงามหรือคุณค่าทางศีลธรรมเพื่อเป็นพลังให้แก่สังคม ทุนทางสังคมจึงเป็นระบบความคิดที่เกิดการยอมรับจากความรู้ ภูมิปัญญา ประสบการณ์แล้วสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ โดยทุนทางสังคมก่อให้เกิดคุณค่าทางสังคม ซึ่งก็คือความไว้วางใจ เป็นผลจากความสัมพันธ์ของมนุษย์ทั้งในแนวราบและแนวตั้ง ที่มีความเชื่อ มีการยอมรับการไว้วางใจ ความสามัคคี การเสียสละและการต่างตอบแทนกัน ความสัมพันธ์เพียงอย่างเดียวไม่สามารถก่อให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลอื่นและสาธารณะ และจะช่วยลดต้นทุนทางด้านแรงงาน เงิน และเวลาได้ เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว การร่วมกันดูแลป่าและน้ำในรูปของคณะกรรมการหรือองค์กร (อานันท์ กาญจนพันธ์. 2546 : 25)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

เสรี พงศ์พิศ (2547 : 78) กล่าวว่า เครือข่าย เมื่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เกิดความไว้วางใจ ความเอื้ออาทรที่จะช่วยเหลือกัน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม องค์กรทั้งในแนวราบ

และแนวตั้งเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมต่อกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม องค์กร และชุมชนด้วยกันเอง และความสัมพันธ์สู่ภายนอกกลุ่ม ชุมชน เพื่อประสานความร่วมมือและสนับสนุนเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในรูปแบบของเครือข่ายหรือประชาสังคม ซึ่งมีเป้าประสงค์เพื่อสาธารณะร่วมกัน บรรทัดฐานทางสังคม เป็นการยอมรับร่วมกันของคนในสังคม เพื่อที่จะช่วยสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อย และสร้างความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ของชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ บรรทัดฐานทางสังคม มองได้จากระเบียบ กฎเกณฑ์ จารีต ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมขององค์กร ชุมชนและสังคมนั้น ๆ

ดังนั้นเมื่อเราวิเคราะห์แนวคิดทุนทางสังคมของต่างประเทศจะพบว่า เน้นไปที่เรื่องความไว้วางใจ แต่สำหรับบริบทของประเทศไทยนั้นจะเน้นไปที่ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทั้งนี้เนื่องจากรากความคิดที่แตกต่างกัน ทางตะวันตกมีรากความคิดของศาสนาคริสต์อยู่เบื้องหลัง โดยมีพื้นฐานความคิดที่ว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน มีศักดิ์ศรีและสิทธิเสรีภาพเหมือน ๆ กัน เมื่อเป็นเช่นนี้ทุกคนจึงมีการปกป้องสิทธิของตนเอง ซึ่งบางครั้งอาจมีการล้ำเส้นของคนอื่น แต่หากเรามีความไว้เนื้อเชื่อใจกันแล้วก็จะช่วยลดปัญหาตรงนี้ไปได้ ส่วนทางตะวันออกมีพื้นฐานความเชื่อว่ามนุษย์ไม่เท่าเทียมกัน และสาเหตุของความไม่เท่าเทียมกันนั้น เนื่องมาจากกฎแห่งกรรมที่แต่ละคนทำกรรมมาต่างกัน ถ้าเราจะอธิบายกรรมในทางวิทยาศาสตร์ สามารถใช้หลักการของ ชาล ดาร์วิน เข้ามาอธิบายว่า คนทุกคนต้องผ่านวิวัฒนาการการต่อเชื่อมของชีวิตมาเป็นล้าน ๆ ปี แล้วคนอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน แต่ถ้าจะอธิบายทางพุทธธรรมก็คือ ทุกอย่างมีเหตุของความเป็นมา จึงทำให้เห็นได้ว่าความแตกต่างของมนุษย์เป็นเรื่องธรรมดา และที่สำคัญที่สุดคือความแตกต่างเรื่องสติปัญญาของมนุษย์ คนที่มีสติปัญญาสูงกว่าก็ควรมีความเมตตาเอื้อเฟื้อผู้ที่มีสติปัญญาด้อยกว่า หรือช่วยให้คนที่มีสติปัญญาด้อยกว่ามีสติปัญญาที่สูงขึ้น

สรุปแนวคิดทุนทางสังคมที่จะนำมาใช้สำหรับงานวิจัยนี้ คือ ทุนทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ในสังคม ที่มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกระหว่างกลุ่มคน โดยออกมาในรูปของเครือข่าย สถาบัน และบรรทัดฐาน

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการสะสมทุนทางสังคม

ทุนทางสังคมได้ถูกนักเศรษฐศาสตร์เรียกว่า “Civic Matters” กลไกการทำงานของทุนทางสังคมที่นำไปสู่ความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและการเมือง ประกอบด้วย 3 กระบวนการ คือ (วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์. 2548 : 22-24)

1. การเกิดขึ้นของเครือข่ายที่มีบรรทัดฐานที่แข็งแรงในสัญญาประชาคม ที่ใช้เป็นหลักในการช่วยเหลือกัน จะเกิดสภาพของหัวใจหลักของการแบ่งปัน (Favor Bank) ช่วยเหลือและเอื้ออาทร

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏราไพพรรณี

ต่อกันของสมาชิกในสังคมนั้น ๆ ซึ่งเป็นหลักการในสังคมเกษตรกรรมดังที่กล่าวไว้ตอนต้น โดยหลักการนี้สามารถนำมาใช้กับทางเศรษฐกิจได้ ซึ่งความไว้วางใจจะเป็นตัวอำนวยให้กลไกนี้ดำเนินไปโดยสะดวก กลายเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบการดำรงชีวิตทางสังคม (Social Life)

2. เครือข่ายของสัญญาประชาคม จะนำไปสู่ความร่วมมือ (Coordination) การสื่อสารและการกระจายข้อมูลข่าวสารสู่ผู้อื่นที่เน้นความไว้วางใจกัน ที่จะมีกลไกต่าง ๆ ในสังคมที่ซับซ้อนในการพิสูจน์ความไว้ใจดังกล่าว ซึ่งเป็นการง่ายที่จะเกิดความร่วมมือกันด้วยกระบวนการที่เคยเกิดมาแล้ว (Repeat Play) และจะถูกฝังเป็นส่วนหนึ่งของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมนั้น

3. สุดท้ายรูปแบบความร่วมมือต่าง ๆ จะเปรียบเสมือนรูปแบบทางวัฒนธรรมที่สำเร็จรูป (Cultural Template) ที่ผ่านการเรียนรู้ผิดถูกที่แพร่กระจายให้พลเมืองสำหรับความร่วมมือในอนาคตในลักษณะเครือข่าย ซึ่งก็คือกลายมาเป็นรูปแบบทางประเพณี (Tradition)

การศึกษากระบวนการทุนทางสังคมจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1. ส่วนที่เป็นกระบวนการทุนทางสังคม ประกอบไปด้วย 3 ส่วน อันได้แก่

1.1 ส่วนที่เป็นระบบคิด จะเป็นส่วนที่มีความเป็นนามธรรมสูง ระบบคิดดังกล่าวจะมีทั้งส่วนที่มีมาตั้งแต่เดิม อันได้แก่ ความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ที่ปัจเจก กลุ่ม องค์กร สถาบัน หรือชุมชนได้สืบทอดมาจากบรรพชนในอดีต นอกจากนั้นระบบคิดอีกส่วนหนึ่งอาจจะมาจากสิ่งที่ได้เรียนรู้ในปัจจุบัน ซึ่งรวมทั้งความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยม หรือธรรมเนียมปฏิบัติแบบใหม่ สำหรับสาระหลักที่อยู่ในระบบคิดดังกล่าว ได้แก่ ระบบคิดที่เกิดจากค่านิยมที่มีการเอื้ออาทรต่อกัน มีการต่างตอบแทนกัน มีความไว้วางใจระหว่างกัน และมีความสามัคคีกัน เป็นต้น

1.2 ส่วนที่เป็นวิธีปฏิบัติ จะเป็นส่วนที่มีความสัมพันธ์กับส่วนที่เป็นระบบคิด นั่นหมายความว่า เมื่อปัจเจก กลุ่ม องค์กร สถาบัน หรือชุมชนที่มีระบบคิดเกี่ยวกับค่านิยมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ระบบคิดดังกล่าวจะส่งผลให้สมาชิกมีการปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้ออาทรและมีความร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น

1.3 ส่วนที่เป็นผลลัพธ์ จะเป็นส่วนที่เกิดจากการที่สมาชิกมีระบบคิดและวิธีการปฏิบัติอย่างไร ซึ่งผลลัพธ์ดังกล่าวอาจจะอยู่ในรูปของทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมหรือเป็นทุนในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม อาทิ ทุนที่เป็นตัวเงิน (ทุนในรูปของกองทุนชุมชน) ทุนมนุษย์ (แรงงานที่มีการลงแขกเอาแรงช่วยเหลือกัน) ทุนทรัพยากรธรรมชาติ (มีป่าไม้ที่เป็นป่าของชุมชน) ทุนภูมิปัญญา (มีความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน) โดยที่ทรัพยากรหรือทุนต่าง ๆ เหล่านี้เป็นของชุมชน หรือเป็นของสาธารณะที่สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงและมาใช้ประโยชน์ได้

2. ส่วนที่เป็นสภาพแวดล้อมของกระบวนการ อันได้แก่ ปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่เป็นทั้งรูปธรรม (เงินทุนจากภายนอก) เครื่องมือที่ได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก บุคลากร หรือนักวิชาการ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

จากภายนอก และนามธรรม (ความช่วยเหลือทางวิชาการจากภายนอก ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ต่าง ๆ จากภายนอก) รวมทั้งผลที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีจากภายนอกที่มีผลกระทบต่อระบบความคิด และวิธีปฏิบัติภายในกลุ่ม องค์กร สถาบัน และชุมชน

การศึกษากระบวนการทุนทางสังคมจะต้องศึกษาใน 2 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนที่เป็นกระบวนการตามข้อ 1 และ 2) ส่วนที่เป็นเงื่อนไขปัจจัยแวดล้อมภายนอกของกระบวนการทุนทางสังคม ทั้งเป็นปัจจัยที่มีต่อกระบวนการโดยตรงส่วนที่เป็นรูปธรรม อาทิ ทรัพยากรจากภายนอกไม่ว่าจะเป็นงบประมาณ ทรัพยากรบุคคล และส่วนที่เป็นนามธรรม อาทิ ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ รวมถึงผลกระทบจากปัจจัยที่ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีที่มีต่อระบบคิด และการปฏิบัติการภายใน

1. ความสัมพันธ์ระดับครอบครัว หรือความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ

ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติตั้งอยู่บนแนวคิดเรื่องกตัญญูกตเวทีหรือบุญคุณ การให้กำเนิดลูกทำให้พ่อแม่เป็นผู้มีพระคุณอย่างล้นเหลือ ผู้เป็นลูกจะต้องตอบแทนหนี้บุญคุณ ขณะที่พี่น้องอื่น ๆ จะมีบุญคุณได้ก็ด้วยการกระทำ นอกจากนี้ บุญคุณเป็นปัจจัยหลักที่กำหนดสิทธิและพันธกรณีในระหว่างญาติ คน ๆ หนึ่งจึงสามารถกำหนดเองว่าขอบเขตของญาติที่จะสัมพันธ์กันใกล้ชิดนั้นจะครอบคลุมใครบ้างและความสัมพันธ์กับญาติจะมีระดับและลักษณะอย่างไร การตอกย้ำในเรื่องของบุญคุณเช่นนี้ยังทำให้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติมีความคล้ายคลึงกับความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนและความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นสถาบันที่ปรากฏอย่างแพร่หลายในสังคมไทย (อคิน รพีพัฒน์. 2540 : 77)

ดังนั้นการมองเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัวมีค่านิยม บรรทัดฐาน เรื่องความกตัญญูและการตอบแทนบุญคุณเป็นคำอธิบาย เป็นการตอบแทนในรูปของการแลกเปลี่ยน ซึ่งไม่อาจตีค่าเป็นเงินตราเพราะบุญคุณเป็นสิ่งที่ตอบแทนกันไม่หมด

2. ความสัมพันธ์ระดับชุมชนและสังคม

ระบบอุปถัมภ์ ในระดับชุมชนและสังคมในสมัยต้นรัตนโกสินทร์กับสมัยปัจจุบันนั้นมีความแตกต่างกัน ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์นั้นระบบอุปถัมภ์กับโครงสร้างชนชั้นเป็นสิ่งเดียวกันหรือคนละสิ่งที่สอดคล้องกันหรือมีความขัดแย้งกัน ทั้งนี้เพราะภาพของชนชั้นกับภาพของระบบอุปถัมภ์ซ้อนกันอยู่จนดูเป็นสิ่งเดียวกัน (อคิน รพีพัฒน์. 2540 : 14) ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของเจ้านายและบ่าวไพร่ จึงเป็นความสัมพันธ์ของการพึ่งพาอาศัยกันแม้จะได้เปรียบเสียเปรียบกันอยู่บ้างเมื่อเปรียบเทียบกับสภาพปัจจุบันแล้ว สังคมสมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นสังคมที่ปราศจากความโหดร้าย ไม่มีกลุ่มคนที่กระทำความรุนแรงต่ออีกกลุ่มหนึ่ง ผิดกับสภาพของปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลง

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ได้เปลี่ยนรูปแบบไป มีการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม วัฒนธรรมชนบทถูกทำลาย สังคม รัฐชาติ ระบบราชการ และกระบวนการพัฒนาได้พาสังคมไทยไปสู่สภาพที่เกือบล่มสลาย (ปริตตา เฉลิมเผ่ากออนันตกูล. 2540 : 19)

แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย การตอบแทน และใช้ประโยชน์ร่วมกัน

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2544 : 129) ชี้ให้เห็นว่าทุนทางสังคมนี้มีความจำเป็นและมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคมในหลาย ๆ ด้านรวมถึงการให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาสทั้งหลาย การช่วยเสริมสร้างทางเลือกอันหลากหลายให้แก่สังคม โดยการสนับสนุนให้กลุ่มชนต่าง ๆ สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้นอีกทั้งยังจะนำไปสู่การช่วยพิทักษ์สิทธิ และการนำเสนอทิศทางใหม่ ๆ ในการพัฒนาสังคมในอนาคต

ทุนทางสังคมไทยอยู่ภายใต้หลักการสำคัญ 2 ประการคือ หลักตอบแทนกัน และหลักการใช้ประโยชน์ร่วมกัน (Communality)

1. หลักการตอบแทนกัน ถือว่าเป็นหลักการสร้างพันธะทางสังคมในการตอบแทนกัน เป็นกลไกการสร้างความร่วมมือเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น การแลกเปลี่ยนแรงงานแบบลงแขก การผลัดช่วงกันสร้างบ้านให้สมาชิกในชุมชน รวมถึงการระดมแรงงานเพื่อกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน เป็นหลักการที่เน้นความเท่าเทียม เป็นบรรทัดฐานที่ถูกผลิตซ้ำเรื่อยมาจนกลายเป็นสถาบันสำคัญในชุมชน ถือเป็นการสร้างหลักประกันความมั่นคงอีกทางหนึ่งของชีวิต

2. หลักการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ถือเป็นทุนทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งหมายถึง การใช้พื้นที่ส่วนรวมของชุมชนในด้านต่าง ๆ กล่าวคือ นอกจากจะเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้แล้ว ยังแฝงในการจัดการร่วมกันของชุมชนโดยกำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นมาเพื่อควบคุมการใช้พื้นที่อันถือเป็นของสมาชิกในชุมชน เช่น ป่าสาธารณะของชุมชน หรือการจัดการเหมืองฝาย (อานันท์ กาญจนพันธ์. 2544 : 132)

สำหรับการเลือกตั้งและระบบหัวคะแนน คือ ตัวอย่างของการใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมในสังคมไทย การที่ผู้มีอิทธิพลในบางพื้นที่สามารถใช้ทุนทางสังคมที่ตุนไว้จากการให้ความช่วยเหลือผู้ยากไร้ หรือผู้ด้อยโอกาสอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้มีอิทธิพลสามารถดึงทุนทางสังคมนั้นมาใช้เมื่อมีการเลือกตั้ง ทุนที่ตุนไว้ปรากฏเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนและสามารถเรียกคะแนนเสียงได้ดีกว่าคำสัญญาว่าจะให้ “ทุน” ในอนาคต กรณีนี้เป็นการใช้หลักเกณฑ์ต่างตอบแทนกันที่ชัดเจนตามที่อานันท์ กาญจนพันธ์ อธิบายไว้ นอกจากนี้กรณีของการลงทุนทางสังคมในการสร้างสาธารณสถาน จะเป็นการลงทุนเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ร่วมกัน และเป็นการสร้างเครือข่ายในชุมชน ผู้ที่สร้างทุนทางสังคมไว้ในอดีตสามารถชักทุนคืนได้เมื่อมีโอกาส สมาชิกของเครือข่ายจะร่วมกันตอบแทนบุญคุณด้วยความเต็มใจ (อมรา พงศาพิชญ์. 2546 : 8)

นักคิด นักวิจัย และนักวิชาการส่วนใหญ่ให้ทัศนะของทุนทางสังคมไว้อย่างกว้างขวาง โดยสามารถสรุปได้เป็น 4 ทัศนะหลัก (Woolcock. 1998 : 251-252) คือ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

1. ทัศนะเชิงชุมชนนิยม (Communitarian View)

ผู้สนับสนุนทัศนะนี้ เห็นว่าทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์โดยตรงกับองค์กรระดับท้องถิ่น เช่น สมาคม สโมสร และองค์กรประชาชน การวัดทุนเหล่านี้ คือการพิจารณาจากจำนวนและความหนาแน่นของกลุ่มเหล่านี้ในชุมชนหนึ่ง ๆ นั่นคือยิ่งมากยิ่งดี และจะส่งต่อการให้ความช่วยเหลือแก่คนยากจน และผู้ด้อยโอกาสในชุมชน อย่างไรก็ตาม ทัศนะนี้มองข้ามผลกระทบในทางลบ กรณีที่มีการร่วมกลุ่มกันทำกิจกรรมในทางที่ผิด เช่นการค้ายาเสพติด อาชญากรรม เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีผู้โต้แย้งว่า หลักฐานจากหลายประเทศพบว่า การรวมกลุ่มกันในลักษณะนี้ไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะนำไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเสมอไป เช่น ในประเทศเคนยาที่มีองค์กรชุมชนในลักษณะนี้กว่า 200,000 องค์กร แต่สมาชิกยังไม่สามารถหลุดพ้นจากความยากจนได้เนื่องจากองค์กรเหล่านี้ โดยส่วนใหญ่ไม่ได้เชื่อมโยงกับองค์กรและทรัพยากรจากภายนอกมากนัก รวมทั้งการไม่สามารถเข้าถึงอำนาจที่จะอำนวยประโยชน์ให้แก่กลุ่มได้

2. ทัศนะเชิงเครือข่ายนิยม (Network View)

แนวคิดนี้มองความสัมพันธ์ของคนทั้งในแนวราบ นั่นคือระหว่างคนในชุมชนเดียวกันและในแนวดิ่ง หรือความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับองค์กรอื่น ๆ ที่อยู่ภายนอกชุมชน จากการศึกษาของแกรนโนเวทเทอร์ (Granovetter) พบว่า นอกจากความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนและมีเป้าประสงค์ร่วมกันแล้ว ชุมชนยังต้องการปฏิสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ๆ ที่มีความแตกต่างทางด้านศาสนา ชนชั้น ชนชาติ เพศ เศรษฐกิจและสังคมด้วย หากไม่แล้วชุมชนนั้น ๆ จะสนองประโยชน์ให้แก่คนบางกลุ่มเท่านั้น (Woolcock. 1998 : 157) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาอีกหลายชิ้น ที่เห็นว่าทุนทางสังคมควรประกอบด้วย 2 รูปแบบ ได้แก่ “การยึดโยงและเชื่อมโยง” (Bonding and Bridging) มีตัวอย่างที่เป็นเครื่องพิสูจน์ทัศนะในเรื่องนี้ ได้แก่ การดำเนินธุรกิจของผู้ประกอบการท้องถิ่นในประเทศที่กำลังพัฒนาต่าง ๆ ที่แรกเริ่มจำเป็นต้องพึ่งพาเพื่อนฝูงและคนภายในชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น เงินลงทุน ทรัพยากร และแหล่งจำหน่ายสินค้า แต่เมื่อธุรกิจขยายตัว ผู้ประกอบการจำเป็นต้องแสวงหาปัจจัยด้านการผลิตและการตลาดจากภายนอกเพิ่มเติม

นอกจากนี้ เครือข่ายทางสังคมยังช่วยตอบสนองความต้องการของคนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจระดับต่าง ๆ ด้วย เช่น ในกลุ่มคนยากจน เครือข่ายของคนจนมีบทบาทสำคัญในการคุ้มครอง การจัดการความเสี่ยงและความสามัคคี ในขณะที่กลุ่มคนที่มีฐานะดี เครือข่ายจะช่วยส่งเสริมการทำงานในเชิงรุก เช่น การแลกเปลี่ยนข้อมูลทางด้านเทคโนโลยี และความเป็นไปได้ในตลาดโลกโดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มผลผลิต กำไร และส่วนแบ่งการตลาด เป็นต้น

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

3. ทัศนะสถาบันนิยม (Institutional View)

ผู้สนับสนุนทัศนะสถาบันนิยม มีความเห็นว่าความสำเร็จของเครือข่ายชุมชนและประชาสังคมต่างเป็นผลพวงของการมีบรรยากาศทางด้านการเมือง กฎหมาย และสถาบันที่เอื้อต่อการรวมกลุ่ม และการสร้างเครือข่ายโดยชุมชน และเครือข่ายที่ถือได้ว่าเป็นการรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ ไม่ได้เกิดขึ้นด้วยตัวของตัวเอง แต่จะต้องพึ่งพาปัจจัยทางด้านสถาบันที่เป็นทางการ ทั้งนี้ มีงานวิจัยหลายชิ้นที่พิสูจน์แนวคิดในเรื่องนี้ เช่น การกระจายอำนาจในประเทศบราซิล ที่เน้นความสำคัญของการมีระบบบริหารจัดการภาครัฐที่ดี เพื่อเป็นแรงผลักดันให้กิจกรรมในท้องถิ่นหรือชุมชน สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในทางตรงกันข้ามการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ล่าช้า เป็นผลจากสังคมหรือชุมชนที่แตกแยก และมีสถาบันทางการเมืองที่อ่อนแอหรือไม่มีระบบบริหารจัดการที่ดี

4. ทัศนะการรวมพลัง (Synergy View)

นักวิชาการกลุ่มนี้ได้เสนอแนวคิดที่ผสมผสานระหว่างแนวคิดเรื่องเครือข่าย และสถาบันเข้าด้วยกัน และได้ทำการทดลองศึกษาในประเทศต่าง ๆ 5 ประเทศ (อินเดีย เม็กซิโก รัสเซีย เกาหลีใต้ บราซิล) ผลการศึกษาโดยสรุป พบว่า การพัฒนาต้องการความร่วมพลังอย่างแข็งขันระหว่างภาคีการพัฒนาต่าง ๆ และความสัมพันธ์อันดีระหว่างภาครัฐ และภาคประชาสังคม ทั้งนี้เนื่องจากการดำเนินการทั้งของภาครัฐ และภาคสังคมต่างก่อให้เกิดผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในการบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ในขณะเดียวกัน ภาครัฐ ภาคธุรกิจ และชุมชนเพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่สามารถเป็นเจ้าของทรัพยากรที่จำเป็นเพียงพอต่อการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่ต้องการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementarities) และการเป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership)

หากมองในแง่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมโดยตัวของมันเอง มิได้เป็นปัจจัยการผลิตโดยตรงหากแต่เป็นตัวกลางในการเข้าถึงปัจจัยการผลิต หรือทุนอื่น เช่น ข่าวสารข้อมูล ทุนมนุษย์ ทุนกายภาพ และทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ในราคาที่ถูกลงโดยผ่านความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมนั่นเอง กล่าวโดยกว้าง ๆ แล้ว ทุนทางสังคมให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้โดยผ่านสองช่องทาง คือ ลดต้นทุนทางธุรกรรมและลดต้นทุนการตรวจสอบ (Monitoring Cost) ถ้าเราอาศัยคำนิยามหลักทุนทางสังคมตามที่ได้นำเสนอผ่านมาว่าหมายถึง ความไว้เนื้อเชื่อใจ เราก็พอจะเข้าใจได้ว่า เมื่อคนเรามาทำสัญญา ทำกิจกรรมร่วมกัน หรือทำธุรกรรมร่วมกัน มันจะเสียต้นทุนตรงส่วนนี้น้อยลง ยกตัวอย่างเช่น พ่อค้าเพชรสองคนที่มีความเชื่อถือไว้วางใจกันสามารถทำการแลกเปลี่ยนเพชรเพื่อตรวจสอบก่อนซื้อขายจริง โดยไม่ต้องมีการทำประกันภัยหรือทำสัญญาอย่างเป็นทางการ ซึ่งทำให้ไม่จำเป็นต้องเสียต้นทุนของธุรกรรมในเรื่องดังกล่าว ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อมีการตกลงสัญญาหรือทำกิจกรรมร่วมมือกันแล้ว ต้นทุนในการกำกับดูแลให้ผู้ที่เกี่ยวข้องยึดถือและปฏิบัติตามข้อตกลงที่ให้ไว้แก่กัน ก็จะเสียต้นทุนดังกล่าวน้อยลง โดยเฉพาะการจัดหาคนกลางให้เข้ามาควบคุมดูแล (Coleman. 1988 : 36)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

ปฏิบัติการของทุนทางสังคมที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเครือข่าย โดยอาศัยบรรทัดฐานความไว้วางใจ ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นสำคัญยังช่วยลดปัญหาความขัดแย้งและใช้สันติวิธีมากขึ้น แหล่งของทุนทางสังคมดังกล่าวสะสมอยู่ภายใต้ความเป็นเพื่อนบ้าน การเป็นอาสาสมัคร รวมทั้งการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย การที่จะสร้างให้เกิดบรรทัดฐานที่ประกอบขึ้นเป็นทุนทางสังคมเพื่อให้แสดงปฏิบัติการต่อไปได้นั้น จำเป็นต้องชักนำให้เกิดความร่วมมือภายในกลุ่ม (เพื่อที่จะสร้างบรรทัดฐานการช่วยเหลือไว้วางใจกัน) ดังนั้นจึงเกี่ยวข้องกับจารีตปฏิบัติ คุณความดี เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต เพราะสิ่งเหล่านี้ธำรงไว้ซึ่งพันธะสัญญาและข้อผูกมัดภายในกลุ่ม (Fukuyama. 1999 : 66) นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงภายในระบบสังคม เช่น โครงสร้างทางกายภาพ และโครงสร้างทางสังคม จะส่งผลกระทบต่อทุนทางสังคมของท้องถิ่น และปฏิบัติการของทุนทางสังคมด้วย (Lomas. 1998 : 25)

การสรุปถึงปฏิบัติการทุนทางสังคมของพัทนัม (Putnam. 1994 : 22) ที่ว่าจำเป็นต้องอาศัยบรรทัดฐานความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความไว้วางใจภายในกลุ่ม หรือระหว่างเครือข่ายเป็นสำคัญ และทุนทางสังคมจะแสดงปฏิบัติการเฉพาะในกลุ่ม หมู่บ้าน ประเทศ หรือภูมิภาคที่บุคคลนั้น ๆ สังกัดอยู่เท่านั้น ผ่านการที่เขาเข้าร่วมกิจกรรมแล้วเกิดความคาดหวังว่าจะเกิดความคุ้มค่าในการทำเช่นนั้น ก่อให้เกิดคำถามตามมาเช่นกัน กล่าวคือ การประสานความร่วมมือ ความไว้วางใจและการแลกเปลี่ยนที่เท่าเทียมกันนี้ สามารถเกิดขึ้นในลักษณะทั่วไป และเป็นไปอย่างกว้างขวางจนกลายเป็นบรรทัดฐานที่ถือปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้จริงหรือไม่

ทุนทางสังคมก่อให้เกิดผลดีต่อผู้ที่เข้ามาสัมพันธ์กันในหลาย ๆ ด้าน ที่สำคัญคือการทำให้เกิดพลังในการต่อสู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ช่วยให้คนได้สร้างสรรค์และพัฒนาความสามารถ รวมทั้งเปิดโอกาสให้คนได้ทำหรือเข้าถึงสิ่งที่ต้องการได้ ซึ่งทั้งหมดนี้อาจถือได้ว่าทุนทางสังคมมีความสำคัญต่อการพัฒนาคนเพื่อให้สามารถทำสิ่งต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมายได้

พลังชีวิต (Vitality) คือแรงจูงใจที่ทำให้สร้างทุนทางสังคม คนใช้ “ทุนทางสังคม” เพื่อให้บรรลุผลที่ต้องการ เช่น การเข้าถึงทรัพยากร เพื่อให้เกิดอำนาจต่อรอง เพื่อลดต้นทุนในการแลกเปลี่ยน ในแง่นี้ถือว่าเป็นการใช้ทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือ (Instrument) คือถ้าปราศจากทุนทางสังคม คนไม่อาจบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้ ดังนั้นทุนทางสังคมจึงอาจเกิดขึ้นจากความต้องการจำเป็นที่จะดำรงชีวิต เมื่อทุนทางสังคมเกิดขึ้นแล้วอาจพัฒนาไปเป็นบรรทัดฐานของการพึ่งพาซึ่งกันและกัน บรรทัดฐานนี้กลายเป็นสิ่งที่กลุ่มมีอยู่ร่วมกัน ความมั่นใจของสมาชิกที่เชื่อว่าจะได้ความช่วยเหลือเมื่อต้องการหรือความรู้สึกร่วมทุกข์ร่วมสุข คือเมื่อเห็นคนอื่นประสบปัญหา อุปสรรค วิกฤตพร้อมจะช่วยเหลือ ซึ่งในขณะเดียวกันผู้ช่วยเหลือสามารถคาดหวังด้วยว่าเมื่อตัวเองประสบภาวะวิกฤตก็จะได้รับความช่วยเหลือด้วยเช่นกันสิ่งเหล่านี้คือพลังชีวิตที่ทำให้คนรู้สึกว่าสามารถจะทำสิ่งต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมายได้ (อานันท์ กาญจนพันธ์. 2544 : 135-138)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

โอกาส (Opportunity) การมีสายใยทางสังคม (Socialites/ Networks) ซึ่งนับเป็นทุนทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายหรือการติดต่อเชื่อมโยงกันแบบเห็นหน้ากันทุกวัน การมาพบปะพูดจากัน ปรึกษากันเป็นครั้งคราว หรือเมื่อมีความจำเป็นจะช่วยให้บุคคลที่เข้ามาสัมพันธ์กัน สามารถสร้างกลไกในการระดมทรัพยากรที่ต้องการได้หรือทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน แต่ถ้าไม่มีใครที่มีความรู้ความสามารถที่จำเป็นสำหรับการทำกิจกรรมหรือการปฏิบัติที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ แม้ทุกคนจะพร้อมใจเข้ามาร่วมกัน แต่การเข้ามาร่วมกันไม่ก่อให้เกิดผลอะไร ดังนั้นความสามารถของสมาชิกเรื่องที่จะทำหรือดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นและสนับสนุนให้เกิดทุนทางสังคม อย่างไรก็ตามความสามารถเหล่านี้ของบุคคลอาจไม่ปรากฏหรือไม่อาจนำมาใช้ประโยชน์ใด ๆ ได้ หากไม่มีการร่วมมือกันหรือไม่มีทุนทางสังคมเกิดขึ้น ความสามารถนี้มีทั้งความสามารถที่เป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะ และความสามารถเสริม

ความสามารถที่เป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะ เป็นความสามารถเฉพาะทางที่มีความสำคัญสำหรับการทำกิจกรรมให้บรรลุผลสำเร็จ คือถ้าขาดผู้มีความสามารถในด้านนี้ การเข้ามาร่วมกันของสมาชิกไม่มีความหมายหรือไม่บรรลุผล เช่น ในกรณีของการทอผ้ายกดอกที่หมู่บ้านผ้ายกดอก ซึ่งมีบุคคลที่สำคัญมากคือ ดวงใจที่สามารถออกแบบลายผ้ายกดอกได้หลากหลายแบบ ความสามารถของดวงใจในการเป็นคนออกแบบ ถักตะกอ และเข้าฟืม ถือเป็นความสามารถพิเศษเฉพาะตัวค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตามหากไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อทำผ้ายกดอก ดวงใจจะไม่ได้พัฒนาความสามารถของตนเองเพราะเมื่อมีคนมาให้ดวงใจออกแบบลวดลาย ดวงใจก็ได้พัฒนาความสามารถและได้ใช้ความสามารถของตนเองอย่างเต็มที่ เช่นเดียวกันกับในชุมชนเอื้อดิน พ่อหลวงมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเพราะเคยไปอบรมไปดูงานในเรื่องนี้ และพ่อหลวงเป็นคนที่สนใจในเรื่องนี้เป็นพิเศษได้ลองมาพยายามจัดบริการการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในหมู่บ้าน ความเชี่ยวชาญพิเศษไม่ว่าจะเป็นการพูด การอธิบาย การติดต่อประสานงานกับองค์กรภายนอกเป็นความสามารถพิเศษของพ่อหลวงซึ่งมีส่วนสำคัญ

ความสามารถเสริม เป็นความสามารถของคนในชุมชนซึ่งมีอยู่มาแต่เดิม แต่หากไม่มีกิจกรรมหรือการรวมตัวเพื่อทำกิจกรรมก็ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์หรือไม่มีคุณค่าแต่อย่างใด แต่เมื่อมีกิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กรขึ้น ก็ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ กรณีของชุมชนเอื้อดิน คนในชุมชนมีประเพณีและการละเล่นหลายอย่างเช่น การเล่นดนตรีพื้นเมืองที่เรียกว่า สะล้อ ซอ ซึง ซึ่งคนในชุมชนมีความสามารถแต่มิได้นำมาใช้ประโยชน์อะไรมากนัก นอกจากมีการเล่นเพื่อเป็นการพักผ่อนส่วนตัวหรือในยามที่มีงาน นักดนตรีพื้นเมืองเหล่านี้ได้รวมกันเป็นวงดนตรี และมาเล่นให้นักท่องเที่ยวฟังในตอนเย็นในขณะรับประทานอาหารเย็นและหลังอาหารเย็น เป็นการเสริมบรรยากาศการพักผ่อนหย่อนใจ และบางครั้งเป็นความสนุกสนานโดยเฉพาะเมื่อนักท่องเที่ยวมาร่วมเล่นดนตรี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ด้วย การมีวงดนตรีพื้นเมืองทำให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสชื่นชมวัฒนธรรมพื้นเมือง และเพิ่มคุณภาพให้กับการบริการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน ในส่วนของวงดนตรีนักดนตรีได้มีโอกาสรวมกลุ่มกันซ้อมดนตรีเกิดความผูกพันถือเป็นการใช้เวลาว่างที่มีคุณค่า และยังมีรายได้จากการเล่นดนตรีจากนักท่องเที่ยวที่มาเป็นกลุ่ม ในปัจจุบันมีเยาวชนเริ่มให้ความสนใจกับดนตรีพื้นเมือง มีการฝึกหัดเล่นอย่างกว้างขวางในหมู่บ้าน

นอกจากวงดนตรีแล้วคนที่มีความสามารถในด้านอื่น ๆ เช่น การฟ้อน ได้มีโอกาสแสดงความสามารถทางด้านนี้ด้วย ในหมู่บ้านเมืองดินมีคณะฟ้อนซึ่งส่วนใหญ่เป็นเยาวชนผู้หญิง ซึ่งมีผู้ใหญ่ที่มีความสามารถเป็นผู้ฝึกการฟ้อน จัดเตรียมเครื่องแต่งกาย ส่วนกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การบายศรีเป็นการนำประเพณีพื้นบ้านมาต้อนรับนักท่องเที่ยว มีคนเฒ่าคนแก่มาทำพิธีและผูกข้อมือ ทำให้นักท่องเที่ยวมีความประทับใจ ขณะเดียวกันเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับกิจกรรม หรือความรู้ที่ได้ถูกบดบัง หรือเก็บไว้เป็นเพียงความทรงจำของคนรุ่นเก่าได้รับการรื้อฟื้น เกิดบรรยากาศที่มีชีวิตชีวาขึ้นในชุมชน

ความสามารถดังกล่าวข้างต้นอาจถือได้ว่าเป็นความสามารถของมนุษย์หรือทุนมนุษย์ แต่อีกนัยหนึ่ง ความสามารถเหล่านี้เป็นภาพสะท้อนของการที่คนมีบรรทัดฐานคือวัฒนธรรม ประเพณีร่วมกัน มีความรู้สึกว่าต้องการเข้ามาร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และเปิดโอกาสให้คนที่มีความรู้ความสามารถได้เข้ามาร่วมกิจกรรมหรือร่วมเป็นสมาชิก เกิดจิตสำนึกร่วมกันจึงถือเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความเข็มแข็งให้กับทุนทางสังคม

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

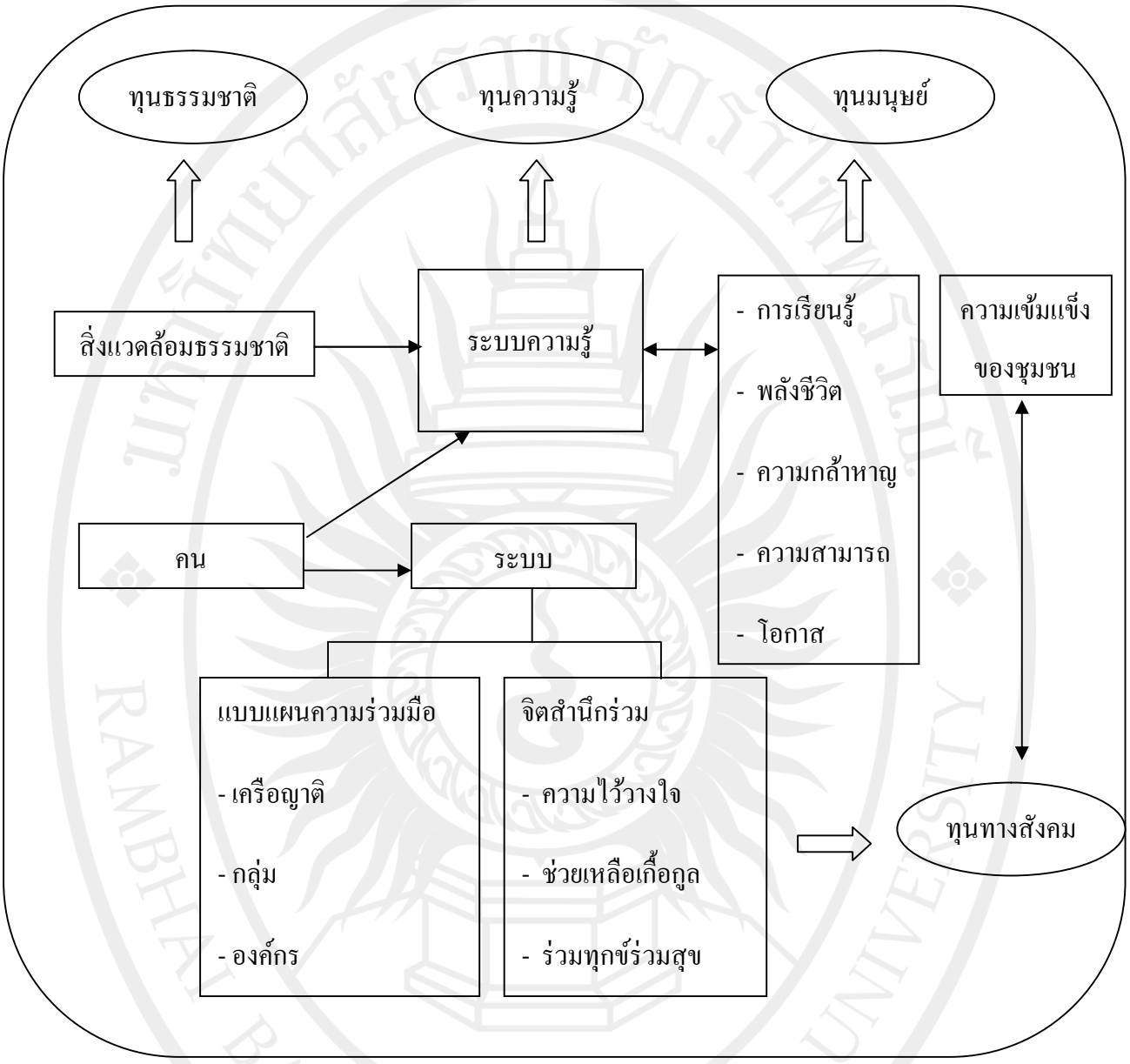

ภาพประกอบ 2 ข้อเสนอโมเดลแสดงการเกิดขึ้นของทุนทางสังคม

ที่มา (อานันท์ กาญจนพันธ์. 2544 : 139)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

จากภาพแสดงให้เห็นกระบวนการเกิดขึ้นของทุนทางสังคมในชุมชนว่า ไม่อาจแยกออกจากทุนธรรมชาติ ทุนความรู้ หรือทุนวัฒนธรรม และทุนมนุษย์ได้ ความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติทำให้คนสามารถสร้างระบบความรู้และระบบความสัมพันธ์ ที่ทำให้สามารถใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นความรู้ที่เชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมของคน เป็นความรู้ที่คนสร้างขึ้นและสามารถปรับเปลี่ยนได้เมื่อกาลเวลาผ่านไป และสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลง ระบบความรู้ชุดต่าง ๆ ที่คนในชุมชนสร้างขึ้นไม่ว่าจะเป็นระบบความรู้เกี่ยวกับการเก็บหาของป่า ระบบความรู้เกี่ยวกับการทำนา ระบบความรู้ในการทำสวนเมี่ยง ระบบความรู้ในการทอผ้า ฯลฯ จึงเป็นเสมือน “ทุนความรู้” ที่แต่ละชุมชนมีไม่เหมือนกัน เพราะเป็นระบบความรู้ที่สร้างขึ้นเพื่อสนองตอบต่อความต้องการจำเป็นของแต่ละชุมชน แต่สิ่งที่ไม่แตกต่างกันคือ ระบบความรู้เหล่านี้มีความเชื่อมโยงกับระบบความสัมพันธ์ ที่คนสร้างขึ้นอย่างยากที่จะแยกออกจากกันได้อย่างชัดเจนว่าอะไรเกิดขึ้นก่อน อะไรเกิดขึ้นทีหลัง แต่ทั้งสองมิตินี้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และเป็นสิ่งที่คนสามารถทำให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกลายเป็น “ทุนธรรมชาติ” ที่คนสามารถพึ่งพิงเพื่อการดำรงชีวิตได้ (อานันท์ กาญจนพันธ์. 2544 : 140-141)

ระบบความสัมพันธ์ที่คนสร้างขึ้น มีลักษณะสำคัญ 2 ประการ ลักษณะแรกคือ แบบแผนความสัมพันธ์ซึ่งอาจมีทั้งที่เป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติ กลุ่ม องค์กรชุมชน สหกรณ์ เครือข่ายชุมชน ฯลฯ แต่ละแบบแผนความสัมพันธ์อาจมีลักษณะของความสัมพันธ์หลากหลายแตกต่างกันไป ความสัมพันธ์ที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง คือลักษณะความสัมพันธ์ที่คนมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน การร่วมมือร่วมใจกันทำสิ่งต่าง ๆ การร่วมกันสร้างกติกา รวมทั้งการแบ่งปันอย่างเป็นธรรม สิ่งเหล่านี้อาจเรียกรวมกันว่าเป็นจิตสำนึกร่วมของคนในชุมชน ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ

ทั้งระบบความรู้และระบบความสัมพันธ์ที่คนสร้างขึ้นดังกล่าวข้างต้นนับได้ว่า เป็นทุนความรู้และทุนทางสังคมของชุมชน เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้คนและชุมชนดำรงอยู่ได้ คนมีการสร้างสรรค์ผลผลิตและสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ มีคุณค่าทางจิตใจและทางร่างกายทำให้คนที่มีความสามารถในการเรียนรู้ มีพลังชีวิต มีความกล้าหาญ มีความสามารถ และทำให้คนมีโอกาสที่จะเลือกทำสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมดนี้คือการสร้างคนที่มีคุณค่าหรือเป็นการสร้าง “ทุนมนุษย์” นั่นเอง

ดังนั้นในการมองถึงเงื่อนไขและกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จำเป็นจะต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างทุนชุมชนทั้งที่เป็นทุนธรรมชาติ ทุนความรู้ ทุนทางสังคม และทุนมนุษย์แต่ละมิติของทุนชุมชนเป็นสิ่งที่คนในชุมชนสามารถสร้างสรรค์ขึ้นมาได้ หากคนในชุมชนสามารถสืบสานทุนเหล่านี้ ครั้งหนึ่งถูกสร้างขึ้นจากการที่ได้ดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

การหลั่งไหลเข้าไปของความรู้ กฎเกณฑ์กติกาที่คนไม่ได้มีส่วนร่วมในการสร้าง หรือระบบความสัมพันธ์ที่มิได้อยู่บนฐานของความเสมอภาค มีส่วนสำคัญต่อการชะงักงันของกระบวนการ สะสมทุนของชุมชน การจะสร้างทุนให้กับชุมชนจึงต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ ที่จะทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากกฎเกณฑ์กติกา รวมทั้งช่วยให้ชุมชนสามารถจัดระบบความสัมพันธ์ที่สามารถกระจายผลได้ต่าง ๆ สู่สมาชิกอย่างเสมอภาค จะทำให้คนในชุมชนมีพลังชีวิต มีการเรียนรู้ มีความกล้าหาญ และมีความสามารถที่จะฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งทั้งหมดนี้จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอย่างแท้จริง

แนวคิดเกี่ยวกับสถาบันการเงินชุมชน

สุวิทย์ คุณกิตติ (2548 : 25) ได้ให้ความหมายของสถาบันการเงินชุมชน หมายถึงสถาบันการเงินของชุมชนที่จัดตั้งขึ้นโดยกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เพื่อให้บริการทางการเงินที่สามารถตอบสนองความต้องการแก่ประชาชนในชุมชน ซึ่งขาดโอกาสในการเข้าถึงและใช้บริการทางการเงินของสถาบันการเงินทั่วไป ตามวัตถุประสงค์หลักเกณฑ์มาตรฐานและรูปแบบ ซึ่งทางคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติกำหนดไว้ โดยมีแนวความคิดจากเงินทุนที่ได้จากสมาชิก ได้แก่ เงินรับฝากเงินหุ้นหรือเงินสนับสนุนจากภาครัฐ รวมไปถึงเงินกู้ยืมจากแหล่งอื่นนำมารวมกันตั้งสถาบันการเงินชุมชน แล้วบริหารจัดการเงินทุนเหล่านั้นให้เกิดผลกำไร นำผลกำไรที่ได้มาพัฒนาสถาบันการเงิน จัดสรรสวัสดิการให้แก่ชุมชน และแบ่งบันผลประโยชน์คืนให้แก่สมาชิก ในส่วนของวัตถุประสงค์ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชน เพื่อเป็นแหล่งเก็บออมที่มีความมั่นคงปลอดภัย และมีผลตอบแทนที่เหมาะสมให้เป็นแหล่งเงินทุนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและบรรเทาความเดือดร้อน ทั้งในระดับบุคคลครัวเรือนและชุมชน โดยให้มีการเสริมสร้างสวัสดิการและสวัสดิภาพของชุมชนควบคู่กันกับการเสริมสร้างระเบียบวินัยทางการเงิน มีการให้คำแนะนำปรึกษาด้านการเงินแก่ชุมชน และให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน เรื่องรูปแบบของสถาบันการเงินชุมชนได้ถูกกำหนดไว้ 4 รูปแบบด้วยกันคือ

รูปแบบที่ 1 สถาบันการเงินชุมชนที่จัดตั้งขึ้นโดยเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของกองทุนหมู่บ้านหรือกองทุนชุมชนเมือง

รูปแบบที่ 2 สถาบันการเงินชุมชนที่เกิดจากกองทุนหมู่บ้านหรือกองทุนชุมชนเมืองหลายกองทุนร่วมกันจัดตั้ง

รูปแบบที่ 3 สถาบันการเงินชุมชนที่เกิดจากการยุบรวมกองทุนหมู่บ้านหรือกองทุนชุมชนเมืองเข้าด้วยกัน

รูปแบบที่ 4 สถาบันการเงินชุมชนที่เกิดขึ้นโดยหมู่บ้านร่วมกับกลุ่มการเงินชุมชนและกองทุนหมู่บ้านร่วมกันจัดตั้งขึ้น

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏราไพพรรณี

ขวัญใจ รุจิเรข และอรัญญา คัมภิรานนท์ (2549 : 28) กล่าวว่า หลังจากที่รัฐบาลได้ดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านไปแล้วได้เกิดนโยบายที่จะให้ธนาคารของรัฐเข้าไปดูแลต่อยอดกองทุนหมู่บ้าน เพื่อสร้างความยั่งยืนด้านระบบการเงินและความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน โดยการยกระดับกองทุนหมู่บ้านเป็นสถาบันการเงินชุมชน (ธนาคารชุมชน) เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนที่เข้าใจความต้องการของชาวบ้านอย่างแท้จริง เพราะเมื่อเป็นธนาคารชุมชนจะได้รับฝากเงิน และการให้กู้เงินจากเดิมที่กองทุนหมู่บ้านทำได้เฉพาะการปล่อยเงินให้กู้เพียงอย่างเดียวเท่านั้นนับว่ายังไม่ครบวงจร เมื่อเป็นสถาบันการเงินชุมชนแล้ว ต้องมีการพัฒนารูปแบบการจัดการนำระบบธนาคารเข้ามาบริการจัดการ สถาบันการเงินชุมชนจะทำหน้าที่เป็นแขนขาให้แก่ธนาคารของรัฐ แทนที่จะเปิดสาขาในท้องถิ่นธนาคารของรัฐสามารถให้เงินกู้ผ่านไปยังสถาบันการเงินชุมชน และสถาบันการเงินชุมชนไปให้กู้ต่อให้แก่ชาวบ้าน นอกจากนี้สถาบันการเงินชุมชนยังมีการให้บริการต่าง ๆ เพื่อเพิ่มรายได้คือค่าธรรมเนียมต่าง ๆ เช่น รับชำระค่าน้ำประปา ค่าไฟฟ้า ค่าโทรศัพท์ เป็นต้น ถือว่าเป็นการสร้างบริการสำหรับชุมชน มีการสร้างงาน และสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนอีกด้วย

รัฐบาลได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2548 ว่าจะพัฒนาระบบการเงินที่สนับสนุนเศรษฐกิจฐานรากจากกองทุนหมู่บ้าน ที่มีความพร้อมสู่ธนาคารหมู่บ้านที่ให้โอกาสประชาชนเข้าถึงแหล่งเงินทุนอย่างยั่งยืน (คู่มือสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ) สถาบันการเงินชุมชน หมายถึงสถาบันการเงินของชุมชนที่จัดตั้งขึ้นโดยกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เพื่อให้บริการทางการเงินที่สามารถตอบสนองความต้องการแก่ประชาชนในชุมชน ซึ่งขาดโอกาสในการเข้าถึงและใช้บริการทางการเงินของสถาบันการเงินทั่วไปตามวัตถุประสงค์ หลักเกณฑ์ มาตรฐานและรูปแบบ (คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. 2548 : 12-15) ดังนี้

1. วัตถุประสงค์

1.1 แหล่งเก็บออมเงินที่มีความมั่นคงปลอดภัยและมีผลตอบแทนที่เหมาะสม

1.2 แหล่งเงินทุนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและบรรเทาความเดือดร้อนทั้งในระดับบุคคลครัวเรือนและชุมชน

1.3 เสริมสร้างสวัสดิการและสวัสดิภาพของชุมชน

1.4 เสริมสร้างวินัยทางการเงินและให้คำปรึกษาทางการเงินแก่ชุมชน

1.5 เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

2. รูปแบบ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของกองทุนหมู่บ้านหรือกองทุนชุมชนเมืองหลายกองทุนร่วมกันจัดตั้งขึ้น เกิดจากการยุบรวมกองทุนหมู่บ้านหรือกองทุนชุมชนเมืองเข้าด้วยกัน หมู่บ้านร่วมกับกลุ่มการเงินในชุมชนและกองทุนหมู่บ้านร่วมกันจัดตั้ง

3. กิจกรรม

3.1 ส่งเสริมการออมเงินของชุมชนทั้งสมาชิกและประชาชน

3.2 รับฝากเงินจากสมาชิกและประชาชน

3.3 ให้สินเชื่อแก่สมาชิกและประชาชนหรือองค์กรการเงินอื่น

3.4 กู้ยืมเงินจากแหล่งเงินทุนอื่นตามที่คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองกำหนด

3.5 ให้บริการธุรกรรมทางการเงินและธุรกรรมอื่น ๆ ที่อำนวยความสะดวกและตอบสนองความต้องการให้แก่สมาชิกและประชาชน

3.6 จัดสวัสดิการและสวัสดิภาพแก่สมาชิกและชุมชน

3.7 จัดสรรรายได้เพื่อดำเนินการให้บริการและพัฒนาศักยภาพ

4. กระบวนการและขั้นตอนการพัฒนา

ขั้นตอนที่ 1 เครือข่ายระดับอำเภอและระดับตำบลจะร่วมกันค้นหา (Scan) กองทุนที่มีความประสงค์จะยกระดับเป็นสถาบันการเงินชุมชนเข้าสู่กระบวนการคัดเลือก จากนั้นเครือข่ายระดับอำเภอดำเนินการคัดเลือก (Screen) กองทุนที่มีความประสงค์โดยใช้กำหนดมาตรฐานและคุณสมบัติเป็นเครื่องมือในการคัดเลือก และกำหนดว่ากองทุนใดผ่านการคัดเลือกกองทุนใดไม่ผ่านการคัดเลือก (กองทุนที่ไม่ผ่านการคัดเลือกเครือข่ายระดับอำเภอดำเนินการพัฒนาเบื้องต้นต่อไป)

ขั้นตอนที่ 2 กองทุนที่ผ่านในการคัดเลือกจะเข้าสู่กระบวนการพัฒนาโดยการฝึกอบรมให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินกิจกรรมสถาบันการเงินชุมชน เมื่อผ่านการฝึกอบรมจะทำการฝึกปฏิบัติโดยให้ทดลองใช้โปรแกรมธนาคาร ผู้ฝึกอบรมจะเป็นผู้ประเมินว่าผ่านการฝึกอบรมหรือไม่ หากยังไม่สามารถใช้โปรแกรมได้จะทำการพัฒนาโดยการฝึกอบรมซ้ำ

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมและการทดลองปฏิบัติใช้แล้ว จะต้องไปปฏิบัติจริงและเรียนรู้เพิ่มเติมจนได้ระยะเวลาหนึ่ง สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติและอนุกรรมการสนับสนุนระดับจังหวัด จะทำการประเมินโดยใช้เกณฑ์มาตรฐานสถาบันการเงินชุมชนเป็นเครื่องมือการประเมินและออกหนังสือรับรองมาตรฐานสถาบันการเงินชุมชน กรณีที่ไม่ผ่านการประเมินจะส่งให้เครือข่ายระดับจังหวัดและอำเภอวางแผนการพัฒนาเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องและส่งให้ สทบ. และอนุกรรมการสนับสนุนระดับจังหวัดประเมิน ถ้ายังไม่ผ่านจะส่งกลับไปให้เครือข่ายระดับตำบล อำเภอ ดำเนินการพัฒนาและคัดเลือกเข้าสู่ระบบการพัฒนาต่อไป

มาตรฐานและคุณสมบัติของกองทุนที่จะพัฒนาเข้าสู่มาตรฐานสถาบันการเงินชุมชนประกอบด้วย (คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. 2548 : 16-17)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

1. สถานภาพของสถาบันการเงินชุมชน เป็นกองทุนหมู่บ้านหรือกองทุนชุมชนเมือง ซึ่งจดทะเบียนนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2547

2. ปัจจัยความสัมพันธ์ภายใน

2.1 สมาชิก มีส่วนร่วมในการถือหุ้นและการออมอย่างสม่ำเสมอ เข้าร่วมเวทีการเรียนรู้การประชุมหรือประชาคมมีความเข้าใจและให้การสนับสนุนกองทุน

2.2 กรรมการ คณะกรรมการสามารถบริหารจัดการกองทุนได้ดี โปร่งใสเป็นไปตามวัตถุประสงค์และมติของที่ประชุมสมาชิกกองทุน คณะกรรมการมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับบทบาท ภารกิจของสถาบันการเงินชุมชน และบริหารจัดการสถาบันการเงินชุมชน มีโครงสร้างการบริหาร และกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบเป็นลายลักษณ์อักษร และปฏิบัติหรือดำเนินการตามที่กำหนดไว้ กรรมการ และคณะกรรมการไม่เคยถูกฟ้องร้องดำเนินคดี และถูกศาลพิพากษาว่ามีความผิด

2.3 ระเบียบ มีระเบียบข้อบังคับเป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน ในการดำเนินงานกองทุนมีระบบการตรวจสอบและการควบคุมการดำเนินงานและการบริหารงานกองทุน มีกิจกรรมระดมเงินออมและการให้กู้ มีความสม่ำเสมอในการให้บริการ มีการจัดสวัสดิการและสวัสดิภาพแก่สมาชิกและชุมชน มีการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาอาชีพและการตลาดให้สมาชิก มีการจัดทำงบการเงินได้ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน มีความสามารถในการหารายได้และทำกำไร มีหนี้ค้างชำระเกิน 3 เดือน ต่ำกว่าร้อยละ 2 ของเงินให้กู้ยืม มีเงินสำรองไม่ต่ำกว่าร้อยละ 5 ของวงเงินกู้ยืมแก่สมาชิกและเงินกู้จากแหล่งเงินทุนภายนอก

3. ปัจจัยและความสัมพันธ์ภายนอกได้รับการยอมรับจากภาคีพัฒนาอาทิ พัฒนาชุมชน การศึกษานอกโรงเรียน ธนาคารกรุงไทย / ออมสิน / ธ.ก.ส. และจากกองทุนหมู่บ้านอื่น ๆ เคยหรือได้รับการสนับสนุนงบประมาณการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จากหน่วยงานราชการองค์กรเอกชนและอื่น ๆ ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

4. โครงสร้างพื้นฐาน มีสถานที่เป็นสำนักงานที่สะดวกแก่การใช้บริการ มีคู่สายโทรศัพท์เพื่อการสื่อสารและเชื่อมโยงระบบฐานข้อมูลสารสนเทศ มีคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ใช้ในการปฏิบัติงาน อันได้แก่

4.1 ความรู้สถาบันการเงินชุมชนที่จำเป็น

4.2 ประมวลองค์ความรู้ที่มีอยู่

4.3 วิเคราะห์ปัญหาและจุดอ่อนของกองทุน

4.4 ความคาดหวังการเป็นสถาบันการเงินชุมชน

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

4.5 สร้างตามรูปแบบสถาบันการเงินชุมชนที่เหมาะสมกับกองทุน

4.6 เรียนรู้กิจกรรมการบริหารจัดการและการปฏิบัติด้วยระบบสารสนเทศ

4.7 มีระบบการควบคุมตรวจสอบและประเมินผลการบริหารจัดการ

การพัฒนากองทุนสู่มาตรฐานสถาบันการเงินชุมชน เรื่องการบริหารจัดการการเงินชุมชน ประกอบด้วย

1. การวางแผนด้านการเงินและระบบการดำเนินการ
2. การบริหารการเงินและบัญชีและระบบการเงินฐานราก
3. การบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยง
4. การควบคุมและการตรวจสอบ

การจัดระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารสถาบันการเงิน เรื่องการบริหารกองทุนแบบอัตโนมัติ ประกอบด้วย

1. การบันทึกรายการสมาชิกหรือลูกค้า
2. บริหารระบบบัญชี
3. บริหารระบบเงินกู้ สัญญา คำนวณดอกเบี้ย
4. บริหารระบบเงินฝากคำนวณดอกเบี้ย
5. บริหารระบบเงินหุ้นคำนวณการปันผล
6. ระบบรายงาน

การพัฒนาสู่ผลลัพธ์ของสถาบันการเงินชุมชน ประกอบด้วย

1. ความสามารถในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน
2. ความหลากหลายของบริการทางการเงินแก่ชุมชน
3. การขยายโอกาสการเข้าถึงและให้บริการทางการเงินแก่คนจน
4. ความพึงพอใจของสมาชิกและผู้ใช้บริการ

รังสรรค์ ปิติปัญญา (2543 : 36) ได้แบ่งธุรกิจชุมชนด้านการเงินหรือองค์กรทางการเงินชุมชนออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ

1. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตอยู่ภายใต้การส่งเสริมของกรมการพัฒนาชุมชน
2. ธนาคารหมู่บ้านอยู่ภายใต้การส่งเสริมของสมาคมนักพัฒนาหมู่บ้าน มูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐและองค์กรอื่น ๆ
3. เครดิตยูเนี่ยนภายใต้การส่งเสริมของชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนแห่งประเทศไทย
4. กลุ่มอื่น ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์แบบพัฒนาครบวงจรชีวิต กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ แม้ว่าจะใช้ชื่อแตกต่างกันและข้อปลีกย่อยบางประการที่แตกต่างกัน คือการออม การให้กู้ การจัดสรรสวัสดิการให้แก่สมาชิก การบริหารสถานภาพทางกฎหมาย แต่โดยทั่วไปแล้วมีวัตถุประสงค์ หลักการ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

และวิธีการดำเนินกิจการที่คล้ายกันคือใช้กิจกรรมการออมเป็นกุศโลบายในการพัฒนาคนและสังคมให้ดีขึ้น โดยยึดหลักคุณธรรมพื้นฐานที่ว่าด้วยความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความรับผิดชอบ ความเห็นใจและการไว้วางใจกัน ซึ่งก่อให้เกิดสันติสุขขึ้นในชุมชนและสังคมโดยรวม เงินที่ได้จากการออมจะถูกบริหารเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่เพื่อนสมาชิกที่เดือดร้อน ในรูปของเงินกู้ยืมผลตอบแทนที่ได้จากการให้กู้ยืมจะถูกนำมาจัดสรรไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการจัดให้บริการด้านอื่น ๆ ที่จำเป็นและสร้างความมั่นคงแก่ชีวิต และทรัพย์สินของสมาชิกและสังคม เช่น สวัสดิการประเภทต่าง ๆ กิจกรรมอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจองค์ความรู้ทางด้านผลการศึกษาที่ตรงหรือใกล้เคียงกับหัวข้อในการวิจัย พบว่า มีเอกสารงานวิจัย ดังนี้

กนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์ (2543) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการทุนทางสังคมในชุมชนเมือง ศึกษากรณีเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์บางซื่อพัฒนา พบว่า การมีเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่สมาชิกมีความสัมพันธ์เชิงซ้อนต่อกันนั้น นับเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญของชาวชุมชนเมือง โดยผ่านการตอบแทนและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ตลอดทั้งกระบวนการเกื้อกูลกันและกันด้วยความสัมพันธ์เช่นนี้ทำให้พวกเขามีชีวิตอยู่รอดได้ในสภาวะที่ฝืดเคือง นอกจากนี้การมีค่านิยมร่วมกันในเรื่องการมีเครดิตที่ดีหรือการเป็นผู้น่าเชื่อถือนั้น มีส่วนอย่างสำคัญในการเกื้อหนุนกองทุนสวัสดิการในชุมชน สำหรับการศึกษากระบวนการทำงานระดับองค์กรเครือข่าย พบว่า วิธีการดังกล่าวไม่ได้ทำให้เกิดเฉพาะผลด้านบวกในความหมายของการเพิ่มทุนทางสังคม หรือทำให้ชาวบ้านมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นขึ้นเท่านั้น หากแต่การเกิดกระบวนการเรียนรู้จากการทำงานร่วมกัน อาจเกิดผลด้านลบต่อองค์กรหรือต่อความสัมพันธ์ของสมาชิกได้เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งกลุ่มพวกพ้องหรือความหวาดระแวงระหว่างสมาชิก ซึ่งลักษณะดังกล่าวถือเป็นข้อจำกัดในการพัฒนากลุ่มที่จะต้องให้ความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากมีผลอย่างสำคัญในการพัฒนาองค์กรชาวบ้านให้เติบโตและเข้มแข็งต่อไป

กวิพัฒน์ สุขแจ่ม (2547) ศึกษาเรื่อง ทุนทางสังคมกับการแก้ไขปัญหายาเสพติด : กรณีศึกษาบ้านคลองจระเข้น้อย ตำบลเกาะไร่ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการศึกษา พบว่า ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติทำให้ชุมชนมีทุนสิ่งแวดล้อมทุนมนุษย์และทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนได้อย่างพอเพียง เป็นผลทำให้คนสามารถอยู่ร่วมกันและอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมได้อย่างปกติสุข มีความเอื้ออาทรและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีนี้ได้นำมาซึ่งการสั่งสมของทุนทางสังคมในชุมชน ผลการศึกษาสรุปบทเรียนได้ว่า ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การแก้ไขปัญหายาเสพติดประสบผลสำเร็จ กระบวนการทุนทางสังคมก่อให้เกิด

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์

พลังที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยอาศัยปัจจัยภายในต่าง ๆ อาทิ ความเข้มแข็งของผู้นำ ค่านิยมที่ดีงามของคนในชุมชน และการประสานกับหน่วยงานภายนอกเข้ามาร่วมเพื่อก่อให้เกิดเป็นพลังทางสังคมในการขับเคลื่อนชุมชน สามารถดำเนินการแก้ไขปัญหายาเสพติดได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ปัจจัยภายในที่สำคัญประการหนึ่งได้แก่ ผู้นำธรรมชาติซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกที่สามารถดูแลชุมชนอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง รวมทั้งเป็นแกนนำที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการแก้ไขปัญหายาเสพติดให้เกิดความยั่งยืนได้ ส่วนปัจจัยภายนอกที่สำคัญคือวิทยากร

เกษมวัฒน์ เปรมกมล (2548) ศึกษาเรื่อง พัฒนาการของการเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกในจังหวัดจันทบุรี โดยได้ศึกษาความเป็นมา การดำเนินงาน และอุปสรรคของการเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกในจังหวัดจันทบุรี สถานการณ์เมื่อจันทบุรีถูกฝรั่งเศสยึดครองระหว่าง พ.ศ. 2436-2447 การคุกคามผู้นับถือศาสนาคริสต์ในประเทศไทย ซึ่งรวมทั้งจันทบุรีระหว่าง พ.ศ. 2483-2488 ความเจริญก้าวหน้าของเขตปกครองแขวงจันทบุรีที่มีคณะนักบวชหญิงชายร่วมงานแพร่ธรรม ซึ่งในปัจจุบันได้นำแผนแม่บททิศทางงานอภิบาลมาแก้ปัญหาการบริหารและการปกครอง ทำให้คริสตชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชน

ไกรวุฒิ วัฒนสิน (2549) ศึกษาเรื่อง ทุนทางสังคมกับการป้องกันอาชญากรรม ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการทุนทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน บนฐานของทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เอื้ออำนวยให้เกิดวิถีการผลิตที่พึ่งตนเอง และบนฐานของชุมชนที่มีประวัติความเป็นมา มีความคิดความเชื่อร่วมกันบนหลักการของพุทธศาสนา และมีภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่น มีพลังในการจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตัวเอง และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบเศรษฐกิจที่ชุมชนต้องพึ่งพิงภายนอก ความเจริญที่เข้ามาทำให้ชุมชนพึ่งพากันเองน้อยลง รวมทั้งลดการพึ่งพิงภูมิปัญญาของตนเอง ทำให้ทุนทางสังคมที่มีอยู่บางส่วนจางหายไป จนเมื่อประสบปัญหาเศรษฐกิจปัญหาสังคมที่เป็นผลกระทบจากระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ ได้มีแกนนำกระตุ้นปลุกจิตสำนึกการร่วมมือแก้ไขปัญหาฟื้นฟูทุนทางสังคมขึ้นมาใหม่ ทำให้เกิดระบบคิดและแนวทางการปฏิบัติในชุมชนที่เพียงพออยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของความเกื้อกูลร่วมมือร่วมใจกัน พึ่งพาอาศัยกัน ความสำเร็จของชุมชนนาปังในการแก้ไขปัญหายาเสพติดเป็นผลมาจากองค์ประกอบภายในชุมชนผู้นำ ที่มีความรู้ความสามารถและความเสียสละ ความเป็นเครือญาติของคนในชุมชนและขยายผลสู่การแก้ไขปัญหาอื่นในชุมชน เช่นเดียวกับชุมชนไม้เรียงซึ่งเป็นต้นแบบของชุมชนแห่งการเรียนรู้แผนชุมชน ที่ได้มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการแก้ไขปัญหาผลผลิตทางการเกษตรในชุมชน และต่อมาได้พัฒนารูปแบบไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ ขณะที่ชุมชนบางเจ้าฉ่าอาศัยภูมิปัญญาในการจักสานเป็นจุดยึดโยงไปสู่การรวมกลุ่มเป็นธุรกิจชุมชน ความสำเร็จดังกล่าวในการแก้ไขปัญหาชุมชน นอกจากเกิดจาก

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

องค์ประกอบภายในชุมชนข้างต้นยังอาศัยการสนับสนุนจากองค์ประกอบภายนอก เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ ทั้งในรูปการเสียสละมุ่งมั่นในการทำงานตามหน้าที่ให้ความรู้ และการสนับสนุนงบประมาณได้ถูกแปลงเป็นทุนทางสังคมอันเป็นพลังที่สำคัญ ให้เกิดระบบคิดให้สมาชิกในชุมชนมีความเอื้ออาทรต่อกัน เห็นอกเห็นใจกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน เป็นวิถีชีวิตของชุมชนที่มีความร่วมมือร่วมใจปฏิบัติและเคารพปฏิบัติตามบรรทัดฐานของชุมชน ส่งผลกระทบในการลดเงื่อนไขในการเกิดองค์ประกอบของอาชญากรรม ไม่ว่าจะเป็นผู้กระทำผิดเหยื่อและโอกาสในการกระทำผิดในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความสงบสุขต่อไป

เคียว อุคลี (2539) ศึกษาเรื่อง การเผยแพร่ศาสนาคริสต์กับการตอบสนองของชาวพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่าง ค.ศ. 1511-1990 ผลการวิจัย พบว่า การเข้ามาของศาสนาคริสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น เริ่มตั้งแต่โปรตุเกสเข้ายึดครองมะละกา ใน ค.ศ. 1511 จากนั้นการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ก็มีมาตลอดจนถึงปัจจุบัน รวมเป็นเวลาประมาณ 480 ปี แบ่งได้เป็น 3 ช่วงเวลา คือ ระยะแรกคือตั้งแต่ ค.ศ. 1511 ถึงต้นศตวรรษที่ 19 ช่วงเวลานี้เป็นการพึ่งพาอำนาจตะวันตก เช่น อำนาจทางการค้า ช่วงนี้ศาสนาคริสต์กับการเมืองแยกกันไม่ออกในสายตาของมิสชันนารีและชาวพื้นเมือง ระยะที่สองของการเผยแพร่ศาสนาคริสต์เริ่มตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 วิธีการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในช่วงนี้ คือ การปลูกฝังอารยธรรมตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น การสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล งานสังคมสงเคราะห์ ซึ่งชาวพื้นเมืองยอมรับอารยธรรมตะวันตก แต่ปฏิเสธศาสนาคริสต์ ระยะที่สามเริ่มตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง มิสชันนารีไม่ช่วยสร้างให้เป็นศาสนาคริสต์แบบชาวพื้นเมือง แต่กลับปลูกฝังความเป็นตะวันตกไว้ ดังนั้นชาวพื้นเมืองจึงเห็นว่าศาสนาคริสต์เป็นตัวแทนของศาสนาตะวันตก

จุติเทพ ยาสมุทร (2543) ได้ศึกษา ทุนทางสังคมและแบบแผนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชนในประเทศไทย พบว่า ทุนทางสังคมในชุมชนแม่ทา มีอยู่หลายประเภททั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ทุนที่เป็นรูปธรรมได้แก่ 1) ทุนที่เป็นธรรมชาติ คือดินน้ำและป่าไม้ ซึ่งก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งต้นน้ำมีดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุต่าง ๆ 2) ทุนที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ ผู้นำของชุมชนทั้งที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติหรือที่เรียกว่าปราชญ์ของชาวบ้านและชาวบ้าน ผู้เป็นสมาชิกของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ 3) ทุนด้านการเงิน ได้แก่ การระดมทุนในชุมชนเพื่อร่วมกันจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ทำให้เกิดการหมุนเวียนของกระแสเงินช่วยสร้างเศรษฐกิจของชุมชนได้ดีขึ้น ทุนที่เป็นนามธรรม ได้แก่ 1) วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อระบบคุณค่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบ เช่น ครอบครัวเครือญาติสถาบันผู้อาวุโสรวมถึงการช่วยเหลือด้านแรงงาน เช่นการลงแขกและการผูกเกลอผูกเสี่ยว เป็นต้น 2) ทุนที่เป็นองค์กรภายนอก ได้แก่ การมีเครือข่ายความสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกชุมชน ทั้งในของ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏราไพพรรณี

ภาครัฐบาลและเอกชนรวมถึงกลุ่มและองค์กรเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มพิทักษ์ป่าชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์ร้านค้า เป็นต้น ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ทุนทางสังคมดำรงอยู่และนำไปใช้พัฒนาท้องถิ่น ได้แก่ 1) ปัจจัยการสืบทอด ได้แก่ การสืบทอดเจตนารมณ์ที่บรรพบุรุษตั้งเป้าหมายไว้ จะรักษาทุนทางสังคมทุกประเภทดำรงอยู่ในชุมชน และการดำเนินการสืบทอดความรู้ถ่ายเทจากผู้อาวุโสที่มากด้วยความรู้ และประสบการณ์ให้กับคนรุ่นใหม่ช่วยสืบสานทุนให้คงอยู่ต่อไป 2) ปัจจัยกระบวนการจัดการที่ดีมีคุณภาพอาศัยกรรมการที่มีความซื่อสัตย์ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มต่าง ๆ ทั้งตัวผู้นำและสมาชิกทุกคนถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ไม่เลิกล้มโครงการไปก่อนกำหนดเวลา กระบวนการจัดการที่ดีต้องอาศัยความเสียสละ และการมีส่วนร่วมคือความร่วมแรงร่วมใจของคนทุกคนหรือของกลุ่มทำให้เกิดพลังของกลุ่มการสร้างความยุติธรรม ทั้งด้านการจัดสรรปันส่วนผลประโยชน์ ด้านการเงินและความรับผิดชอบของแรงงานอย่างเสมอภาค ตลอดจนกลุ่มองค์กรมีกฎระเบียบเป็นที่ยอมรับและให้สมาชิกทุกคนยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ 3) ปัจจัยผู้นำ กล่าวคือ การมีผู้นำชุมชนที่ดี มีวิสัยทัศน์ มีความรับผิดชอบและเป็นผู้นำเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้ ตลอดจนการมีสมาชิกของกลุ่มที่ดีเช่น มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อดำเนินงานให้สำเร็จ มีความสามัคคีเชื่อฟังและปฏิบัติตาม 4) ปัจจัยเครือข่ายสนับสนุนให้เกิดมีองค์กรเครือข่ายทั้งภายในชุมชนกันเอง และประสานงานกับองค์กรเครือข่ายภายนอก เพื่อจะช่วยทำให้องค์กรภายในเข้มแข็งอาศัยการพึ่งพาตนเองได้มากที่สุด

ณัฐกานต์ จิตรวัฒนา (2551) ได้ศึกษาเรื่อง พัฒนาการทุนทางสังคมของกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านโป่งคำ ตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ผลการศึกษา พบว่า สภาพแวดล้อมทั้งในและนอกชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อกระบวนการทุนทางสังคม อันได้แก่ ระบบคิดวิธีปฏิบัติและผลลัพธ์รวมทั้งผลกระทบที่มีต่อคนในชุมชน การศึกษาได้พบว่า ปัจจัยที่มีส่วนช่วยเกื้อหนุนให้กระบวนการทุนทางสังคมขับเคลื่อนไปได้นั้น มาจากปัจจัยทางด้านผู้นำหรือทุนมนุษย์ทุนทางทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ความเป็นเครือญาติ ความเชื่อ ค่านิยมในเรื่องเดียวกัน ความเอื้ออาทรต่อกัน การช่วยเหลือกันความไว้วางใจกันและกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีส่วนช่วยลดต้นทุนในการดำเนินกิจกรรมอีกด้วย ส่วนปัจจัยในเชิงลบที่มีผลต่อกระบวนการทุนทางสังคมของกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ อันได้แก่ เรื่องของตลาดเรื่องราคาของผลิตภัณฑ์ที่กลุ่มยังต้องการแสวงหากำไรจากการทอผ้า โดยที่เน้นปริมาณมากกว่าคุณภาพซึ่งดูเหมือนว่าจะเน้นเรื่องมูลค่ามากกว่าคุณค่า แต่ขณะเดียวกันกลุ่มทอผ้า ต้องการที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งลักษณะดังกล่าวยังเป็นความไม่ชัดเจน และดูเหมือนจะเป็นความขัดแย้งภายในตัวเองของสมาชิกกลุ่มผลจากการดำเนินกิจกรรมกลุ่มทอผ้า ทำให้ทุนของชุมชนเพิ่มขึ้นและก่อเกิดพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่ม เช่น การที่ชุมชนมีเงินออมมากขึ้น มีรายได้จากการทอผ้าเพิ่มขึ้นและสามารถลด

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

ต้นทุนจากการใช้วัสดุจากธรรมชาติ ผลจากการศึกษายังได้พบว่า การสนับสนุนจากองค์กรภายนอกเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนกระบวนการทุนทางสังคม ให้สามารถดำเนินงานไปได้โดยอาศัยการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานจากหลาย ๆ ฝ่ายในลักษณะพหุภาคี ทำให้กลุ่มสามารถดำเนินกิจกรรมไปได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นยังพบว่า การทอผ้าสามารถเป็นสื่อกลางในการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน และนอกชุมชนช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองกลุ่มและชุมชนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน

ธนพล พรมสุวงษ์ (2546) ได้ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการจัดการป่าสมุนไพร : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนปลักไม้ลาย ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษา พบว่า วิธีการจัดการป่าสมุนไพรของชุมชนปลักไม้ลายเป็นลักษณะของการทำงานแบบพหุภาคีระหว่างพระสงฆ์ หน่วยงานภายในและหน่วยงานภายนอกชุมชน โดยพระสงฆ์ได้แสดงบทบาทในการเป็นผู้นำในด้านต่าง ๆ ในการจัดการป่าสมุนไพร อาทิ การเป็นผู้นำด้านการพัฒนาจิตใจ ผู้นำด้านการอนุรักษ์และบทบาทของการเป็นผู้ให้การศึกษา ส่วนหน่วยงานภายใน อันได้แก่ สมาชิกในชุมชน หน่วยงานสาธารณสุขและโรงเรียนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน สำหรับหน่วยงานภายนอก อันได้แก่ มหาวิทยาลัยศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ชมรมแพทย์แผนไทยและกระทรวงสาธารณสุข ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการให้การสนับสนุนทางวิชาการและงบประมาณ กระบวนการทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นเป็นการปรับเปลี่ยนทุนประเภทต่าง ๆ เช่น ทุนมนุษย์ ทุนความรู้ ทุนทรัพยากรธรรมชาติไปเป็นทุนของชุมชน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากศรัทธา ความไว้วางใจ การพึ่งพาอาศัยกัน การรักถิ่นฐาน ความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรู้สึกภาคภูมิใจของประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง อันนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้และการก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่ส่งผลต่อการจัดการป่าสมุนไพร ผลการศึกษาได้เสนอแนะว่าการทำงานด้านการอนุรักษ์ป่าสมุนไพร ที่ต้องอาศัยองค์ความรู้แบบสหวิทยาการจำเป็นต้องอาศัยการทำงานแบบพหุภาคี ที่มีหลายหน่วยงานมาร่วมทำงานด้วยกันและควรมีการใช้กระบวนการทุนทางสังคมในการทำงาน โดยอาจจะเริ่มจากผู้นำธรรมชาติ อันได้แก่ พระสงฆ์ที่เป็นที่ศรัทธาของประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ สำหรับการที่จะให้การอนุรักษ์ป่าสมุนไพรมีความยั่งยืนนั้น อาจจะต้องแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ ๆ เพื่อสร้างให้ป่าสมุนไพรคงไว้ทั้งความมีคุณค่า และเพิ่มมูลค่าและด้วยเหตุที่สังคมไทยมี“ทุนทางสังคม” อยู่แล้วในวิถีชีวิตการสร้างเสริมเพื่อให้เกิดกระบวนการทุนทางสังคมในกระบวนการทำงาน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนและเกิดผลดีต่อการทำงานด้านการพัฒนาชุมชน จึงเป็นเรื่องที่สมควรนำมาพิจารณาอย่างยิ่ง

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

พรรณี พลไชยขา (2536) ศึกษาเรื่อง บทบาทของมิสชันนารีโรมันคาทอลิกในอีสาน ปี พ.ศ. 2424-2496 ผลการวิจัย พบว่า มิสชันนารีคาทอลิกเข้ามาเผยแพร่ศาสนาในอีสานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2424 มิสชันนารีได้อาศัยสนธิสัญญามงติญญี เป็นหลักฐานอ้างสิทธิในการทำงาน การดำเนินงานในระยะแรก

ขึ้นอยู่กับสังฆมณฑลกรุงเทพ ฯ ต่อมาในปี พ.ศ. 2442 ได้แยกออกเป็นมิสซังลาว ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นมิสซังท่าแร่-หนองแสง บทบาทและวิธีการเผยแพร่ศาสนาได้ใช้วิธีการต่าง ๆ คือ การให้ความคุ้มครองแก่คนที่สมัครเข้าเป็นคาทอลิก การตั้งชุมชนคาทอลิก การจัดตั้งโรงเรียนคาทอลิก การใช้ภาษาพื้นเมือง และการปรับตัวเข้ากับสังคมอีสาน ผลกระทบของศาสนาคาทอลิกที่มีในภาคอีสาน คือ ด้านการเมือง ทำให้ผู้ปกครองมีโอกาสเอารัดเอาเปรียบและกดขี่ได้น้อยลง ด้านเศรษฐกิจมีการช่วยเหลือบรรเทาทุกข์แก่ชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อน เป็นการแบ่งเบางบประมาณของรัฐบาล ส่วนผลด้านสังคม ทำให้เกิดการยอมรับความเชื่อ และคนอีสานยอมรับศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

ยาณี ภานุรักษ์ (2548) ศึกษาเรื่อง บทบาทงานพัฒนาและกระบวนการสร้างศักยภาพเสริมพลังของนักบวชหญิงคาทอลิกในประเทศไทย พบว่า บทบาทของนักบวชหญิงคาทอลิกเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อปี พ.ศ. 2215 ทำให้เห็นว่านักบวชหญิงคาทอลิกมีบทบาทในงานพัฒนาเรื่องการให้ความรู้ ช่วยเหลืองานดูแลเด็กและผู้หญิงในสังคมไทยและยังทำมาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน ยุคแรกเป็นยุคก่อร่างสร้างตัว ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงกรุงธนบุรี พ.ศ. 2383 มีนักบวชหญิงกลุ่มแรกในประเทศไทยที่มีชื่อว่าคณะรักกางเขน มีหน้าที่ช่วยงานอภิบาลของบาทหลวง ดูแลรักษาผู้เจ็บป่วย ฝึกอาชีพให้ผู้หญิง เช่น ทอเสื่อ ทอผ้า ยุคที่สอง ยุคสร้างหลักปักฐาน นักบวชหญิงเข้ามาช่วยงานด้านการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชน การพยาบาลดูแลผู้ป่วยด้วยเครื่องมือที่ทันสมัย นักบวชหญิงมีความรู้เหล่านี้จึงได้รับการยอมรับจากสังคมไทย ยุคที่สาม ยุคพัฒนาขยายไปสู่รากหญ้า เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2508 จนถึงปัจจุบัน มีการเปิดศูนย์สำหรับนักบวชหญิงเอง เพื่อให้มีการอบรมที่ทันสมัยและทันต่อเหตุการณ์ในสังคมมากขึ้น ทำให้นักบวชหญิงสามารถที่จะเข้าไปช่วยเหลือสังคมได้มากขึ้น

ระริน สุรวัฒนานันท์ (2551) ศึกษาเรื่อง ทุนทางสังคมในชุมชนชาติพันธุ์ ศึกษากรณีชุมชนมอญในกรุงเทพมหานคร การศึกษานี้เป็นการวิเคราะห์พัฒนาการทุนทางสังคมของชุมชนชาติพันธุ์มอญ พบว่า ในช่วงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมอญ เกิดการปะทะสังสรรค์ระหว่างชุมชนมอญกับจีน มีการไปมาหาสู่กันเฉพาะชนชาติมอญด้วยกัน ส่วนในปัจจุบันอัตลักษณ์ของมอญยังปรากฏเด่นชัด แต่ก็เกิดพลวัต กระบวนการทุนทางสังคมที่สัมพันธ์กับระบบความคิดความเชื่อของชุมชน ทุนทางสังคมที่คงอยู่ในชุมชนมอญและบ่งบอกถึงความเป็นมอญ คือ วัฒนธรรม ความเชื่อ พิธีกรรม และผู้นำชุมชน

สุชาติ พินธุรักษ์ (2550) ศึกษาเรื่อง บทบาทของคณะนักบวชชายคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2444 หลังจากคณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีสได้เข้ามาเผยแพร่ความเชื่อทางศาสนาของนิกายโรมันคาทอลิก คณะนักบวชนี้ได้เข้ามาพัฒนาความรู้

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

และช่วยให้คนไทยมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น ด้านการศึกษาคณะนักบวชชายคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกได้ตั้งโรงเรียนคาทอลิก เพื่อให้นักเรียนในชุมชนต่าง ๆ ได้เรียนหนังสือ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา โรงเรียนที่มีชื่อเสียงและประสบความสำเร็จมาก คือ โรงเรียนอัสสัมชัญ โรงเรียนดอนบอสโก มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ส่วนทางด้านงานสังคมสงเคราะห์ คณะนักบวชชายคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกได้ก่อตั้งหน่วยงานที่สำคัญ เช่น โรงพยาบาลคามิลเลี่ยน เพื่อให้การดูแลรักษาผู้เจ็บป่วย มูลนิธิสงเคราะห์เด็กพัทยา เพื่อให้ความช่วยเหลือเด็กกำพร้า และเด็กยากจนให้มีที่อยู่อาศัยและเรียนหนังสือ

สุพัชรา ศิริณวัฒน์ (2549) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนแขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษา พบว่า ระดับประถมศึกษาอาศัยอยู่ในชุมชนระหว่าง 26-30 ปีขึ้นไป ลักษณะทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชนวิทยากรท้องถิ่น วัด โรงเรียน ชุมชนและวัฒนธรรมในชุมชน โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีการดำเนินการในการใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการศึกษาด้านอาชีพ ได้แก่ การประสานสัมพันธ์ การมีส่วนร่วม การประสานความร่วมมือกับองค์กรอื่น การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลในระดับปานกลาง ส่วนการส่งเสริมด้านอาชีพและรายได้นั้น มีการดำเนินการในระดับน้อย ผู้นำชุมชนมีความเห็นด้วยเป็นอย่างมากในเรื่องของการใช้ทุนทางสังคมมาพัฒนาในการจัดการศึกษาด้านอาชีพ เนื่องจากจะช่วยแก้ไขปัญหาการว่างงานในสังคมได้ และต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่มีความตระหนักและรับผิดชอบร่วมกันในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นคนในชุมชนคณะกรรมการชุมชน ผู้นำทางสังคมที่มีในชุมชนหน่วยงานต่าง ๆ ของภาครัฐหรือเอกชนทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อให้เกิดการมีอาชีพมีรายได้และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ข้อเสนอแนะจากการศึกษาระดับนโยบายควรจะมีการกำหนดบทบาท และหน้าที่ของหน่วยงานที่จัดการศึกษาด้านอาชีพในกรุงเทพมหานคร จัดทำนโยบายการใช้ทุนทางสังคมเพื่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพในชุมชน เพื่อให้องค์กรและชุมชนได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน จัดอบรมสร้างความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายด้านนโยบายและเป็นภาคีองค์กรการปฏิบัติงานจากหลากหลายหน่วยงาน ให้เป็นเอกภาพทางการปฏิบัติอย่างเดียวกัน ระดับแผนงานควรมีการนำระบบข้อมูลสารสนเทศมาพัฒนา และกำหนดเป็นแผนงานเพื่อสนับสนุนและผลักดันทำให้เกิดเป็นรูปธรรม โดยนำข้อมูลสารสนเทศของชุมชนนำมาวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนโอกาสและอุปสรรค จัดให้มีเวทีประชาคมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการใช้ทุนทางสังคมและระดับปฏิบัติการ ควรมีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างหน่วยราชการหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการจัดตั้งเป็นกลุ่มเครือข่ายกลุ่มอาชีพในระดับชุมชน มีการจัดตั้งเป็นศูนย์ส่งเสริมอาชีพในระดับเขต และควรจัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับชุมชนด้วยกัน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

ข้อเสนอแนะต่อการศึกษาในครั้งต่อไป ควรจะมีการศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชนบท และศึกษาลักษณะเครือข่ายของทุนทางสังคมเพื่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพในชุมชนเมือง จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวคิดทุนทางสังคมสรุปได้ว่า ทุนทางสังคมมีส่วนสำคัญส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทุนจากภายในชุมชนเองที่มีทั้งทุนที่เป็นรูปธรรม เช่น ทุนที่เป็นธรรมชาติคือดินน้ำและป่าไม้ ทุนที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ ผู้นำชุมชนผู้นำตามธรรมชาติ ปราชญ์ของชุมชนหรือทุนด้านการเงิน ซึ่งได้แก่ การระดมทุนตั้งเป็นกองทุนต่าง ๆ ส่วนทุนที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ทุนด้านวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ระบบคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ความสัมพันธ์ทางสังคม ความรักความเอื้ออาทร ความสามัคคีตลอดจนทุนจากภายนอกชุมชน เช่น เครือข่ายความสัมพันธ์กับกลุ่มองค์กรภายนอกทุนต่าง ๆ เหล่านี้ผ่านกระบวนการเรียนรู้รวมทั้งการดำเนินงานในลักษณะของเครือข่าย และพหุภาคีสำหรับปัจจัยสำคัญที่ทำให้ทุนทางสังคมดำรงอยู่ได้รวมทั้งเป็นประโยชน์ต่อการนำไปพัฒนาท้องถิ่นได้แก่ 1) ปัจจัยการสืบทอดโดยเฉพาะการสืบทอดถ่ายเทความรู้จากผู้อาวุโสหรือบรรพบุรุษ 2) ปัจจัยกระบวนการจัดการที่ดีมีคุณภาพโดยที่ผู้นำและสมาชิกมีความเสียสละและเน้นการมีส่วนร่วม 3) ปัจจัยด้านผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และความรับผิดชอบ 4) ปัจจัยด้านเครือข่ายทั้งเครือข่ายภายในและภายนอก

สุรพันธ์ สุวรรณศรี (2552) ศึกษาเรื่อง การสร้างความสงบสุขในสังคม : การศึกษาแนวทางบูรณาการกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนาในภาคอีสาน ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการเผยแผ่พุทธศาสนา พระสงฆ์ได้นำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้กับสภาพแวดล้อมของสังคมขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนอุปนิสัยและระดับภูมิปัญญาของผู้ฟังแต่ละกลุ่ม มีการเปลี่ยนแปลงคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของศาสนาเดิม เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ส่วนกระบวนการเผยแผ่คริสต์ศาสนา บาทหลวงและผู้นำศาสนาได้ใช้หลักมนุษยสัมพันธ์ คือการเข้าถึงบุคคลหรือชุมชนด้วยตนเอง ใช้หลักสังคมสงเคราะห์ คือ การให้ที่นาทำกินแก่ชาวบ้าน ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กยากไร้ และสอนหนังสือให้กับเด็กและเยาวชน พยายามปรับตนเองโดยนำภาษาพื้นบ้านไปใช้ในการเผยแผ่สอนโดยผ่านครูคำสอน เพราะเป็นคนในพื้นที่ที่นับถือคริสต์ศาสนาสามารถเลือกและสร้างสถานการณ์ที่เหมาะสมได้เป็นอย่างดี

อุไรวรรณ พวงสายใจ (2545) ศึกษาเรื่อง ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนกับความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน วิธีการศึกษาใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และอย่างไม่เป็นทางการ ศึกษาหมู่บ้านสันป่ายาง หมู่ที่ 2 ตำบลสันป่ายาง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนนี้เป็นชุมชนที่เก่าแก่ มีการสืบทอดวัฒนธรรม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ประเพณีกันมาก มีความสัมพันธ์ระบบเครือญาติสูง ทำให้ชุมชนอาศัยอยู่กันแบบเครือญาติ พึ่งพาอาศัยกัน โดยมีกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดทั้งในการดำรงชีวิตและการทำงาน ทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นเป็นทุนที่มาจากภายในชุมชนเองและภายนอกชุมชน จึงสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนและแก้ปัญหาของชุมชนได้

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บทที่ 3
วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ในแง่การแสวงหาสาเหตุปัจจัยและแนวทางในกระบวนการจัดการสถาบันการเงินชุมชน ทุนทางสังคมที่มีผลต่อสถาบันการเงินชุมชนที่เข้มแข็ง การแสวงหาเพื่อเข้าถึงกระบวนการที่ควรจะเป็น ซึ่งมีฐานอยู่บนการวิเคราะห์สภาพของความเป็นจริงทางสังคมตามปัจจัยต่าง ๆ การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล
2. การตรวจสอบข้อมูล
3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยโดยใช้วิธีการ ดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร เอกสารที่ใช้ในการวิจัยนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 เอกสารชั้นต้น (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ได้ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ระเบียบระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เอกสารทางราชการ หนังสือพิมพ์ อินเตอร์เน็ต โดยมีการศึกษาความเป็นมา แนวคิดทฤษฎีและข้อมูลสถิติจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัญหาของงานวิจัย

1.2 เอกสารชั้นรอง (Secondary Data) เป็นเอกสารที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ คือตำราทางวิชาการ บทความวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาของการวิจัย

2. การสัมภาษณ์ วิธีการสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัยนี้มีลักษณะเป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured or Guided Interview) โดยอาศัยแนวการสัมภาษณ์ (Interview Guide) เป็นเครื่องมือในรูปแบบต่าง ๆ คือ

2.1 การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) เป็นการใช้แนวสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยกำหนดผู้ที่ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเลือกที่ทำการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์โดยอาศัยการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-informants) เป็นการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะ เจาะจง จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของสถาบันการเงินชุมชน ได้แก่

2.1.1 นายประมวล มุสิกรัตน์ นายกเทศมนตรี เทศบาลตำบลชำราก

2.1.2 นายนุชล ติ่งเกษม สมาชิกสภาเทศบาลตำบลชำราก (หมู่ที่ 5)

2.1.3 นายประยุทธ ติ่งเกษม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 และผู้จัดการสถาบันการเงินชุมชนบ้านหนองยาง

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

2.1.4 นายพิชิต บุญชู กรรมการสถาบันการเงินชุมชน และประธานสภาเทศบาลตำบลชำราก

2.1.5 นางวันเพ็ญ ติ่งเกษม เจ้าหน้าที่บัญชีและเลขานุการสถาบันการเงินชุมชนบ้านหนองยาง

3. การสังเกตการณ์ (Observation)

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participative Observation) คือการที่ผู้วิจัยใช้กระบวนการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เนื่องจากผู้วิจัยได้ปฏิบัติงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีส่วนร่วมในการจัดการสถาบันการเงิน และผู้วิจัยเป็นคนในพื้นที่จึงใช้การสังเกตสภาพแวดล้อม และพฤติกรรมทางสังคมของเจ้าหน้าที่และประชาชนผู้รับบริการสถาบันการเงินชุมชน การติดต่อสัมพันธ์ตลอดจนการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ โดยผู้วิจัยในฐานะเป็นบุตรของอดีตนายกเทศมนตรีตำบลแห่งหนึ่ง และผู้สมัครรับเลือกตั้งนายกเทศมนตรีครั้งล่าสุด ผู้วิจัยได้มีส่วนร่วมในการช่วยบิดาหาเสียงมาโดยตลอด และผู้วิจัยยังเป็นคนพื้นเพ เกิดและเติบโตในพื้นที่นี้ ซึ่งรับรู้ รับทราบเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นอย่างดี จึงนำการสังเกตการณ์ที่เป็นประโยชน์มาใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ในที่นี้ใช้รูปแบบการตรวจสอบ ดังนี้

1. การตรวจสอบโดยแหล่งข้อมูลที่ต่างกัน เช่น เอกสาร การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

2. การตรวจสอบโดยใช้ผู้สัมภาษณ์ที่ให้ข้อมูลที่มีจุดยืนต่างกันภายในหมู่บ้านและตำบล เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์ใช้การตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์โดยเริ่มจากการพรรณนาให้เห็นถึงลำดับเหตุการณ์ สถานการณ์ กิจกรรม กรณีศึกษาที่เกิดขึ้นของหมู่บ้าน ของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน โดยเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เชิงประวัติศาสตร์ โดยอาศัยการตีความตามกรอบแนวคิดเบื้องต้น ซึ่งตีความในเชิงเหตุและผลในลักษณะการวิเคราะห์ความเป็นเหตุและความเป็นผล โดยยกกรณีศึกษาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของทุนทางสังคม ที่หนุนเสริมการบริหารจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง หมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บทที่ 4
การวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยาง หมู่ที่ 5 และความสัมพันธ์ทุนทางสังคมกับการบริหารจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง หมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอผลการศึกษาออกเป็น 3 หัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. บริบทของหมู่บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด
2. ทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด
3. ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยางกับการบริหารจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด

บริบทของหมู่บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด

การศึกษางานวิจัยเรื่อง ทุนทางสังคมในการบริหารจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด ผู้วิจัยเห็นว่าเพื่อให้เกิดความชัดเจนและเป็นรูปธรรมเชิงประจักษ์ ในบริบทของหมู่บ้านหนองยางด้านต่าง ๆ ควรจะได้ทำความเข้าใจถึงโครงสร้างพื้นฐานชุมชนที่อยู่อาศัย อาทิ บริบททางเศรษฐกิจ บริบททางการเมือง และบริบททางสังคม ตลอดจนโครงสร้างทางความสัมพันธ์ภายในชุมชนและแนวทางการพัฒนาของเทศบาลตำบลชำราก ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีผลต่อบริบทของหมู่บ้านหนองยางต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นการศึกษาให้เห็นถึงวิวัฒนาการรากฐานทางความเชื่อ เอกลักษณ์ที่มีความโดดเด่นของชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น จึงขอนำเสนอผลการศึกษาบริบทของหมู่บ้านหนองยาง หมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด ดังนี้

บ้านหนองยาง ตำบลชำราก ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองตราด ไปตามถนนสุขุมวิท (สายตราด – คลองใหญ่) เป็นระยะทาง 21 กิโลเมตร อยู่ในเขตความรับผิดชอบของเทศบาลตำบลชำราก ได้รับการยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นเทศบาลตำบลตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2551 มีประชากรทั้งสิ้น 2,609 คน (ข้อมูล ณ 30 เมษายน พ.ศ. 2557) ความแน่นหนาของประชากรเฉลี่ยประมาณ 34 คน/ตารางกิโลเมตร มีครัวเรือนทั้งหมด จำนวน 459 ครัวเรือน จัดเป็นเทศบาลตำบลขนาดเล็ก มีเนื้อที่ 75.01 ตารางกิโลเมตร หรือ 46,882.52 ไร่ เป็นพื้นที่เกษตร 16,250 ไร่ พื้นที่ป่าไม้ (ป่าสงวน) 24,375 ไร่ สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม และที่ราบชายเขาเลียบฝั่งทะเลมีคลองธรรมชาติหลายสาย แบ่งเขตการปกครองการท้องที่เป็น 5 หมู่บ้าน แบ่งการเลือกตั้งเป็น 2 เขตการเลือกตั้ง ตามลักษณะการปกครองท้องถิ่นในรูปแบบของเทศบาลตำบล (ประยุทธ ติ่งเกษม. สัมภาษณ์. 2557)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

การเลือกตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในชุมชน มีลักษณะที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกผู้นำของตนในแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งในบริบทของพื้นที่ของบ้านหนองยางมีลักษณะของการเมืองการปกครองแบบปรองดองและสมานฉันท์ มีการเลือกตั้งบุคคลที่จะมาทำหน้าที่ตามความชอบส่วนตัวบ้าง ตามระบบเครือญาติบ้าง ซึ่งเมื่อผลการเลือกตั้งสิ้นสุดลง ก็ไม่ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในชุมชนแต่อย่างใด เพราะมีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างลงตัว เพราะทุกคนในตำบลมีความรู้สึกผูกพันฉันญาติพี่น้อง และการปกครองในระดับการปกครองท้องที่ในปัจจุบันไม่มีผลต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนมากนัก เพราะด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติทำให้ประชาชนสามารถเพิ่มพาตนเองได้ พึ่งพิงส่วนราชการในระดับที่น้อยมาก ส่วนการเมืองในระดับท้องถิ่นได้แก่ การเลือกตั้งนายกเทศมนตรีและสมาชิกสภาเทศบาลตำบลชำราก มีการแข่งขันในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรง ขั้วการเมืองใหม่และขั้วการเมืองเก่าต่างมีแนวทางในการหาเสียงตามระบอบประชาธิปไตย ไม่มีการโจมตีการทำงานซึ่งกันและกัน และไม่มีการซื้อสิทธิขายเสียง เน้นการนำเสนอนโยบายของตนมากกว่า ส่วนการได้มาซึ่งสมาชิกสภาเทศบาลตำบลชำรากก็เช่นกัน เป็นการเลือกตั้งที่ไม่มีการผูกติดเป็นกลุ่มก้อนกับตัวนายกเทศมนตรีตำบลชำราก สมาชิกทุกคนเป็นอิสระ หาเสียงเป็นกลุ่มบ้าง เป็นเฉพาะบุคคลบ้าง ทำให้การเมืองท้องถิ่นเป็นไปตามเจตนารมณ์ของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่ไม่ส่งผลต่อการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้นสมาชิกสภาเทศบาลที่รับการเลือกตั้งมาสามารถตั้งกระทู้ถาม ทำหน้าที่ในการคานอำนาจกับฝ่ายบริหารได้ มีการไม่เห็นชอบกับนโยบาย หรือโครงการหรือเทศบัญญัติบางฉบับของนายกเทศมนตรีและถ้าผู้บริหารเห็นว่านโยบายหรือโครงการนั้นไม่มีความชอบธรรม หรือส่อไปทางการทุจริตหรือไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน ทำให้สภาเทศบาลตำบลชำรากและผู้บริหารเทศบาลตำบลชำราก มีการตรวจสอบการทำงานซึ่งกันและกัน (ประยุทธ ติ่งเกษม. สัมภาษณ์. 2557)

การเมืองการปกครองทั้งส่วนที่เป็นหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ โรงเรียนคีรีเวสรัตนเพียรอุปถัมป์ โรงเรียนคีรีวิหารสมเด็จพระวันรัตอุปถัมป์ โรงเรียนบ้านนาเกลือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลชำราก หน่วยควบคุมทหารพราน ชุดปฏิบัติการที่ 22 องค์กรปกครองท้องที่ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์กรปกครองท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาลตำบลชำราก ประกอบด้วย ผู้บริหาร สมาชิกสภาเทศบาลและข้าราชการประจำ องค์กรภาคประชาชน เช่น กลุ่ม อสม. สภาองค์กรชุมชน ชมรมสายใยรักครอบครัว เป็นต้น ต่างมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันช่วยเหลือเกื้อกูลการทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการเพื่อไปสู่เป้าหมายร่วมกันนั้นคือ คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในพื้นที่ในทุก ๆ ด้าน (ประมวล อภิบาลศรี. สัมภาษณ์. 2557)

การบริหารงานของเทศบาลตำบลชำรากและภาคีเครือข่าย เป็นแรงผลักให้การดำเนินงานมีความเข้มแข็งและสร้างโอกาสในความสำเร็จในการพัฒนา ซึ่งถือได้ว่าเป็นการดำเนินงานแบบมี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏราไพพรรณี

ส่วนร่วม ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ในการขับเคลื่อนการพัฒนาตำบลให้เกิดความเข้มแข็ง โดยใช้แนวคิดที่จะพัฒนาชุมชนโดยการขับเคลื่อนชุมชนโดยชุมชน ซึ่งทำให้การเมืองการปกครองของหมู่บ้านหนองยางของตำบลชำรากมีความสร้างสรรค์เน้นการสร้างร่วมมือ เน้นความเป็นอิสระ หน่วยตรวจสอบสามารถทำหน้าที่ได้อย่างดี จึงทำให้การทำงานของเทศบาลตำบลชำรากนั้นเป็นการเมืองที่จะนำไปสู่การปกครองที่เป็นธรรม นำคนชำรากให้เป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย (ประมวล อภิบาลศรี. สัมภาษณ์. 2557)

จากสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม และที่ราบชายเขาเลียบฝั่งทะเล มีคลองธรรมชาติหลายสาย จึงทำให้พื้นที่บ้านหนองยาง มีความเหมาะแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำสวนยาง ทำสวนปาล์ม สวนผลไม้ (สวนทุเรียน สวนมังคุด สวนเงาะ สวนลองกอง) การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ (การเลี้ยงปลากะพง ปลาเก๋า) เพื่อส่งออก ซึ่งเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้รายให้กับชาวบ้านในพื้นที่ และตำบลชำรากเป็นพื้นที่เขตติดต่อกับอำเภอทะมอดา ประเทศกัมพูชา จึงมีการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าทางการเกษตรกับชาวกัมพูชา ทำให้ระบบเศรษฐกิจของตำบลชำรากค่อนข้างดี จากการจัดทำระบบข้อมูลตำบล (TCNAP) พบว่า ร้อยละ 91 ของประชากรในพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมปลูกพืชเศรษฐกิจ อันดับ 1 ได้แก่ ไม้ยืนต้น เช่น สวนยางพารา สวนทุเรียน สวนเงาะ สวนมังคุด อันดับ 2 ได้แก่ ข้าว อันดับ 3 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเพื่อการส่งออก เช่น การเลี้ยงปลาเก๋า ปลากะพง และอีกร้อยละ 9 ประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้างทั่วไปและรับราชการ

ส่วนปัญหาความยากจนของเกษตรกร คือ ทุนในการประกอบอาชีพไม่เพียงพอบ้าง เนื่องจากต้นทุนในการผลิตมีราคาสูง จึงทำให้ต้องกู้ยืมเงินมาลงทุนประกอบอาชีพ ทำให้มีการรวมกลุ่มเกษตรกรขึ้น จัดทำระบบองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชน เช่น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น เพื่อเป็นการสร้างการออมเงินและเก็บเงินไว้ใช้ในยามจำเป็น เป็นเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านให้กู้กับผู้ที่มีปัญหาทางการเงิน จึงทำให้สามารถแก้ไขปัญหาได้ในระดับหนึ่ง และทำให้เกิดระบบการเงินที่มีเสถียรภาพในชุมชน มีเงินหมุนเวียนในการสร้างอาชีพ จัดสวัสดิการกลับสู่สมาชิกของกลุ่มและชุมชน มีเงินสนับสนุนกิจกรรมในชุมชน โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีการก่อตั้งศูนย์สาธิตการตลาด (สหกรณ์ร้านค้าชุมชน) เป็นการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันเองของคนในชุมชนและอยู่ด้วยกันแบบเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเอื้ออาทรต่อกัน เพื่อให้ชุมชนมีสินค้าและบริการที่ดี ปลอดภัย ราคาถูก และยังมีการปันผลตอบแทนอีกด้วย

ทั้งนี้ชาวบ้านหนองบาง ได้เห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มสวัสดิการชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ มีแกนนำ มีการเลือกตั้งคณะกรรมการ มีการเสริมศักยภาพสมาชิก สร้างการมีวินัย ความซื่อสัตย์ มีการรวมกลุ่มระดมเงิน จัดสวัสดิการ ส่งเสริมการออม มีการสำรวจข้อมูลความต้องการของสมาชิก และนำใช้ข้อมูลเพื่อวางแผนจัดสวัสดิการ ใช้คณะกรรมการกองทุนฯ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

และข้อตกลง ระเบียบปฏิบัติเป็นแนวทางการจัดสวัสดิการ มีแหล่งปฏิบัติการที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการและเป็นกลไกลสำคัญในการขับเคลื่อนงาน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นมุ่งที่การยกระดับคุณภาพชีวิตสมาชิกและครอบครัว การจัดการองค์กรการเงินและสวัสดิการสังคมของชุมชนให้มีระบบการเงินและสวัสดิการสังคม มีผู้นำและแกนนำที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการกองทุน ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มไม่ทอดทิ้งกันในยามที่ตกทุกข์ได้ยาก ที่สำคัญรู้สึกได้ว่า ผู้นำชุมชน ผู้บริหาร บุคลากรทุกคนของเทศบาลตำบลชำราก แกนนำกลุ่มต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับการบริการประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน เป็นการสร้างการรวมกลุ่มอาชีพเพิ่มรายได้ลดรายจ่าย ดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการพัฒนาอาชีพ การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้นำมาสู่การพัฒนางาน พัฒนาอาชีพที่เข้มแข็งและยั่งยืนจากสภาพบริบทพื้นที่และอาชีพ ที่คนในชุมชนส่วนมากทำการเกษตร

บางปีการทำการเกษตรก็ไม่ได้ผลเพราะเกิดปัญหาภัยแล้ง หรืออุทกภัยหรือระบบตลาดราคาไม่เหมาะสมทำให้ภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง นอกจากเครือข่ายของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาแนะแนวทาง เพื่อส่งเสริมอาชีพทำให้เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มกันแล้ว กลุ่มที่รวมตัวกันได้นำวัตถุดิบในพื้นที่ของตนที่มีอยู่ เป็นการสร้างอาชีพและรายได้เสริมให้กับชุมชนจึงเกิดการการจัดตั้งแหล่งเงินทุน สถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยางและกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อช่วยเหลือในการกู้ยืมเงินดอกเบี้ยต่ำ และส่งเสริมการออมให้กับชุมชน นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้มีการประกอบอาชีพเสริมเพื่อลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน (ประยุทธ ติ่งเกษม. สัมภาษณ์. 2557)

บ้านหนองยาง ตำบลชำรากเป็นตำบลที่มีพื้นที่เป็นป่าชายเลน ชายเขาและชายแดน จึงเป็นพื้นที่มีความเฉพาะ เมื่อครั้งอดีตเคยเกิดเหตุการณ์ที่มีทหารต่างชาติเข้ามาลุกล้ำในเขตชายแดน ทหารไทยได้ขับไล่ทหารต่างชาติออกนอกเขตแดนได้สำเร็จ โดยทางเทศบาลได้นำเหตุการณ์นั้นมาเป็นอุทาหรณ์เพื่อสร้างอัตลักษณ์และส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีของคนในตำบล เกิดความภาคภูมิใจในเหตุการณ์ โดยมีการจัดงานรำลึกเป็นประจำทุกปี ทั้งเป็นการสร้างสรรค์เชิงสัญลักษณ์ในการสร้างความผูกพัน ความรักในผืนแผ่นดินเกิดคนตนและส่งเสริมการท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง ปัจจุบันพื้นที่ตำบลชำรากมีชาวต่างชาติเข้ามาทำงานในพื้นที่มากมาย ไม่ว่าจะเป็นชาวกัมพูชา ชาวมอญ ชาวญวน เข้ามาเป็นชนชั้นแรงงานที่ประกอบอาชีพรับจ้าง จึงมีระบบการป้องกันปัญหาที่เกิดจากแรงงานต่างชาตินี้ โดยมีการบูรณาการร่วมกันระหว่างเทศบาลตำบลชำราก เจ้าหน้าที่ปกครองท้องที่ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ชุดปฏิบัติการที่ 22 หน่วยทหารพรานนาวิกโยธินบ้านชำราก และกลุ่ม อปพร. เฝ้าระวังตรวจตราปัญหาการลักขโมยและปัญหาเรื่องความมั่นคง รวมทั้งการบุกรุกทำลายป่าอีกด้วย ปัญหาความเสี่ยงเรื่องเสี่ยงต่อการติดสิ่งเสพติด ปัญหาการท้องก่อนวัยอันควร ชาวบ้านหนองยาง

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

มีความเห็นว่าสาเหตุของปัญหาเกิดจากการขาดความเอาใจใส่ ขาดการดูแลบุตรหลานของตนเอง การไม่รับฟังความคิดเห็นและขาดการชี้แจงทำความเข้าใจ ไม่มีการปรึกษาและพูดคุยกัน จึงทำให้เกิดแนวคิดการสร้างพันธะสัญญาของสังคมที่จะร่วมรับผิดชอบร่วมกันด้วยการใส่ใจรายละเอียดโดยการรวมตัวของผู้นำในชุมชน ผู้ที่เกี่ยวข้องทำให้เกิดการเชื่อมความสัมพันธ์ของเยาวชนกับผู้นำ ผู้ใหญ่ จัดกิจกรรมให้กลุ่มเด็กและเยาวชนในด้านต่าง ๆ และชักจูงเยาวชนให้ห่างไกลจากสิ่งเสพติด และสร้างความตระหนัก รู้เท่าทันให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการรู้จักการป้องกันตัวเองให้สมวัย กิจกรรมหลัก เช่น การสร้างกลุ่มและเครือข่ายเด็กและเยาวชนภายในตำบล การออกค่ายธรรมะของนักเรียน และสร้างโอกาสการแสดงออกโดยการเปิดการแสดงร่วมกับผู้นำในชุมชน ช่วยให้เด็กและเยาวชนมีความกล้า ความสามารถในการแสดงออกในภาวะผู้นำตนเอง เป็นต้น ส่วนการแก้ไขปัญหาโดยฉับพลัน เช่น การเกิดอุทกภัย การเกิดเหตุไฟไหม้ในพื้นที่ การลักขโมยแผ่นยางพารา มีการเตรียมความพร้อม มีการซักซ้อมแผน มีหน่วยงานเข้ามาดูแลเพื่อป้องกันเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝัน เช่น กลุ่มอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน กลุ่มวิทยุสื่อสารชุมชน ซึ่งจะช่วยให้สร้างความเชื่อมั่นและความเชื่อใจให้กับประชาชนในบ้านหนองยาง ได้ใช้ชีวิตอย่างสงบสุข (ประยุทธ ติ่งเกษม. สัมภาษณ์. 2557)

จุดเด่นการบริหารงานของบ้านหนองยาง โดยเฉพาะการบริหารจัดการหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านหนองยาง ตำบลชำรากมีลักษณะที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้นำ บุคลากร ตลอดจนประชาชนในพื้นที่ โดยมีนโยบายในการให้เกิดการเรียนรู้จากการดำเนินงาน กระบวนการร่วมกิจกรรมของหมู่บ้านในการพัฒนาความเป็นอยู่ในด้านต่าง ๆ สนับสนุนการจัดทัศนศึกษาดูงานเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ เช่น การดูงานของกลุ่มผู้นำ การดูงานของ กลุ่ม อสม. การดูงานของผู้สูงอายุ เป็นต้น เน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ไฟฟ้า ระบบประปา สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ พร้อมกับให้ความสำคัญกับการพัฒนาการสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมในตำบล เช่น การป้องกันโรคในพื้นที่ การดูแลทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญกับการดูแลส่งเสริมสนับสนุนการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม การพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก เช่น การจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สภาเด็กและเยาวชนเทศบาลตำบลชำราก นอกจากนี้ยังมีส่วนร่วมให้การสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยว “สามชาย” ได้แก่ “ชายเลน” คือการมีป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ “ชายเขา” การมีทิวภูเขาบรรทัดที่มีจุดชมทิวทัศน์อ่าวเมืองตราดที่สวยงาม ซึ่งประกอบกับการมีประวัติศาสตร์ยุทธการบ้านชำราก “ชายแดน” คือ การเป็นพื้นที่ชายแดน และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงประวัติศาสตร์ คือ การท่องเที่ยววัดคีรีวิหารพระอารามหลวงและงานยุทธการบ้านชำราก ซึ่งสอดคล้องการวิสัยทัศน์และพันธกิจของเทศบาล นั้นคือ“ชำรากเมืองน่าอยู่ ควบคู่เกษตรกรรมยั่งยืนฟื้นรายได้ สร้างสามชายแหล่งท่องเที่ยวและหนึ่งเดียวยุทธการบ้านชำรากให้ลือเลื่อง” บ้านหนองยาง ตำบลชำราก

มีจุดเด่นในเรื่องของพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นพื้นที่เหมาะสมกับทำอาชีพเกษตรกรรม มีฝนตกตลอดทั้งปี จึงทำให้มีความหลากหลายทางด้านอาชีพ เช่น ทำนา ทำสวนยาง สวนปาล์ม สวนผลไม้ ค้าขาย เป็นต้น ผู้ใหญ่บ้านหนองยางมีประสบการณ์ในการดำเนินงานแบบลูกหลานร่วมกับแกนนำ สมาชิกสภาเทศบาลตำบลชำราก และหน่วยงานอื่น ๆ ในพื้นที่ได้ โดยยึดหลักการทำงานที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีการทำงานร่วมกันและได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาตำบลให้สู่ตำบลสุขภาวะ โดยจะเห็นได้จากการที่ 4 องค์กรหลัก ที่สำคัญในการเข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างความเข้าใจในการดำเนินงานสู่ตำบลสุขภาวะและร่วมพัฒนาข้อเสนอโครงการของเทศบาลตำบลชำรากอย่างพร้อมเพรียง เพื่อร่วมกันเตรียมชุมชนและสร้างความพร้อมในการขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมตำบลสุขภาวะของตำบลชำราก อันประกอบด้วย ตัวแทนจากโรงเรียน วัด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ผู้นำชุมชนท้องถิ่น และท้องที่ แกนนำ ปราชญ์ชาวบ้าน และประชาชนทุกคนต่างก็มีความกระตือรือร้นที่จะร่วมกันสร้างชุมชนน่าอยู่ จึงส่งผลให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี

ที่กล่าวมาว่า สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขาเหมาะแก่การทำการเกษตรกรรม เช่น ทำนาข้าว ปลูกยางพาราและสวนผลไม้ เป็นต้น มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติในพื้นที่หลายสาย ซึ่งเอื้อต่อการทำอาชีพเกษตรกรรมพื้นที่การปกครองในเขตตำบลชำรากที่กว้างขวาง แต่มีครัวเรือนจำนวนน้อย มีความเป็นชุมชนชนบทกึ่งเมือง (ใกล้ตัวเมืองตราด) จึงง่ายแก่การบริหารงาน ที่ตั้งและอาณาเขตของตำบลอยู่ไม่เป็นไกลจากตัวอำเภอเมืองตราด การคมนาคมขนส่งผลผลิตทางการเกษตรสู่การตลาดเป็นไปได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว การเมืองในพื้นที่ไม่รุนแรง ประชาชนส่วนใหญ่อยู่กันแบบเครือญาติ เป็นองค์กรขนาดเล็กแต่ ประชาชนส่วนใหญ่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

ดังที่ ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน กล่าวว่า “ราษฎรในหมู่บ้านหนองยางตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมักให้ความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันดี มีความสามัคคีรักใคร่ปรองดองกัน ถ้าคนในหมู่บ้านหรือเป็นคนจากบ้านอื่น มาขอความช่วยเหลือจะช่วยเต็มที่โดยไม่เกี่ยงว่าเป็นใคร มาจากหมู่บ้านใด หรือมาหาผลประโยชน์หรือไม่ คนที่นี่มักไปมาหาสู่กันเสมอ มีการแลกเปลี่ยนสิ่งของ รวมถึงการให้ความเอื้ออาทรซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี ภาษาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารในหมู่บ้านเป็นภาษาพื้นบ้านของจังหวัดตราด ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ทันต่อเหตุการณ์และรู้สภาวการณ์ของบ้านเมืองดี และรู้จักปรับตัวให้ทันยุคทันเหตุการณ์ แต่ก็ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีไทยไว้เป็นอย่างดี เมื่อมีงานบุญชาวบ้านก็จะนำสิ่งของ หรือเครื่องใช้มาช่วยงานกัน และบอกบุญกันไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ ให้มางานบุญด้วย” (ประยุทธ ติ่งเกษม. สัมภาษณ์. 2557)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด

การศึกษาทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด ซึ่งทุนทางสังคมนั้นหลอมรวมหรือแยกไม่ออกกับตัวบุคคล วัฒนธรรม วิถีชีวิต ตลอดจนคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์ที่มาจากภูมิปัญญา ปราชญ์มีความซับซ้อน ความหลากหลายของทุนทางสังคมที่อยู่ในหมู่บ้านหนองยาง ทั้งเรื่องบรรทัดฐาน เครือข่าย สถาบัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการอธิบายผลการศึกษา ผู้วิจัยจะขออธิบายผลการศึกษาเป็นทุนทางสังคมที่มีอยู่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากกิจกรรมหรืองานที่ชุมชนร่วมดำเนินการที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคม โดยทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นของหมู่บ้านหนองยาง มี 3 ทุนหลัก ๆ ที่สำคัญ ดังนี้

1. ทุนทางสังคมในรูปแบบบรรทัดฐานทางสังคม

จากการที่หมู่บ้านหนองยางเกิดจากการรวมตัวของชาวบ้านที่มีเชื้อสายอีสาน จึงทำให้ทุกคนต้องพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อความอยู่รอดปลอดภัยมานับตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้าน การดำรงชีวิตของคนในหมู่บ้านหนองยางต้องอาศัยปัจจัยจากสภาวะแวดล้อมธรรมชาติ ความอยู่รอดของทุกชีวิตจึงอยู่ที่ความร่วมมือกันของสมาชิกในชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ การใช้ภูมิปัญญา การมีระบบคุณค่า ความเชื่อ ค่านิยมที่ดี มีข้อห้าม จารีตประเพณีต่าง ๆ เกิดขึ้นในชุมชน การมีประวัติศาสตร์ของชุมชนในช่วงสงครามนั้นคือยุทธการบ้านชำราก ที่ก่อให้เกิดอัตลักษณ์และความรักความสามัคคีในชุมชน ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

1.1 ความเชื่อ ค่านิยมที่ดี จารีตและประเพณีเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่ทำให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกิดความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัยกัน เป็นวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดในหมู่บ้านหนองยาง ความช่วยเหลือกันของคนในชุมชนบ้านหนองยางยังคงอยู่ด้วยความมีน้ำใจให้แก่กันและกัน และมีอยู่ให้เห็นในระยะเวลาที่ผู้ศึกษาได้พบเห็น เช่น งานศพ เมื่อมีการตายเกิดขึ้นในหมู่บ้านจะมีการบอกต่อกันในหมู่บ้าน และไปช่วยเหลืองานกัน การช่วยเหลือเป็นเงินในงานศพนั้น จะมีการช่วยเหลืองานกันเป็นเสมือนเครือญาติ ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต่างให้ความสำคัญในงานศพของคนในหมู่บ้าน และงานวันสงกรานต์ ชาวบ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด เป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมประเพณีเหมือนกันกับชาวภาคกลางทั่วไป งานประเพณีหนึ่งที่ชุมชนให้ความสำคัญนั้นคือประเพณีสงกรานต์ ซึ่งชุมชนจะจัด ณ วัดคีรีวิหาร (พระอารามหลวง) เป็นประจำทุกปี กิจกรรมจะมีทำบุญตักบาตรร่วมกัน มีการจัดกิจกรรมเพื่อหารายได้ คือ ล้วงไหพาโชค เพื่อถวายเงินรายได้ให้กับวัดเพื่อนำไปพัฒนาวัดในด้านต่าง ๆ มีกิจกรรมนันทนาการ การประกวดร้องเพลง ซึ่งผู้นำ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาเทศบาลตำบลชำรากในเขตของหมู่ที่ 5 ตลอดจนแกนนำของหมู่บ้านหนองยาง ซึ่งชาวบ้านหนองยางได้สมัครสมานสามัคคีช่วยเหลือกัน แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ใครมีหน้าจัดเตรียมสถานที่ ใครมี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

หน้าที่ทำฉลากล้วงไห ใครมีหน้าที่หาสิ่งของบริจาคจัดซื้อสิ่งของบริจาคก็ช่วยเหลือกัน ซึ่งการจัดงานวันสงกรานต์ทำให้ชุมชนมีความรักความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากขึ้น

จากการสัมภาษณ์ทำให้พบว่า งานประเพณีที่ส่งเสริมวัฒนธรรมในชุมชน สามารถสร้างการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความรักความสามัคคีที่เกิดจากการช่วยกันทำงาน ทำบุญร่วมกัน ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยาง ดังที่ กรรมการชมรมผู้สูงอายุเทศบาลตำบลชำราก กล่าวว่า “การจัดงานสงกรานต์ นอกจากได้สืบทอดวัฒนธรรมที่ดีงามแล้วชุมชนยังมีความรักสามัคคีกันมากขึ้น” (ถวัลย์ มุสิกรัตน์. สัมภาษณ์. 2557)

จากการสัมภาษณ์ทำให้เห็นว่า ชาวบ้านหนองยางมีกิจกรรมที่สามารถร่วมกันทำบุญทำกุศล เป็นทางเชื่อมความสัมพันธ์อีกทางหนึ่ง ซึ่งเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึง การเสียสละ รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูล มีเมตตากรุณา ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน ก่อให้เกิดทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยางที่เข้มแข็งผ่านงานประเพณีและวัฒนธรรม ดังที่ กรรมการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง กล่าวว่า “กิจกรรม ล้วงไหพาโชค นอกจากสนุกสนาน ลุ้นโชค ถือว่าชาวหนองยางและคนบริจาคได้ทำบุญร่วมกัน” (วันเพ็ญ ติ่งเกษม. สัมภาษณ์. 2557)

จากการสัมภาษณ์ทำให้สะท้อนเห็นความผูกพันของคนในชุมชน ความไว้วางใจกันของคนในชุมชน ที่ผ่านจากกิจกรรมทำบุญ ได้พูดคุยแลกเปลี่ยน ได้นั่งกินข้าววงเดียวกัน ซึ่งเป็นทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยางที่จะเชื่อมโยง ประสานกันในชุมชนจากกิจกรรมการจัดงานวันสงกรานต์ ดังที่กรรมการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง กล่าวว่า “การทำบุญวันสงกรานต์ ทำให้เราได้พบปะพูดคุยกัน เราจึงผูกพันกันมากขึ้น” (ดิเรก บุญชู. สัมภาษณ์. 2557) จะเห็นความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน ได้แก่

1.1.1 ความรู้สึกผูกพันต่อชุมชน คือการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม การร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยของชุมชน ทำให้ทุกคนเกิดความภาคภูมิใจ เมื่อชุมชนมีอัตลักษณ์มีผลทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกต่อชุมชนในทางที่ดี นั่นคือความรักความผูกพันกันต่อชุมชน

1.1.2 เครือข่าย คือ เกิดเครือข่ายการอนุรักษ์ สืบสานประเพณีสงกรานต์ในชุมชน

1.1.3 ความไว้วางใจกัน คือเมื่อมีการพูดคุย การร่วมกันจัดงาน ร่วมประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามทำให้ชุมชนมีการเคารพนับถือผู้สูงอายุกว่า การแสดงความกตัญญูจากกิจกรรมรดน้ำดำหัวทำเกิดความสัมพันธ์ระหว่างวัยที่ดี ระหว่างบุคคลกับบุคคลในชุมชน ซึ่งส่งผลให้เกิดความไว้วางใจกันเกิดขึ้นระหว่างคนในชุมชน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

1.1.4 ความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน คือ กิจกรรมเกิดความสัมพันธ์ ส่งผลต่อการปฏิบัติต่อกันคือเกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

1.2 ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัยกันและกัน การรวมกลุ่มกันทำให้เกิดความร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกันมีเห็นอยู่เป็นประจำในหมู่บ้านหนองยาง ชาวบ้านให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้งงานส่วนรวมและงานส่วนตัว ได้แก่

กิจกรรมส่วนร่วมส่วนใหญ่เป็นงานบุญพิธีกรรมและงานพัฒนาหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับงานทางศาสนา ในการจัดงานแต่ละครั้งชาวบ้านจะมีการประชุมหารือกันก่อน โดยจะใช้ศาลา 5 ธันวาคม เป็นสถานที่ประชุม ชาวบ้านหนองยางมีการทำบุญร่วมกันเป็นประจำ เช่น งานวันสงกรานต์ งานทำบุญศาลา 5 ธันวา งานสลากพัตร เป็นต้น ซึ่งงานเหล่านี้เป็นงานที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมแรงกันของคนภายในหมู่บ้าน จึงทำให้งานนั้นเสร็จได้ตามวัตถุประสงค์ของงาน ชาวบ้านมีการแบ่งงานกันตามความถนัด ความชอบของตน ซึ่งเป็นสิ่งที่ยึดถือกันมาช้านานตามวิถีแห่งการปฏิบัติ ซึ่งงานต่าง ๆ ทำให้เกิดการพบปะพูดคุยกันเกิดความสัมพันธ์ที่ดีของชุมชน

งานส่วนบุคคลที่พบเห็นมีการให้ความร่วมมือไม่น้อยกว่างานส่วนรวม ไม่ว่าจะเป็นงานเกี่ยวกับการเกษตรหรือการผลิต ชาวบ้านยังคงมีการเอาแรงกันในหมู่ญาติมิตรที่สนิทสนมสับเปลี่ยนกัน ตามญาติใกล้ชิดและบ้านใกล้เรือนเคียง ซึ่งบ้านหนองยางมีตระกูลใหญ่ ๆ เช่น ตระกูลดิ่งเกษม ตระกูลบุญชู ตระกูลอุตมัง ตระกูลถนอมเกียรติ เป็นต้น

1.3 ความเอื้ออาทร ความห่วงใยกันของชาวบ้านหนองยางเป็นที่ประจักษ์ ซึ่งในหมู่บ้านการตรวจเยี่ยมบ้านของกลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ (อผส.) และ อสม.บ้านหนองยาง หมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด มีกิจกรรมการออกตรวจเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียง ผู้ยากไร้ ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากเทศบาลตำบลชำราก โดยผ่านกลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ (อผส.)

ความเป็นเครือญาติเกิดจากความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดของญาติพี่น้อง การนับญาติทั้งครอบครัวฝ่ายชายและครอบครัวฝ่ายหญิงเมื่อแต่งงานกัน ทำให้ระบบเครือญาติของคนในชุมชนขยายกว้างขึ้น เป็นเหมือนครอบครัวใหญ่ที่มีสมาชิกสืบทอดหลายชั่วอายุคน ซึ่งจะทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยกัน ความรัก และความผูกพันต่อคนต่อชุมชนกันอยู่ตลอดเวลา การช่วยเหลือเกื้อกูล การดูแลทุกข์สุข ความเอื้ออาทร ทำให้เกิดความรักความสามัคคีมีใจเป็นหนึ่งเดียว

ภายในหมู่บ้านหนองยาง แม้ว่าจะมีการขยายจำนวนสมาชิกของครอบครัวเพิ่มมากขึ้น มีบุคคลหลากหลายเข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านหนองยาง แต่ความเข้มแข็งของชุมชนก็คงไม่เสื่อมคลาย เนื่องจากชุมชนมีความรักความผูกพันกัน หวงแหนและร่วมกันพัฒนาหมู่บ้าน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของตระกูลใหญ่ ๆ ที่มีในหมู่บ้าน ที่มีบทบาทสำคัญเป็นผู้ที่ดูแลความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้าน มีบทบาทในการทำกิจกรรมของชุมชน ซึ่งชาวบ้านได้ให้ความไว้วางใจ ส่วนตระกูลอื่น ๆ ในหมู่บ้านเป็นตระกูลที่เชื่อมร้อยความสัมพันธ์ ทำให้ชุมชนมีการดูแลช่วยเหลือทุกข์สุข เป็นเครือข่าย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

เป็นเครือญาติ ส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดความผูกพันเป็นหนึ่งเดียว ส่วนเด็กและเยาวชนจะนับถือรุ่นพี่ดูแลรุ่นน้อง ซึ่งสังเกตจากการปฏิบัติในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน รุ่นพี่จะมีบทบาทในการอุปถัมภ์รุ่นน้อง ดูแลเอาใจใส่ ดังพี่น้องร่วมท้อง ทำให้คนในชุมชนมีความรักความสามัคคีที่เป็นทุนทางสังคม

ทุนความรู้สึกผูกพันในหมู่บ้านหนองยาง ซึ่งประสานกันด้วยวัฒนธรรม ประเพณี การช่วยเหลือกัน สร้างความเป็นชุมชนให้เป็นที่ยอมรับ ทำให้คนในชุมชนมีความรู้สึกผูกพัน ความรักในชุมชน ทำให้มีความสัมพันธ์กันในหมู่บ้านเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อความเข้มแข็ง ทำให้ชุมชนเกิดความรักใคร่ กลมเกลียว สามัคคี ปรองดอง เกิดทุนทางสังคมภายในหมู่บ้านหนองยาง

2. ทุนทางสังคมในรูปแบบเครือข่าย

ทุนเครือข่ายนับว่าเป็นทุนทางสังคมที่ทำให้เกิดการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการประกอบกิจการต่าง ๆ ที่มีผลในชุมชน ทั้งเรื่องของการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ การที่ชุมชนมีทุนเครือข่ายที่เป็นทุนทางสังคมได้มีส่วนช่วยให้มีความมั่นคง ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีการพัฒนาที่มีความยั่งยืน ทุนเครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ได้เข้ามาสู่จังหวัดตราด โดยพระอาจารย์สุบิน ปณีโต ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 โดยที่พระอาจารย์สุบิน ปณีโต ท่านได้ออกเผยแพร่แนวคิดไปในหมู่บ้านต่าง ๆ ด้วยวิธีการไปเทศน์ในวันพระช่วงเข้าพรรษาบ้าง หรือเข้าไปพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้าน แกนนำในหมู่บ้าน โดยเข้าไปพูดคุยอธิบายให้ผู้ใหญ่บ้านเห็นความสำคัญ ว่าการทำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จะทำให้มีกองทุนเป็นของตัวเอง พึ่งตนเองได้ ชุมชนจะเกิดความมั่นคง เงินไม่ไหลออกจากหมู่บ้าน เลิกเป็นหนี้สถาบันการเงิน มาเป็นหนี้ตนเองในหมู่บ้านและสร้างสวัสดิการชุมชนร่วมกัน กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เกิดที่หมู่บ้านในปี พ.ศ. 2539 ซึ่งผู้ใหญ่ชวลิต มุสิกรัตน์ ในขณะนั้นได้รับปากพระอาจารย์สุบิน ปณีโต และนำไปปรึกษากับลูกบ้าน ในขณะนั้นในตำบลข้างเคียงได้มีการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์แล้ว ชาวบ้านหนองยางจึงตัดสินใจจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อดูแลสวัสดิการให้คนในหมู่บ้าน โดยเรื่องนี้ นายประยุทธ ติ่งเกษม ผู้ใหญ่บ้านหนองยาง คนปัจจุบัน และเป็นประธานกลุ่มสัจจะสมทรัพย์ ได้เล่าให้ฟังว่า

“ในช่วง ปี พ.ศ. 2539 ช่วงนั้นตำบลข้างเคียงได้ทำกลุ่มสัจจะฯ กันบ้างแล้ว และทุกคนได้ประโยชน์ กิจกรรมการเงินที่ชาวบ้านทำกันเองและปล่อยกู้กันเอง ซึ่งตอนนั้นเราไม่ค่อยสนใจเรื่องชุมชนเท่าไหร่ หาเงินอย่างเดียว แต่ตำบลข้างเคียงทำ คือตำบลท่าพริก ตำบลตะกาง ก็เลยเกิดความสนใจ พระอาจารย์มาแนะนำชวนทำจึงร่วมกันทำ ตอนนี้มีสวัสดิการให้สมาชิกที่ป่วยนอนโรงพยาบาลคืนละ 100 บาท และอื่น ๆ อีก จนทำมาถึงปัจจุบัน” (ประยุทธ ติ่งเกษม. สัมภาษณ์. 2557)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์

การหาสมาชิกเริ่มแรกผู้ใหญ่ชวลิต ใช้วิธีการคือ การพูดคุยกับแกนนำในหมู่บ้านและได้แบ่งสายกันเดินหาสมาชิกภายในหมู่บ้าน โดยมีใบสมัครเป็นเครื่องมือ ซึ่งใช้การเดินหาสมาชิกซึ่งเริ่มแรกได้สมาชิกทั้งหมด 228 คน เมื่อได้สมาชิกที่มีความสนใจแล้วก็นัดหมายประชุมกันและได้นิมนต์พระอาจารย์สุบินมาบรรยายทำความเข้าใจกับทุกคนให้ทุกคนรับรู้และเข้าใจและตัดสินใจร่วมกันว่าจะดำเนินการจัดตั้งกลุ่มขึ้นในหมู่บ้าน ซึ่งพระอาจารย์ได้เตรียมอุปกรณ์มาบรรยาย โดยบรรยายถึงสภาพวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชนทุกวันนี้ ว่ามีความมั่นคงหรือไม่ อย่างไร ครอบครัวมั่นคงหรือไม่ และท่านได้อธิบายให้ที่ประชุมฟังว่า ภายในหมู่บ้านเราไม่สามัคคีกัน ไม่ร่วมคิดร่วมทำแก้ไขปัญหาชุมชน ต่างคนต่างอยู่ จึงมีสภาพเป็นอย่างที่เราเป็นทุกวันนี้ และจะทวีความรุนแรงขึ้น และท่านพระอาจารย์สุบินได้คิดหาวิธีออกจากปัญหาที่ชุมชนประสบหรือจะกำลังประสบ คือการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ และได้อธิบายการทำงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เมื่อผู้ที่เข้ารับฟังการบรรยายตกลงร่วมกันว่าจะสมัครสมาชิก จึงได้เริ่มกระบวนการคัดเลือกคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ในการบริหารจัดการกลุ่มและเริ่มทำการสะสมทรัพย์กันในวันนั้น รวบรวมเงินที่ได้และปล่อยกู้กันในวันนั้นทันที เพื่อฝึกหัดเรียนรู้การบริหารจัดการเงิน ตั้งแต่เงินยังมีน้อยอยู่ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านหนองยางจึงเกิดเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2539 และดำเนินการฝ่าฟันปัญหาอุปสรรค ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งจนถึงปัจจุบัน โดยมีกำหนดทำการกลุ่มทุกวันที่ 26 ของเดือน เวลา 10.00 น. ที่ศาลา 5 ธันวา

โครงสร้างและระบบต่าง ๆ ที่ขับเคลื่อนให้กลุ่มดำเนินการไปได้ มีดังนี้

2.1 หลักคิดอุดมการณ์และวัตถุประสงค์ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีหลักคิดและอุดมการณ์ว่าการรวมกลุ่มทำการสะสมเงินนี้ ต้องเป็นในลักษณะธรรมนำการเงิน ไม่ใช่กลุ่มการเงินล้วน ๆ ที่มีการระดมหุ้นแล้วปล่อยกู้ แต่กลุ่มสัจจะฯ นี้ มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นธงนำ มีพระสงฆ์เป็นที่ปรึกษา และมีหลักการในการดำเนินงานของกลุ่มว่า การทำงานกลุ่มคือการปฏิบัติธรรม

2.2 คณะกรรมการ คือผู้ปฏิบัติหน้าที่บริหารจัดการกลุ่ม รักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม เป็นผู้นำร่วมคิดแผนพัฒนากลุ่ม อธิบายชี้แจงกฎกติกาของกลุ่มแก่สมาชิกกลุ่มสัจจะฯ และเป็นผู้เสียสละเวลามาเรียนรู้และทำหน้าที่พัฒนากลุ่มสัจจะฯ ให้เข้มแข็ง มั่นคงด้วยความซื่อสัตย์สุจริต บ้านหนองยางมีคณะกรรมการบริหารกลุ่มสัจจะ ฯ ปัจจุบันมีจำนวน 8 คน ซึ่งประกอบด้วย

2.2.1 นายประยุทธ ติ่งเกษม	ประธานกลุ่ม
2.2.2 นายพิชิต บุญชู	รองประธาน
2.2.3 นางวันเพ็ญ ติ่งเกษม	กรรมการเงินกู้ฝ่ายหุ้นหมุนเวียน
2.2.4 นางปรีดาพร แสนใจยะเลิศ	กรรมการเงินกู้ฝ่ายหุ้นหมุนเวียน
2.2.5 นายดิเรก บุญชู	กรรมการฝ่ายเงินหุ้นสะสม

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

2.2.6 นางเปรมสุดา ดีหลาย กรรมการฝ่ายเงินกู้สวัสดิการ

2.2.7 นางสาวตุ๊กตา แสงเสน กรรมการฝ่ายเงินกู้สวัสดิการ

2.2.8 นายนุชล ติ่งเกษม กรรมการเรื่องธุรกิจ

คณะกรรมการผู้บริหารกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ บ้านหนองยาง ในปีที่ 1 ทำงานด้วยความเสียสละไม่มีค่าตอบแทน เมื่อเริ่มปีที่ 2 มีค่าตอบแทนการทำงานให้ครั้งละ 20 บาท แต่ไม่จ่ายทุกครั้งที่ทำงาน จะจ่ายให้ในวันสิ้นปีเป็นเงินก้อนเดียว ปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2558) จ่ายค่าตอบแทนครั้งละ 200 บาท แต่ยังคงจ่ายในวันสิ้นปีเช่นเดิม

2.3 สมาชิกกลุ่ม คือ ประชาชนหมู่บ้านหนองยางที่มีความเห็นด้วยกับกลุ่มสัจจะฯ และสมัครเข้าร่วมเป็นสมาชิก มีหน้าที่คือ ร่วมสะสมเงินเป็นประจำทุกเดือน เข้าร่วมประชุมสมาชิกในวันทำการกลุ่มทุกเดือน เคารพกฎกติกามติที่ประชุมของกลุ่ม ร่วมคิดและร่วมให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่ดำเนินไปเพื่อพัฒนากลุ่ม

2.4 หลักเกณฑ์เงื่อนไข คือ ข้อยึดถือปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางในการจัดตั้งกลุ่ม บริหารจัดการกลุ่มเพื่อเป็นหลักและแนวทางในการปฏิบัติของคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ

2.5 มติที่ประชุม คือ ข้อตกลงร่วมกันของคณะกรรมการและสมาชิก ประชุมร่วมกันในวันก่อตั้ง แล้วร่วมกันตกลงถึงหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติของสมาชิกและคณะกรรมการ โดยพระอาจารย์สุบิน นำมติที่ประชุมของกลุ่มออมทรัพย์ของครูชบ ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกกองทุนสะสมทรัพย์ จังหวัดตราดมาปรับปรุงให้มีมติด้านธรรมะเข้าไป แล้วนำมาเป็นตัวตั้งอ่านให้สมาชิกและคณะกรรมการฟัง ซึ่งที่ประชุมสามารถตัดหรือเพิ่มเติมได้ขึ้นอยู่กับสมาชิกและคณะกรรมการว่ามีความเห็นอย่างไรและจะปฏิบัติได้หรือไม่ เพื่อเป็นหลักในการปฏิบัติในการบริหารจัดการกลุ่ม ให้มีความรัดกุมเรียบร้อยเพื่อดำเนินการไปสู่เป้าหมายสูงสุดของกลุ่ม คือ พัฒนาคน ให้มีคุณธรรม พึ่งตนเองได้ ชุมชนเข้มแข็งโดยกลุ่มเป็นวิธีการและมีเงินเป็นเครื่องมือ

2.6 รูปแบบบัญชี ในการดำเนินการของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ใช้ระบบบัญชีแบบชาวบ้านที่ประชาชนทั่วไปดูและเข้าใจ โปร่งใส ตรวจสอบได้ โดยใช้สมุดขนาดใหญ่จัดทำเป็นตารางตีเส้นด้วยมือ

2.7 เงินทุนหมุนเวียน คือ เงินสัจจะที่สมาชิกกลุ่มร่วมกันสะสมมาตั้งแต่เริ่มแรกที่ตั้งกลุ่ม ซึ่งปัจจุบัน (มกราคม 2558) เงินทุนหมุนเวียนทั้งสิ้น 2,002,170 บาท

2.8 กองทุนสวัสดิการ คือผลกำไรของกลุ่มที่ได้มาจากค่าบำรุงของสมาชิกที่กู้เงินของกลุ่มไปแล้วจ่ายเป็นค่าบำรุงกลับมายังกลุ่ม เมื่อสิ้นปีจะนำกำไรสุทธิที่ได้แบ่งครึ่ง ครึ่งหนึ่งคืนสมาชิกอีกครึ่งหนึ่งตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ บ้านหนองยางมีพัฒนาการที่เกิดขึ้นมาจากประสบการณ์ในการทำงาน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ของประชาชน โดยพระอาจารย์สุบินเป็นที่ปรึกษา ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญคือ เรื่องของธรรมะ หมายความว่า ถ้าสมาชิกและคณะกรรมการกลุ่มทุกคนมีธรรมะในการปฏิบัติตนต่อกันภายในกลุ่ม จะทำให้การดำเนินงานของกลุ่มดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน เมื่อทุกฝ่ายมีธรรมะแล้ว ระบบกฎเกณฑ์และระบบบัญชีก็โปร่งใส และการรับผลประโยชน์ของสมาชิกเป็นที่พอใจ เพราะมีความถูกต้องชัดเจน มีเครือข่ายระดับจังหวัดโดยกลุ่มจะไปประชุมกับเครือข่ายเดือนละครั้ง เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน

สภาองค์กรชุมชนตำบลชำราก มีนายกุญชร รัตนเศียร เป็นประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลชำราก มีหน้าที่ในการให้ความรู้ การเพิ่มทักษะ ทัศนคติเกี่ยวกับการพัฒนาต่อประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง มีหน้าที่ตรวจสอบการทำงานของภาครัฐ ร่วมพัฒนาความเป็นอยู่ในประเด็นต่าง ๆ นำเสนอปัญหาและศักยภาพของชุมชน ในฐานะกลุ่มสภาองค์กรชุมชนมีเครือข่ายในชุมชน มีหน้าที่วางระเบียบในเรื่องของกฎข้อบังคับ ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ของการอนุรักษ์ป่าชายเลน ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฟื้นฟู ดูแล ปกป้อง คุ้มครองการใช้ที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นเครือข่ายในระดับตำบลและระดับจังหวัด การที่สภาองค์กรชุมชนมองรอบตัวแล้วเห็นว่าบ้านตนยังไม่พัฒนาในหลาย ๆ เรื่อง หลายประเด็นยังไม่ได้รับการพัฒนา และที่สำคัญทรัพยากรป่าชายเลน มีค่าควรดูแลรักษาให้กับชุมชน ตำบลของตนเอง ส่งต่อให้กับลูกหลาน จึงอยากมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน จึงร่วมกันจัดตั้งกลุ่มสภาองค์กรชุมชนขึ้น และส่งผลต่อการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ เช่น ป่าบก ป่าชุมชนอื่น ๆ ตามมา

กลุ่มสภาองค์กรชุมชนภายในหมู่บ้าน/ตำบลมีความสามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นำไปสู่การพัฒนาหมู่บ้านที่เข้มแข็งและมีการพัฒนาที่ยั่งยืน มีการคุ้มครอง รักษาใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าในระยะสั้นและระยะยาว มีการสร้างกฎ กติกา เทศบัญญัติในการคุ้มครอง รักษา ป่าชายเลน ป่าชุมชน ป่าบกให้อยู่อย่างยั่งยืน และให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งในการดูแลรักษาทรัพยากรในหมู่บ้าน และในตำบล ความเป็นมา เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2552 เนื่องจากมีกฎหมายกำหนดให้สามารถมีได้ ทำให้ระบบสภาองค์กรชุมชนมีส่วนในการส่งเสริม สนับสนุน ตรวจสอบการทำงานในพื้นที่

3. ทางสังคมในรูปแบบองค์กรชุมชน

ชาวบ้านหนองยางได้ดำรงชีวิตตามวิถีทางของชาวชนบทที่มีลักษณะความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย อาศัยอยู่ร่วมกัน ทำมาหากินโดยยึดอาชีพเกษตรเป็นหลัก และใช้ภูมิปัญญาที่ถูกถ่ายทอดมาจากรุ่นต่อรุ่น การเปลี่ยนแปลงของสังคม ระบบทุนนิยมที่กระจายเข้ามาในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านต้องปรับตัวเอง ครอบครัวและชุมชน จากการที่อยู่ร่วมกันเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ชาวบ้านหนองยางจึงต้องเพิ่มเวลาในการทำมาหากินมากขึ้น และพึ่งพาเทคโนโลยีเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาทั้งครอบครัวและชุมชน การรวมกลุ่มเป็นสิ่งที่ชาวบ้านได้นำมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม เพื่อแก้ไข

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ปัญหาที่นับวันจะทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นและหลากหลาย จึงมีสถาบัน กลุ่มองค์กร เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อช่วยเหลือกันเองตามวัตถุประสงค์ มีทั้งกลุ่มที่เป็นทางการและกลุ่มไม่เป็นทางการ กลุ่มที่ไม่เป็นทางการที่เกิดจากการรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชน

กลุ่มวิทยุสื่อสารชุมชน ชาวบ้านหนองยางมีอาชีพหนึ่งคือการทำสวนยางพารา ซึ่งเป็นอาชีพส่วนใหญ่ของคนในหมู่บ้าน ที่เริ่มมีมาจากการสนับสนุนของรัฐบาล เมื่อปี พ.ศ. 2547 ผู้ใหญ่บ้านหนองยางเล่าว่า ในช่วงที่ราคายางมีราคาสูง ชาวบ้านมีฐานะดีขึ้น แต่ผลที่ตามมานั้น คือปัญหาการลักขโมยน้ำยาง ขโมยขี้ยาง ซึ่งชาวบ้านทุกครัวเรือนเจอกันเป็นประจำ จึงได้มีการเรียกประชุมประชาคมหมู่บ้านถึงปัญหาที่เกิดขึ้นว่าจะมีการแก้ไขปัญหาอย่างไร ซึ่งบ้านหนองยางเป็นเขตติดต่อกับแนวชายแดนมีประชากรแฝงเป็นจำนวนมาก ได้แก่ ชาวมอญ ชาวกัมพูชา ที่มารับจ้างทำงาน ชาวบ้านหนองยางจึงได้ให้มีการเสนอให้มีการเดินยาม เพื่อดูแลรักษาทรัพย์สิน โดยใช้วิทยุสื่อสารเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร

การตรวจเวรยามโดยมีวิทยุสื่อสารเป็นเครื่องมือสื่อสารใช้ในการติดต่อประสานงานกันที่รวดเร็ว โดยมีการแบ่งกลุ่มออกเป็นทั้งหมด 3 กลุ่ม ๆ ละ 5 คน ในแต่ละคืน ซึ่งเมื่อพบการลักขโมยจะมีการแจ้งโดยวิทยุสื่อสาร เพื่อให้กลุ่มที่เหลือเข้ามาช่วยเหลือกัน ซึ่งผลจากการช่วยเหลือกันดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชาวบ้านหนองยางได้ทำให้ปัญหาที่มีในหมู่บ้านลดน้อยลง ซึ่งทำให้เกิดกลุ่มวิทยุสื่อสาร และขยายผลไปสู่ทุกครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น โดยครัวเรือนไหนพบการลักขโมยก็จะใช้วิทยุสื่อสารแจ้งให้กับศูนย์วิทยุสื่อสารได้ทราบและศูนย์จะแจ้งไปยังเครือข่ายเพื่อให้การช่วยเหลือกัน

จากการสัมภาษณ์ทำให้เราทราบว่า ชาวบ้านมีเครือข่ายของชุมชนที่สามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น เครือข่ายที่ช่วยกันดูแลชุมชนหมู่บ้าน เป็นทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยาง ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “กลุ่มวิทยุสื่อสารชุมชน เกิดจากปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนจึงแก้ไขกันเอง โดยอาศัยวิทยุสื่อสารเป็นเครื่องมือ ทำให้ปัญหาของชาวบ้านที่มีอาชีพทำสวนยางหมดไป” (ประยุทธ ติ่งเกษม. สัมภาษณ์. 2557)

จากการสัมภาษณ์ทำให้เราทราบว่า ชาวบ้านหนองยางมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดูแลทุกข์สุข แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน ซึ่งเป็นทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยาง ดังที่ ผู้สูงอายุในตำบล กล่าวว่า “การช่วยเหลือกันของชาวสวนยางเป็นน้ำใจ เป็นความสามัคคี เพื่อดูแลกันและกันของคนในชุมชน” (ศิริชัย ถนอมเกียรติ. สัมภาษณ์. 2557)

จากการสัมภาษณ์ทำให้เราทราบว่า ชาวบ้านหนองยางมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความรักสามัคคี ซึ่งให้เกิดการผูกพันของคนในกลุ่มวิทยุสื่อสารและคนในชุมชน ซึ่งเป็นทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยางจากกิจกรรมการดูแลรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ดังที่ ผู้สูงอายุในตำบล กล่าวว่า “การมีกลุ่มวิทยุสื่อสาร ทำให้เราได้ทำงานร่วมกัน ช่วยเหลือกัน ทำให้รู้สึกรักและ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์

สามัคคี มีอะไรจะช่วยกัน ร่วมกันทำ ส่วนใหญ่เราเป็นเครือญาติกันทั้งนั้น" (พิชิต บุญชู. สัมภาษณ์. 2557) จะเห็นทุนทางสังคม ได้แก่

1. ความรู้สึกผูกพันต่อชุมชน คือจากกิจกรรมที่ชุมชนต้องร่วมกันป้องกันทรัพย์สิน ได้แก่ การลักขโมยน้ำยาง ขี้ยาง ทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกผูกพัน เมื่อได้ทำงานร่วมกัน แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ชาวบ้านหนองยางจึงมีความรักและสามัคคี ผูกพัน และมีความสำนึกรักชุมชนที่ตนช่วยกันปกป้องและรักษาความปลอดภัยของชุมชนเอง

2. เครือข่าย คือ จากปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้เกิดเครือข่ายในการดูแลความปลอดภัยให้กับชุมชนหมู่บ้าน คือกลุ่มวิทยุสื่อสารที่มีการแบ่งหน้าที่ร่วมกันทำหน้าที่เพื่อช่วยเหลือป้องกันชุมชน

3. ความไว้วางใจกัน คือการช่วยเหลือกันดูแลรักษาทรัพย์สินของแต่ละบ้านในชุมชนทำให้เกิดความไว้วางใจในชุมชน เนื่องจากทุกคนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

4. ความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน คือ กลุ่มวิทยุสื่อสารได้ดูแลให้ความช่วยเหลือกันทำให้ชุมชนเกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในกลุ่มวิทยุสื่อสารภายในชุมชน

สำหรับกลุ่มที่เป็นทางการ โดยเริ่มต้นจากกลุ่มธรรมชาติหรือกลุ่มที่ยังไม่เป็นทางการ โดยเป็นกลุ่มที่หน่วยงานราชการได้จัดตั้งขึ้นบ้าง มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งกลุ่มในหมู่บ้านหนองยาง มีหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ (อผส.) และ อสม.บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด มีกิจกรรมการออกตรวจเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียง ผู้ยากไร้ ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากเทศบาลตำบลชำราก โดยผ่านกลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ (อผส.) ซึ่งมีในระดับหมู่บ้านและระดับตำบลในระดับหมู่บ้านมีแกนนำคือ นายถวัลย์ มุสิกรัตน์ นางวันเพ็ญ ติ่งเกษม นางอรัญรัตน์ สมร่าง และระดับตำบลมีนายบรรเทิง มุสิกรัตน์เป็นประธาน กลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ มีวัตถุประสงค์ที่จะให้กำลังใจกันและกัน ให้ความรู้ ให้ความช่วยเหลือกันในชุมชน โดยกิจกรรมจะเป็นการออกตรวจเยี่ยมบ้าน ตรวจสุขภาพเบื้องต้น ให้คำแนะนำในการดูแลสุขภาพ มีถุงยังชีพมอบให้ ซึ่งทางกลุ่มจะออกเยี่ยมบ้านเป็นประจำทุกเดือนไปเป็นหมู่คณะบ้าง แบ่งกันรับผิดชอบเป็นแต่ละบ้านบ้าง

การออกเยี่ยมบ้าน อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุจะไถ่ถามทุกข์สุข พูดคุยกับผู้สูงอายุ ตรวจสุขภาพเบื้องต้น มอบของเยี่ยม จดบันทึกการให้ความช่วยเหลือ หรือความต้องการให้การช่วยเหลือ อาสาสมัครที่ออกตรวจเยี่ยมต้องผ่านการอบรมจากกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลตำบลชำราก โดยจะมีการอบรมให้ความรู้ในการออกตรวจเยี่ยมบ้านเป็นประจำทุกปี เพื่อให้อาสาสมัครได้ทำหน้าที่ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และให้คำแนะนำแก่ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียง ได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้การออกตรวจเยี่ยมบ้านของอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ จะมี อสม. สมาชิกสภาเทศบาล กำนันผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่เทศบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุขออกตรวจเยี่ยมด้วย

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์

จากบทสัมภาษณ์ทำให้เห็นว่า เครือข่ายกลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ (อผส.) เป็นกลุ่มเครือข่ายที่ต้องการช่วยเหลือชุมชน เกิดจากความเสียสละเวลาส่วนตัวของตนเพื่ออาสาไปดูแลคนในชุมชน ซึ่งจะทำให้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่มระหว่างบุคคลที่ได้รับการตรวจเยี่ยมบ้าน ครอบครัวผู้สูงอายุกับกลุ่มมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน สร้างความรักความผูกพัน ความสามัคคี ทำให้เกิดเป็นทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยาง ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “กลุ่มเรารู้สึกภูมิใจและดีใจทุกครั้งที่ได้รับรอยยิ้ม ความปลื้มปีติจากผู้สูงอายุ การทำงานของกลุ่มเราทำให้เราเองมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ได้ไปให้ความรู้ คำแนะนำถือว่าได้ทำบุญไปในตัว” (ถวัลย์ มุสิกรัตน์. สัมภาษณ์. 2557)

จากการสัมภาษณ์ทำให้พบว่า กลุ่มเครือข่ายอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความรักความสามัคคีกันที่เกิดจากการช่วยเหลือกัน มีความเชื่อมั่นว่าจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยาง ดังที่ กรรมการกลุ่มเครือข่ายอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ กล่าวว่า “ถ้าชุมชนมีการช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก ผู้สูงอายุมันทำให้เราอยู่กันอย่างดี ความปรารถนาดีต่อกันจะทำให้ชุมชนเราเข้มแข็ง” (บรรเทิง มุสิกรัตน์. สัมภาษณ์. 2557)

จากการสัมภาษณ์ทำให้เห็นว่า ชาวบ้านหนองยางมีเครือข่ายอาสาสมัครในชุมชนให้การช่วยเหลืองาน ซึ่งจะเป็นภาพสะท้อนให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ เสียสละ รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูล มีเมตตากรุณาตอบแทนและกตัญญูกับผู้สูงอายุ ผู้ตกทุกข์ได้ยาก ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน ก่อให้เกิดทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยาง ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “อาสาทำงานด้วยใจ หวังว่าผู้สูงอายุจะรู้สึกดีและจะเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเด็กและเยาวชนทำตามต่อไป ” (วันเพ็ญ ติ่งเกษม. สัมภาษณ์. 2557)

จากการสัมภาษณ์ทำให้สะท้อนบทบาทของชุมชนที่มีการไว้วางใจกันในการทำงานทำหน้าที่ของกลุ่ม อผส. ซึ่งการให้โดยไม่มีประโยชน์แอบแฝงเกิดการผูกพันของคนในชุมชน ความไว้วางใจกันของคนในชุมชน ซึ่งเป็นทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยางที่เกิดขึ้น ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “กลุ่ม อผส. เราได้รับการเชื่อมั่นและไว้ใจจากคนในชุมชน เพราะเรามีแต่ให้ไม่มีผลประโยชน์อะไร ได้ความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการเป็นอย่างดี ตรงกับนโยบายของเทศบาลที่ต้องการให้เราไม่ทอดทิ้งกันในยามยาก” (ดิเรก บุญชู. สัมภาษณ์. 2557) จากกิจกรรมการตรวจเยี่ยมบ้านของกลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ จะเห็นทุนทางสังคม ได้แก่

1. ความรู้สึกผูกพันต่อชุมชน คือการที่กลุ่ม อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียง ผู้ด้อยโอกาส ไปเยี่ยมทุกข์สุขกับครอบครัวผู้สูงอายุ ทำให้ชุมชนผูกพันกันด้วยน้ำใจของคนในกลุ่มที่อาสาดูสุขภาพ ดูแลจิตใจของคนสูงอายุ คนด้อยโอกาส

2. เครือข่าย คือ เกิดเครือข่ายการดูแลสุขภาพ ดูแลจิตใจกันในชุมชน ได้แก่ กลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

3. ความไว้วางใจกัน คือ เมื่อมีการพูดคุยให้กำลังใจกันทำให้เกิดความไว้วางใจเกิดขึ้นระหว่างคนในชุมชน

4. ความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน คือ กิจกรรมเกิดจากการอาสาทำให้ชุมชนเกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ช่วยให้กำลังใจ ช่วยสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาส เกิดสังคมแห่งการให้ เกิดจิตอาสาในชุมชน

กลุ่ม อสม. (อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน) คือชาวบ้านผู้ที่ได้รับการอบรมเรื่องสุขภาพมาแล้ว แต่การทำงานในอดีตล้มลุกคลุกคลานมาเรื่อย มีการเปลี่ยนแปลงสมาชิกบ่อยครั้งเนื่องจากสาเหตุความไม่เข้าใจกัน และไม่รู้สึกว่าเป็นเจ้าของ คิดว่าทำงานเพื่อเจ้าหน้าที่สาธารณสุขทำงานเพื่อกระทรวงสาธารณสุขเพราะว่ามีการกำหนดงาน กำหนดกิจกรรมให้เป็นไปตามเจ้าหน้าที่รัฐต้องการจนกระทั่งกลุ่มมีการพัฒนาทีม ทำกิจกรรม ประชุมปรึกษาหารือ มีการทดลองทำงานแบบลองผิดลองถูกในขบวนการกลุ่ม กลุ่มเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เอง เจ้าหน้าที่รัฐเป็นเพียงที่ปรึกษาด้านวิชาการ องค์กรได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลในด้านวิชาการ การตลาดทุนทางเศรษฐกิจมีทุนในการทัศนศึกษาดูงานที่ทางเทศบาลได้จัดสรรให้ทุกปี องค์กรสามารถทำงานโดยอาศัยวัฒนธรรมความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี ระบบเครือญาติที่นับถือกัน ทำให้เกิดการช่วยเหลือ เป็นการรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือ ดูแลสุขภาพของญาติพี่น้องบ้านใกล้เรือนเคียง เป็นสวัสดิการด้านสุขภาพอนามัยขั้นพื้นฐาน ซึ่งผลลัพธ์นั้นทำให้ชุมชนมีสุขภาพดี การดูแลทางด้านจิตใจให้กันและกัน เสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในด้านต่าง ๆ ตามมา เช่น การร่วมตรวจเยี่ยมผู้ป่วยติดเตียงกับกลุ่มอาสาสมครดูแลผู้สูงอายุ เป็นต้น

กองทุนหมู่บ้านหนองยาง มีวัตถุประสงค์ต้องการให้สมาชิกรู้จักการออมเงิน เป้าหมายเป็นกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ที่เข้มแข็งสามารถสนองต่อความต้องการแก่ผู้มาใช้บริการได้ สะดวกรวดเร็วและประทับใจ

ประวัติความเป็นมา กองทุนหมู่บ้านหนองยางตั้งอยู่ ศาลา 5 ธันวา ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด ได้รับงบประมาณจากรัฐบาล 1,000,000 บาท ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2544 ครั้งที่ 2 ได้รับเงินค่าบริหารจัดการดีเด่น 3 ดาว 100,000 บาท เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2546 ครั้งที่ 3 ได้รับเงินค่าบริหารจัดการดีเด่น 3 ดาว 200,000 บาท เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2552 ครั้งที่ 4 ได้รับเงินจัดสรร 1,000,000 บาท เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2555 มีกองทุนบัญชีที่ 1 มีเงินจัดสรร 2,300,000 บาท บัญชีรายได้ บัญชีที่ 2 ดอกเบี้ยกองทุน 17,097 บาท บัญชีการเงิน (โครงการการฝากวันละนิดบ้านหนองยาง) มีสมาชิกจำนวน 69 ราย เป็นเงินจำนวน 551,200 บาท สมาชิกกองทุนหมู่บ้านมี 148 ราย เงินหุ้น 250,700 บาท รับสมัครสมาชิกแรกเกิดจนถึง 60 ปี สมาชิกฝากเงินสงเคราะห์โครงการทรัพย์มั่นคง มีจำนวน 114 ราย จำนวนเงินฝาก ณ ปัจจุบัน 583,500 บาท ธนาคารออมสิน

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์

สาขาตราดสนับสนุนและพัฒนาเป็นสถาบันการเงินชุมชนกองทุนบ้านหนองยางและเปิดทำการแล้ว โดยมีธนาคารออมสินสาขาตราดเป็นพี่เลี้ยงที่ปรึกษา ส่วนสถานที่ทำการได้รับการสนับสนุนจาก นายผิน ว่องไว นางทรัพย์ ว่องไว สมาชิกได้มีการออมและสมาชิกที่ติดหนี้นอกระบบ ไม่ต้องเป็นหนี้นอกระบบอีก สถาบันคอยดูแลช่วยเหลือเกื้อกูล กองทุนหมู่บ้านที่พัฒนาทำให้สร้างความเป็นผู้นำสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ต้นแบบให้สถาบันการเงินชุมชนอื่นมาศึกษาดูงานเพื่อนำไปเป็นแบบอย่าง เป็นศูนย์รวมศึกษาดูงานของกองทุนหมู่บ้านและสถาบันการเงินชุมชน สร้างเครือข่ายพันธมิตรกองทุนหมู่บ้านและชุมชนทั่วประเทศ การให้การบริการแก่สมาชิกและผู้มาใช้บริการสะดวกรวดเร็วและประทับใจ ชุมชนมีการวางแผนในการบริหารจัดการสถาบันการเงินกองทุนหมู่บ้านหนองยาง อย่างเป็นรูปธรรม ชัดเจน รวดเร็ว โปร่งใส ใส่ใจการให้บริการ สมาชิกสามารถตรวจสอบการปฏิบัติงานได้ มีทักษะการพัฒนาการด้านการให้บริการข้อมูลข่าวสาร ด้านเทคโนโลยี มีความคาดหวังในอนาคต กองทุนหมู่บ้านหนองยางสถาบันการเงินชุมชนจะเป็นสถาบันการเงินที่เข้มแข็งมั่นคง ผู้มาใช้บริการชื่นชมต่อการให้บริการ เป็นแหล่งเงินทุนที่มีดอกเบี้ยต่ำ ชุมชนไม่ต้องพึ่งพาเงินนอกระบบ การบริหารจัดการโดยคนในชุมชน สามารถตรวจสอบได้

ด้านการให้บริการ ประเภทเงินฝาก มีฝากบัญชีออมทรัพย์ อัตราดอกเบี้ย 1% ต่อปี ฝากบัญชีประจำ 1 ปี อัตราดอกเบี้ย 3% ต่อปี ฝากบัญชีประจำ 2 ปี อัตราดอกเบี้ย 4% ต่อปี และฝากบัญชีประจำ 3 ปี อัตราดอกเบี้ย 5% ต่อปี ส่วนประเภทเงินกู้ มีการปล่อยสินเชื่อทั่วไป อัตราดอกเบี้ย 1% ต่อเดือนสมาชิกกำหนดการส่งคืนเงินกู้เป็นรายเดือน ด้านการให้บริการสินเชื่อ มีสินเชื่อเพื่อการลงทุนค้าขาย (แปลงสินทรัพย์เป็นทุน) สินเชื่อโครงการบ้านและที่ดิน สินเชื่อนอกระบบ สินเชื่อการเกษตร ซึ่งสิทธิที่สมาชิกได้รับสวัสดิการ สมาชิกป่วยนอนโรงพยาบาลคืนละ 350 บาท จำนวน 5 คืน/ปี สมาชิกคลอดบุตร รับขวัญถุงแม่และลูก คนละ 500 บาท/ครั้ง สมาชิกเสียชีวิตจ่าย 4,000 บาท ผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไป รับเบี้ยยังชีพ คนละ 300 บาท/ปี

กลุ่มปุ๋ยบ้านหนองยาง เป็นการรวมตัวเพื่อของเกษตรกรที่ต้องการลดต้นทุนในการทำการเกษตร โดยการร่วมทุนกันและจัดซื้อปุ๋ยในปริมาณมาก ๆ ซึ่งจะได้ในราคาถูกมาใช้ในกลุ่มพร้อมทั้งเพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ทางด้านการเกษตร เป็นการรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือในการดูแลสวัสดิการให้กันและกัน สร้างอำนาจในการต่อรองราคา รวมกันเพื่อซื้อปุ๋ยในจำนวนมาก ๆ ทำให้ลดต้นทุนในรูปแบบคล้ายกับสหกรณ์ จึงทำให้สมาชิกในกลุ่มมีต้นทุนที่ลดลง สามารถที่จะเอาปุ๋ยไปแล้วผ่อนชำระเป็นรายเดือนได้

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงทุนสถาบันของชาวบ้านที่ทำในสิ่งที่เป็นคุณค่าที่มีอยู่ในชุมชนบ้านหนองยาง การรวมตัวเป็นกลุ่มและองค์กร ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการล้วนแต่เป็นสิ่งที่ดี มีประโยชน์ต่อชุมชน และสร้างพลังรวมทั้งอำนาจในการต่อรองทั้งภายในและภายนอก

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ชุมชนหมู่บ้าน พัฒนาการของแต่ละกลุ่มอาจแตกต่างกันช้าบ้างเร็วบ้าง ทุกอย่างเป็นบทเรียน เป็นการเรียนรู้ร่วมกัน การลองผิดลองถูก สั่งสมประสบการณ์ จนทำให้กลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่เกิดความมั่นคงและเข้มแข็งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญของหมู่บ้านหนองยาง

การรวมกลุ่มในหมู่บ้านหนองยาง เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับหมู่บ้าน โดยอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งด้านอาชีพ สังคม วัฒนธรรม และประเพณี ซึ่งสามารถดำรงอยู่ได้ภายใต้การรวมตัวกันของกลุ่มที่ชาวบ้านสร้างขึ้นเอง

ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยางกับการบริหารจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด

สถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง เป็นหนึ่งในการของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสู่ชุมชนท้องถิ่น โดยจะเป็นการสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชนและการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูลกัน โดยให้ทุกคนได้รับหลักประกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมที่หลากหลายประเภทอย่างทั่วถึง ส่งเสริมการประกอบอาชีพสร้างรายได้และการดำรงชีวิตให้มีความมั่นคง โดยการสร้างโอกาสให้เข้าถึงแหล่งทุนเพื่อประกอบอาชีพและรายได้อย่างทั่วถึง สถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด เป็นอีกสถาบันการเงินชุมชนหนึ่งที่เกิดจากนโยบายของรัฐบาลที่ให้โอกาสเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพและรายได้อย่างทั่วถึง โดยทำหน้าที่เปิดให้บริการธุรกรรมทางการเงินขั้นพื้นฐาน เช่น รับฝากเงินถอนเงินกู้ยืมเงิน ซึ่งธุรกรรมเหล่านี้อยู่ภายใต้กรอบพระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ เป็นตัวแทนหรือทำธุรกรรมทางการเงินแทนสถาบันการเงินที่สนับสนุน

สถาบันการเงินชุมชน เกิดจากกองทุนหมู่บ้าน ก่อตั้งครั้งแรกเมื่อวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ. 2544 มีจำนวนสมาชิกครั้งแรกจำนวน 318 คน โดยมีคณะกรรมการจำนวน 15 คนและมีมติที่ประชุมให้เหลือ 11 คน จนถึงปัจจุบันและในปี พ.ศ. 2548 ได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับ 2 ในการประกวดในระดับอำเภอและได้รับรางวัล 3A และได้รับการเพิ่มทุนจำนวนสมาชิก 100,000 บาท เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2550 และต่อมากองทุนได้ดำเนินการมาถึงปัจจุบันมีจำนวนสมาชิก 545 คนต่อมาได้มีการประเมินความพร้อมและจัดตั้งเป็นสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยางในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2557 และได้รับรางวัลชนะเลิศอันดับที่ 1 ในการประกวดสถาบันการเงินกองทุนหมู่บ้านดีเด่นระดับภาคตะวันออก เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2557 และได้ดำเนินกิจการที่เกิดผลประโยชน์ต่อชุมชน โดยได้จัดสวัสดิการให้กับสมาชิกและชุมชนจากกำไรที่เกิดจากการบริหารจัดการที่ดีซึ่งความสัมพันธ์

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์

ของทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยางกับการบริหารจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้าน ผู้วิจัยจะอธิบายความสัมพันธ์จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนบ้านหนองยาง โดยแบ่งออกเป็น 2 ประการ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การใช้ทุนทางสังคมภายใต้การบริหารจัดการของสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ทุนทางสังคมก่อนที่จะเกิดขึ้นในการบริหารจัดการของสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด คือ เครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ซึ่งผู้นำกลุ่มและกรรมการตลอดจนสมาชิกของเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ และกองทุนหมู่บ้าน ก่อให้เกิดความร่วมมือในกิจกรรมของสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ทั้งก่อนและหลังก่อตั้งสถาบันการเงินชุมชน เนื่องจากการประชุมกันไม่บ่อยนัก และในบางครั้งจะมีเรื่องด่วนให้ต้องตัดสินใจ จึงเป็นสาเหตุให้มีความเห็นร่วมกันที่จะต้องคัดเลือกตัวแทนสมาชิกเพื่อเป็นคณะกรรมการ ซึ่งอาศัยคณะกรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ และกองทุนหมู่บ้านหนองยางเป็นหลักในการขับเคลื่อนงานของสถาบัน ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงาน

ผู้นำที่ได้รับการเลือกจะเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ในการบริหาร มีความซื่อสัตย์ เสียสละ เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน เป็นผู้มีภูมิรู้ ภูมิฐาน ภูมิปัญญา เป็นผู้มีความพร้อมทั้งในเรื่องครอบครัวและเรื่องส่วนตัว มีความรู้ มีความน่าเชื่อถือไว้วางใจได้ เป็นผู้นำที่สร้างระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีและมีคุณภาพ ก่อให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวในชุมชน มีความคุ้นเคยและรู้จักเป็นอย่างดี ดังคำให้สัมภาษณ์ที่สำคัญว่า “คนในชุมชนนี้สนิทกัน อยู่กันอย่างญาติมิตร มีอะไรมักคุยกัน เพราะทุกคนเป็นคนในชุมชน คณะกรรมการ ก็ใช้การเลือกกันเอง อาศัยความเสียสละ จิตอาสา ไม่มีการบังคับใจกัน กรรมการมีประสบการณ์จากการสั่งสมจากการทำงานกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้าน หน่วยงานราชการต่าง ๆ เข้ามาให้ความรู้มากมาย เราอาศัยความขยัน จิตอาสาผ่านการทำงานกองทุนหมู่บ้านจนทำให้เราประสบความเสร็จในการพัฒนากองทุนหมู่บ้านสู่การเป็นสถาบันการเงินชุมชน เราแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันในหมู่บ้าน ใครมีหน้าที่อะไรก็ทำกัน แบ่ง ๆ กันทำ” (วันเพ็ญ ติ่งเกษม.สัมภาษณ์. 2557)

ทุนทางสังคมส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มคณะกรรมการสถาบันการเงินชุมชนเพื่อที่จะทำงานของกองทุนหมู่บ้านให้ผ่านการประเมินตัวชี้วัด เสียสละเวลาในการทำงานส่วนตัว ทำสวน ทำนา ทำไร่ ไปดูงานในสถานที่ต่าง ๆ ร่วมอบรมระบบคอมพิวเตอร์ ระบบบัญชีที่เหมาะสมกับการขยายตัวของการทำธุรกรรมทางการเงินของสถาบันการเงิน การประสานงาน การติดตามข่าวสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องการประชาสัมพันธ์ ซึ่งชาวบ้านหนองยาง แกนนำ ต่างให้ความสำคัญและมีความยินดีที่จะช่วยเหลือ ช่วยทำอย่างสุดกำลังความสามารถ ดังคำให้สัมภาษณ์ที่สำคัญว่า “คนใน

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์

หมู่บ้านหนองยางจะต้องมีงานสงกรานต์เป็นประจำทุกปี ไม่ว่าจะมีคนมางานมากน้อยแค่ไหน เราทำสืบต่อกันมา เกิดมาก็มีงานสงกรานต์แล้ว สถาบันการเงินชุมชนเช่นกัน เป็นของคนในชุมชน เราทำอะไรได้ก็ช่วยกันทำ เพราะเป็นสมบัติของคนหนองยาง และเป็นสิ่งที่จะเชิดหน้าชูตาให้กับคนหนองยางด้วยและมีประโยชน์กับเรา" (พิชิต บุญชู. สัมภาษณ์. 2557) สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของนายประยุทธ ติ่งเกษม ที่ว่า "ผมก็ช่วยทำ มันเป็นของทุกคน เราเป็นพี่น้อง ญาติ ๆ กันช่วยกันทำในชุมชน ใครทำไรได้ก็ทำ เด็ก ๆ ที่เก่งคอมก็ช่วยทำบัญชี ทำคอม ผมบริหารและประสานงานน้อง ๆ ช่วยกันได้ดี ชุมชนให้ความร่วมมือ จึงทำให้ธนาคารของเราเกิดขึ้น และมีทุกวันนี้" (ประยุทธ ติ่งเกษม. สัมภาษณ์. 2557)

การให้ความร่วมมือในการเป็นคณะกรรมการสถาบันการเงินของทั้งสมาชิกและผู้นำกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้านมีผลต่อการขับเคลื่อนทุนทางสังคมให้ดำเนินไปอย่างรวดเร็วและมีพลัง ทั้งนี้กลุ่มคณะกรรมการ ตลอดจนสมาชิกที่ส่งผ่านจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้านที่เกิดขึ้นล้วนแต่ต้องสมัครใจเข้ามารับหน้าที่ต่าง ๆ เนื่องจากกลุ่มคณะกรรมการต่าง ๆ ไม่มีงบประมาณสนับสนุนค่าตอบแทน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เป็นคนในชุมชนที่รู้จักกันเป็นอย่างดีและคนในชุมชนให้ความนับถือ อันเกิดขึ้นได้จากพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและการคิดถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม มีการประสานการทำงานกันเป็นอย่างดี

ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นในระบบเพื่อนบ้านของคนในสังคม ความเห็นอกเห็นใจ เอาใจใส่ต่อส่วนรวม รวมไปถึงการมีผู้นำที่เข้มแข็งนั้น ล้วนเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่ทำให้คนในชุมชนย่อมมองเห็นประโยชน์ที่สำคัญของการมีสถาบันการเงินชุมชน เมื่อมีการประชุมก็มีการให้ความสำคัญ เข้าร่วมประชุม และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จนนำไปสู่ข้อสรุปในการพัฒนาสถาบันการเงินชุมชนและหมู่บ้านในด้านต่าง ๆ ดังที่ ผู้สูงอายุในตำบล กล่าวว่า "มีประชุมก็ไปที่ศาลา 5 ธันวา เขาให้ทำไรก็ทำ ชุมชนเราจะได้ก้าวหน้า กรรมการ ผู้นำ ชาวบ้านที่ว่างก็มาประชุมช่วยเหลืองานกัน เวลาประชุมก็พูดคุยกันแบบพี่น้อง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน นำไปสู่ข้อสรุปในการพัฒนาสถาบันการเงินชุมชน" (สกาวใจ แสนใจยะเลิศ. สัมภาษณ์. 2557)

ทุนทางวัฒนธรรมที่สะสมมา เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชนในเรื่องของการทำบุญ การร่วมจัดงานในวันสงกรานต์ ต่างทำให้เกิดความรักความผูกพันกันทำให้ชุมชนมีความสามัคคีในชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ร่วมกันเป็นอย่างดี นำไปสู่ทุนที่เกื้อหนุนสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดกองทุนหมู่บ้านสู่สถาบันการเงินชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ทุนมนุษย์มีความสำคัญเช่นกัน หมู่บ้านหนองยางนอกจากจะมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์แล้วสิ่งหนึ่งที่มีไม่น้อยไปกว่ากันคือ ทุนมนุษย์ที่ได้สั่งสมประสบการณ์การทำงานจนทำให้เกิดความเชี่ยวชาญชำนาญงาน ในการเป็นทุนที่มีความสำคัญเช่นกัน ได้แก่ คณะกรรมการในหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนที่มี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ความสามารถและประสบการณ์ทั้งความรู้ ทักษะในด้านต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกันไป จนทำให้เกิดการประสานพลังความรู้ความสามารถตอบสนองงานของสถาบันการเงินชุมชนเป็นอย่างดี ส่วนทุนทางการเมืองการปกครอง คือ ผู้นำชุมชน มีการปกครองที่เป็นเอกภาพ ผู้นำได้รับความไว้วางใจ สามารถนำนโยบายสู่การปฏิบัติได้ดีนั้น ส่งผลทำให้การเมืองการปกครองมีเสถียรภาพต่อการดำเนินงานของสถาบันการเงินชุมชนเช่นกัน ที่เป็นทางการทำให้สถาบันการเงินชุมชนพัฒนาต่อยอดงานได้เป็นอย่างดี ดังคำให้สัมภาษณ์ที่สำคัญว่า “ผู้นำของเรามีความเสียสละ มีความรู้ ความพร้อมและที่สำคัญมีใจ เราจึงได้คนที่ดี ซึ่งการได้ผู้นำที่ดี ทำให้สถาบันการเงินของเรามีความก้าวหน้า เราจึงไว้ใจคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ คณะกรรมการหมู่บ้านต่างก็มีช่วยกันทำงานเพื่อสถาบันการเงินชุมชนของเรา” (สกาวใจ แสนใจยะเลิศ. สัมภาษณ์. 2557)

สอดคล้องกับ บันเทิง มุสิกรัตน์ ที่ว่า “ในฐานะของสมาชิกสภาในเขตนี้ ผู้นำมีส่วนในการผลักดันให้เกิดสถาบันการเงินชุมชน อีกส่วนหนึ่งคือความเข้มแข็งของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านที่พัฒนาคนที่มีความสามารถ มีความเชี่ยวชาญ ซึ่งนำมาใช้ในงานสถาบันการเงินชุมชนเป็นอย่างดี ทั้งการทำบัญชี การปล่อยกู้ที่เขามีประสบการณ์ จึงทำให้เกิดความเข้มแข็งของสถาบันการเงินและมีทุกวันนี้” (บรรเทิง มุสิกรัตน์. สัมภาษณ์. 2557) และสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ วันเพ็ญ ติ่งเกษม ที่ว่า “การที่เรามีความร่วมไม้ร่วมมือในการทำกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น วันสงกรานต์ที่หมู่บ้านเราทำเป็นประจำ การช่วยเหลืองานบุญงานศพต่าง ๆ ชุมชนเราจึงเกิดความรักความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ชุมชน ผู้นำจึงมีความสัมพันธ์ที่ดี การทำงานจึงราบรื่นเพราะเราทำงานอย่างไว้ใจกัน เกื้อกูลกัน” (วันเพ็ญ ติ่งเกษม. สัมภาษณ์. 2557)

2. การมีความไว้เนื้อเชื่อใจต่อคณะกรรมการสถาบันการเงินชุมชนในการบริหารการเงิน

หลังจากการจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง มีคณะกรรมการที่มาจากเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้าน ได้ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการสถาบันการเงินชุมชน พบว่าคนในชุมชนมีความไว้วางใจต่อคณะกรรมการสถาบันการเงินชุมชนเป็นอย่างดี การที่คณะกรรมการเป็นผู้มีประสบการณ์ มีความสามารถและถูกสั่งสมความไว้วางใจจากการที่คนในชุมชนเห็นเป็นที่ประจักษ์ในผลงานที่ผ่านมา ทำให้ไม่เป็นการยากที่คนในชุมชนจะตัดสินใจในการนำเงินมาฝากกับสถาบันการเงินชุมชนเพิ่มมากขึ้นอย่างเท่าตัว จนทำให้เกิดการให้อำนาจ ความไว้วางใจกับคณะกรรมการสถาบันการเงินดำเนินการบางอย่างแทนตนเอง ดังที่ ผู้สูงอายุในตำบล กล่าวว่า “คณะกรรมการเป็นกลุ่มที่เราเลือกกันเอง เป็นคนที่เรารู้จัก ซื่อสัตย์ โปร่งใส เรามีอะไรก็คุยกันกับเขา เงินที่มาฝากก็คิดว่าเขาคงรักษาเงินเราไว้ได้ ดอกก็ดี การนำไปกู้ก็ให้กับคนที่จำเป็น จึงมอบอำนาจให้

คณะกรรมการในการตัดสินใจปล่อยกู้" (สงกรานต์ สีเสน. สัมภาษณ์. 2557) สอดคล้องกับคำที่ผู้สูงอายุในตำบล กล่าวว่า "คณะกรรมการสถาบันเป็นคนที่เรารู้จัก ผ่านการทำงานมาด้วยกัน รู้ทุกแง่มุมกันและกัน ใครเป็นไง เราจึงมั่นใจว่าการฝากเงิน การที่จะค้ำใคร คณะกรรมการได้กลั่นกรองเป็นอย่างดี เรามีทุกวันนี้ได้ก็เพราะคณะกรรมการ เราจึงเชื่อมั่นไว้ใจในตัวคณะกรรมการ ผู้นำที่ทำหน้าที่ของสถาบันการเงิน เรากู้เงินเขาก็ช่วยเหลือ หาคนมาค้ำ เวลาเราต้องค้ำเราก็สนิทใจที่จะค้ำประกันคนอื่น" (อุบล เรื่องขณะ. สัมภาษณ์. 2557)

คณะกรรมการสถาบันการเงินชุมชนล้วนเป็นคนที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ จึงไว้ใจที่จะตัดสินใจนำเงินมาฝาก โดยเชื่อว่าคณะกรรมการได้กระทำเป็นสิ่งที่ดีและเหมาะสม ความยืดหยุ่นในการดำเนินการใด ๆ ในการดูแลทั้งลูกหนี้ และดูแลให้ลูกหนี้ชำระหนี้ตรงเวลา การประนีประนอม ส่งผลต่อความเชื่อมั่น ความไว้เนื้อเชื่อใจและความรู้สึกผูกพันต่อกัน ช่วยลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้

บรรยากาศที่เป็นกันเองในการประชุมและขับเคลื่อนการพัฒนาสถาบันการเงินชุมชน การประชุมสมาชิกสถาบันการเงินชุมชน เป็นการประชุมที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความกล้าในการแสดงความคิดเห็น หรือโต้แย้งกันในประเด็นต่าง ๆ อย่างอิสระ โดยไม่เกรงกลัวต่ออิทธิพลใด ๆ อาจมีความเห็นที่แตกต่างกันบ้าง แต่สามารถนำไปสู่ข้อสรุปได้ทุกครั้ง โดยมีผู้นำและคณะกรรมการสถาบันการเงินเป็นผู้ประสาน ประนีประนอม ซึ่งส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของสถาบันการเงินชุมชน กองทุนหมู่บ้านหนองยางดังคำที่ว่า "การประชุมเป็นการประชุมที่เป็นกันเอง เราสามารถคุยกัน แสดงความเห็นได้ทุกเรื่อง มีอะไรตรงไหนไม่เข้าใจก็ถามได้ คณะกรรมการเขาก็ให้คำตอบเรา เราจึงเห็นว่าเราไว้ใจเขาได้ทุกเรื่อง เพราะพวกเขาเป็นคนที่เสียสละทำงานให้กับหมู่บ้านเรา"(ถวัลย์ มุสิกรัตน์. สัมภาษณ์. 2557) สอดคล้องกับ ผู้สูงอายุในตำบล กล่าวว่า "คนที่มาประชุมส่วนใหญ่จะมาเพราะมาฟังเขามากกว่า เพราะเราเชื่อว่าเขาทำดีแล้ว และมีประสบการณ์จากการทำหน้าที่มาโดยตลอด การที่สถาบันให้เรานำเงินมาฝากได้ดอกเบี้ยสูงไม่ต้องไปถึงในเมือง เป็นสิ่งที่ดี เงินก็หมุนเวียนให้กู้ทำมาหากินของคนในชุมชน เราจึงคิดว่าไม่เสี่ยงที่เงินจะหายไป เพราะผู้นำดี คณะกรรมการเยี่ยม ซึ่งเขาทำดีมาตลอดไม่มีประวัติเสีย" (ปรีดาพร แสนใจยะเลิศ. สัมภาษณ์. 2557)

นอกจากนี้การที่ชุมชนมีสถาบันการเงินชุมชน ชุมชนจึงเกิดความไว้วางใจกัน คนในชุมชนต้องกู้เงิน ชำระเงิน และผลัดกันทำหน้าที่ค้ำประกัน ทำให้ชุมชนเกิดความไว้วางใจ การเชื่อมั่นเพิ่มมากขึ้น ดังที่ ผู้สูงอายุในตำบล กล่าวว่า "การมีสถาบันการเงินชุมชนทำให้เราค้ำประกันเงินกู้กันไปมา ทำให้เรามีความเชื่อถือกันไว้วางใจ เชื่อมั่นกันในชุมชน" (สมใจ ชำปฏิ. สัมภาษณ์. 2557) สอดคล้องกับ ผู้สูงอายุตำบล กล่าวว่า "การค้ำประกันเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับเรา เพราะก่อนมีสถาบันการเงินชุมชน เราก็ค้ำกันไปมา ซึ่งไม่เคยมีปัญหา เพราะกรรมการเขาบริหารดี ปล่อยกู้อย่างมีระบบ

มีหลักเกณฑ์ จนไม่มีข้อใด ๆ ที่เราจะขุ่นข้องหมองใจกัน”(ประมวล อภิบาลศรี. สัมภาษณ์. 2557) และสอดคล้องกับ ผู้สูงอายุในตำบล กล่าวว่า “การที่เราหาคนมาค้ำประกันไม่ใช่เรื่องยาก เพราะเขาเต็มใจค้ำให้เรา เพราะเราไม่เคยทำไรเสียหาย อาจมีการผิดนัดชำระบ้างแต่เราก็มีเหตุผล และสร้างความมั่นใจให้เขา ว่าเราไม่หนีหนี้ เพราะเราหนีไม่ได้ เราเป็นคนในชุมชนนี้ ต้องอยู่ที่นี่ กรรมการจะช่วยเหลือเราเสมอ จนทำให้เรามีความไว้ใจกัน เชื่อถือและเชื่อมั่นกันละกันในชุมชน”(อำนาจ เหลือสมบุญ. สัมภาษณ์. 2557)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บทที่ 5
สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ทุนทางสังคมในการจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง หมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด แบ่งออกเป็น 4 หัวข้อ ได้ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการวิจัย
2. สรุปผลการวิจัย
3. การอภิปรายผลการวิจัย
4. ข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยาง หมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ทุนทางสังคมกับการบริหารจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง หมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด

สรุปผลการวิจัย

ข้อค้นพบ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สามารถสรุปได้ว่า ทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยาง หมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด ผู้วิจัยพบว่าทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยาง สามารถแบ่งออกเป็น 3 ทุน ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. ทุนทางสังคมในรูปแบบบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งเกิดจากการสั่งสมความสัมพันธ์ ดังนี้

1.1 ความเชื่อ ค่านิยมที่ดี จารีตและประเพณี เป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่ทำให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกิดความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัยกัน เป็นวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ซึ่งเป็นทุนความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกันที่เห็นชัดในหมู่บ้านหนองยาง การช่วยเหลือกันของคนในชุมชนบ้านหนองยางยังคงอยู่ด้วยความมีน้ำใจให้แก่กันและกัน และมีอยู่ให้เห็นในระยะเวลาที่ผู้ศึกษาได้พบเห็น เช่น งานศพ งานวันสงกรานต์

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

1.2 ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัยกันและกัน การรวมกลุ่มกันเพื่อให้เกิดความร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกันมีเห็นอยู่เป็นประจำในหมู่บ้านหนองยาง ชาวบ้านให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้งงานส่วนรวมและงานส่วนตัว ได้แก่ กิจกรรมส่วนรวม ส่วนใหญ่เป็น

งานบุญ พิธีกรรมและงานพัฒนาหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับงานทางศาสนาในการจัดงานแต่ละครั้ง ชาวบ้านจะมีการประชุมหารือกันก่อน โดยจะใช้ศาลา 5 ธันวาคม เป็นสถานที่ประชุม ชาวบ้านหนองยางมีการทำบุญร่วมกันเป็นประจำ งานส่วนบุคคล ที่พบเห็นมีการให้ความร่วมมือไม่น้อยกว่างานส่วนรวม ไม่ว่าจะเป็นงานเกี่ยวกับการเกษตรหรือการผลิต

1.3 ความเอื้ออาทร ความห่วงใยกัน ของชาวบ้านหนองยางเป็นที่ประจักษ์ ซึ่งภายในหมู่บ้านการตรวจเยี่ยมบ้านของกลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ (อผส.) และ อสม.บ้านหนองยาง หมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด มีกิจกรรมการออกตรวจเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียง ผู้ยากไร้ ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากเทศบาลตำบลชำราก โดยผ่านกลุ่ม อผส.

2. ทุนทางสังคมในรูปแบบเครือข่าย เป็นการรวมกลุ่มที่ชาวบ้านได้สร้างเครือข่ายได้อย่างเหมาะสม จึงมีกลุ่มองค์กรเครือข่ายเกิดขึ้นในชุมชนเพื่อช่วยเหลือกันเองตามวัตถุประสงค์ มีทั้งเครือข่ายที่เป็นทางการและกลุ่มไม่เป็นทางการ เครือข่ายที่เกิดจากการรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชนนั้นคือ กลุ่มเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ และสภาองค์กรชุมชนตำบลชำราก ซึ่งมีการดำเนินการของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องในหมู่บ้านหนองยางและระดับจังหวัด

3. ทุนทางสังคมในรูปแบบองค์กรชุมชน เป็นการรวมกลุ่มเป็นสิ่งที่ชาวบ้านได้นำมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม เพื่อแก้ไขปัญหาที่นับวันจะทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นและหลากหลาย จึงมีกลุ่มองค์กรเกิดขึ้นในชุมชนเพื่อช่วยเหลือกันเองตามวัตถุประสงค์ มีทั้งกลุ่มที่เป็นทางการและกลุ่มไม่เป็นทางการ กลุ่มที่ไม่เป็นทางการที่เกิดจากการรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชนนั้นคือ กลุ่มวิทยุสื่อสารชุมชน สำหรับกลุ่มที่เป็นทางการ เริ่มต้นเป็นกลุ่มธรรมชาติหรือกลุ่มที่ไม่เป็นทางการบ้าง เป็นกลุ่มที่หน่วยงานราชการได้จัดตั้งขึ้นบ้าง ซึ่งมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง กลุ่มในหมู่บ้านหนองยางมีหลายกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มปุ๋ยบ้านหนองยาง กลุ่ม อสม. เป็นต้น

การรวมกลุ่มในหมู่บ้านหนองยาง เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับหมู่บ้าน โดยอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งทางด้านอาชีพ สังคม วัฒนธรรม และประเพณี

ข้อค้นพบ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สามารถสรุปได้ว่าความสัมพันธ์ทุนทางสังคมกับการบริหารจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ผู้วิจัยพบว่า

ทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยาง มีความสัมพันธ์กับการจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนบ้านหนองยาง 2 ประการ คือ ทุนทางสังคมภายใต้การบริหารจัดการของสถาบันการเงินชุมชน และการมีความไว้เนื้อเชื่อใจต่อคณะกรรมการสถาบันการเงินชุมชนในการบริหารการเงิน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

1. ทุนทางสังคมภายใต้การบริหารจัดการของสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด พบว่า ทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นในการบริหารจัดการของสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด ก่อรูปทุนทางสังคมทำให้เกิดความร่วมมือในกิจกรรมของสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง ผู้นำที่ได้รับการเลือกจะเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ในการบริหาร มีความซื่อสัตย์ เสียสละ เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน เป็นผู้นำสร้างระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีและมีคุณภาพ ก่อให้เกิดความสามัคคี กลมเกลียวในชุมชน มีความคุ้นเคยและรู้จักเป็นอย่างดี

ทุนทางสังคมส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มคณะกรรมการสถาบันการเงินชุมชนเพื่อที่จะทำงานของกองทุนหมู่บ้านให้ผ่านการประเมินตัวชี้วัด เสียสละเวลาในการทำงานไปดูงาน อบรมระบบคอมพิวเตอร์ การให้ความร่วมมือในการเป็นคณะกรรมการสถาบันการเงิน มีผลต่อการขับเคลื่อนทุนทางสังคมให้ดำเนินไปอย่างรวดเร็วและมีพลัง ทั้งนี้กลุ่มคณะกรรมการที่เกิดขึ้นล้วนแต่ต้องสมัครใจเข้ามารับหน้าที่ต่าง ๆ ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นในระบบเพื่อนบ้านของคนในสังคม ความเห็นอกเห็นใจ เอาใจใส่ต่อส่วนรวม รวมไปถึงการมีผู้นำที่เข้มแข็งนั้น ล้วนเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่ทำให้คนในชุมชนยอมมองเห็นประโยชน์ที่สำคัญของการมีสถาบันการเงินชุมชน

2. การมีความไว้เนื้อเชื่อใจต่อคณะกรรมการสถาบันการเงินชุมชนในการบริหารการเงิน พบว่า คนในชุมชนมีความไว้วางใจคณะกรรมการสถาบันการเงินชุมชน ในการตัดสินใจในการนำเงินมาฝากกับสถาบันการเงินชุมชนเพิ่มมากขึ้น และให้อำนาจกับคณะกรรมการสถาบันการเงินดำเนินการบางอย่างแทน คณะกรรมการสถาบันการเงินชุมชนล้วนเป็นคนที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือจึงไว้ใจที่จะตัดสินใจนำเงินมาฝาก โดยเชื่อว่าคณะกรรมการได้กระทำเป็นสิ่งที่ดีและเหมาะสม ความยืดหยุ่นในด้านการดำเนินการใด ๆ ในการดูแลทั้งลูกหนี้ และดูแลให้ลูกหนี้ชำระหนี้ตรงเวลา การประนีประนอม ซึ่งส่งผลต่อความเชื่อมั่น ความไว้เนื้อเชื่อใจและความรู้สึกผูกพันต่อกันช่วยลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ การที่ชุมชนมีสถาบันการเงินชุมชน ชุมชนเกิดความไว้วางใจกัน คนในชุมชนต้องกู้เงิน ชำระเงิน และผลัดกันค้ำประกัน ทำให้ชุมชนเกิดความไว้วางใจ มีความเชื่อมั่นกันเพิ่มมากขึ้น

การอภิปรายผลการวิจัย

ในการวิเคราะห์ถึงองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ผู้วิจัยจะอภิปรายเปรียบเทียบระหว่างข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาและองค์ความรู้เดิมจากเนื้อหาบทที่ 2 ดังนี้

จากการศึกษาเรื่องทุนทางสังคมในการจัดการสถาบันการเงินชุมชนบ้านหนองยาง ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด ผลการศึกษามีสิ่งที่น่าสนใจซึ่งทำให้ผู้วิจัย พบว่า ทุนทางสังคมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำให้สถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยางมีความเข้มแข็งขึ้นได้

ลิขสิทธิ์เอกสารมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ซึ่งทุนทางสังคมมีปรากฏอยู่แล้วในทุกหมู่บ้านแต่ทุนทางสังคมจะมีในระดับใดนั้น ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย และอยู่ที่หมู่บ้านใดจะเห็นคุณค่าของทุนทางสังคมนั้น ๆ และนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป จากสภาพของทุนทางสังคมที่ได้ทำการศึกษาของหมู่บ้านหนองยางมีสภาพของทุนทางสังคม พบว่า มีการพัฒนาด้านต่าง ๆ มาก เนื่องจากทุนทางสังคมที่เกิดจากกิจกรรมของชุมชนที่ เอื้อต่อการพัฒนาทุนทางสังคม มีเครือข่ายในหมู่บ้านที่ทำหน้าที่เป็นกลุ่มอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในการพัฒนาหมู่บ้าน และมีกิจกรรมที่ส่งเสริมการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างความไว้วางใจกัน สร้างความรักความผูกพันกันของคนในชุมชน ซึ่งเป็นกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมประเพณี การรักษาซึ่งวิถีชีวิตของชุมชนที่ดีงาม

นอกจากนี้ยังมีผู้นำที่ถือว่าเป็นทุนมนุษย์ที่มีผลต่อการพัฒนาหมู่บ้านและสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง หมู่บ้านหนองยางมีสภาพทุนทางสังคมที่มีความสามัคคีเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและสามารถสามารถพึ่งตนเองได้ มีบุคคลที่มีศักยภาพมีความสามารถที่จะช่วยดูแลและจัดการหมู่บ้าน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของจุติเทพ ยาสมุทร (2543 : 134) พบว่าผู้นำทั้งที่เป็นทางการและเป็นผู้นำตามธรรมชาติชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ เมื่อหลาย ๆ ผู้นำมาร่วมดำเนินกิจกรรมจะเป็นหลักเป็นแกนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีประโยชน์ต่อชาวบ้านและชุมชนต่อไป ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเป็นทุนที่มีส่วนที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความผูกพันกันช่วยเหลือกันระหว่างคนในชุมชน เป็นสิ่งที่ช่วยทำให้คนในชุมชนได้มีรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สุเทพ วงศ์สุภา (2548 : 183) พบว่าการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีในหมู่บ้านทั้งในด้านศาสนาพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นการรวมตัวกันเพื่อสืบทอดช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นการรวมพลังโดยทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านช่วยเหลือกันเอื้ออาทรกัน และการที่ทุกคนมีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันจะสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับหมู่บ้านได้อย่างยั่งยืนและมั่นคง

ทุนสถาบันเป็นทุนทางสังคมที่สร้างสัมพันธ์ทางสังคมการรวมกลุ่มเป็นองค์กรเครือข่ายในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์ (2548 : 185) ได้อธิบายว่า “ทุนทางสังคม” เป็นทุนประเภทหนึ่งที่แตกต่างไปจากทุนประเภทอื่น ๆ เป็นทุนที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ที่มีลักษณะของความร่วมมือร่วมใจของคนทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนหรือคนกับสถาบัน ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจกัน ความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทุนทางสังคมจึงเป็นเหมือนสมบัติสาธารณะที่สมาชิกทุกคนในชุมชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ตลอดเวลาและยังสอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ วะสี (2541 : 231) กล่าวถึง “ทุนทางสังคม” ว่าเป็นคำที่นำมาใช้ในแง่มุมที่ต่างกันจึงต้องทำความเข้าใจเรื่องทุนก่อนว่า ทุนไม่ได้มีแต่ทุนที่เป็นตัวเงินเท่านั้นแต่มีทุนอื่น ๆ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

อีก เช่น ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสิ่งแวดล้อม ซึ่ง “ทุนทางสังคม” หมายถึง ความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม การมีการศึกษาที่ดี การมีวัฒนธรรม การมีความซื่อสัตย์สุจริต การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมและการมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หลังจากที่ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง ทุนทางสังคมในการจัดการสถาบันการเงินชุมชน กองทุนหมู่บ้านหนองยางหมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

1. การนำทุนทางสังคมมาสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในสถาบันการเงินชุมชน
2. คนในชุมชนควรรู้และเข้าใจในคุณค่าของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน และใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมให้เกิดประโยชน์กับชุมชนสูงสุด
3. ควรมีกิจกรรมที่สร้างทุนทางสังคมโดยผ่านเครือข่ายในชุมชน ที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ผ่านกิจกรรม ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน
4. คนในชุมชนจะต้องตระหนักถึงคุณค่าของทุนทางสังคมในด้านต่าง ๆ และพยายามดำรงรักษาทุนทางสังคมที่มีในชุมชนหมู่บ้านให้คงอยู่สืบไป
5. คนในชุมชนต้องนำทุนทางสังคมมาใช้อย่างฉลาด บริหารทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และดูแลรักษาทุนทางสังคมที่สำคัญของชุมชนให้คงอยู่ โดยสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชน และแก้ปัญหาชุมชนได้ตามเป้าหมายที่ชุนชนต้องการ
6. สถาบันการเงินชุมชนต้องใช้ทุนทางสังคมในชุมชนที่มีอยู่ รวมทั้งต้องสะสมทุนทางสังคมให้เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะองค์กรชุมชนต่าง ๆ ในแต่ละกลุ่มที่ได้สะสมทุน ทั้งที่เป็นทุนมนุษย์ ทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มองค์กรชุมชนนั้น ๆ ให้มีการพัฒนาทั้งที่เป็นความรู้และประสบการณ์ พยายามสืบทอด รักษา รวมทั้งสร้างค่านิยม ที่ทำให้ทุนทางสังคมนั้น ๆ คงอยู่ในรุ่นต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาทุนทางสังคมในปัจจุบันบ่งชี้ให้เห็นว่าทุนทางสังคมเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างคนและกลุ่มหรือเครือข่าย ตลอดจนการเชื่อมโยงไปยังกลุ่มอื่น การใช้ประโยชน์จากพลังของทุนทางสังคมในปัจจุบันจะเน้นการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ที่ดี ซึ่งอาจจะสะท้อนและถูกกระตุ้น ตลอดจนการอธิบายในหลาย ๆ ทุนทางสังคมมีลักษณะค่อนข้างไปในทางที่ผู้อยู่กับวิถีชีวิตในชุมชนชนบทและสังคมเกษตรกรรม ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะในการทำการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

1. การศึกษาปรากฏการณ์ของทุนทางสังคมในชุมชนนั้น ควรเปรียบเทียบและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ของชุมชนเมืองร่วมกับชุมชนชนบทร่วมด้วย

2. การศึกษานี้เน้นการสังเกตการณ์บางปรากฏการณ์ ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขเวลาที่จะมีกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ เกิดขึ้น ควรศึกษากิจกรรมที่มีความหลากหลาย หรือกิจกรรมที่มีการจัดขึ้นในบางปีที่มีผลต่อการสร้างทุนทางสังคม ดังนั้นจึงอาจเป็นข้อสังเกตหากจะมีการศึกษาในครั้งต่อไป

3. การศึกษาอาจใช้การวิจัยเชิงปริมาณร่วมด้วยกับการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อได้ผลการศึกษาที่มีข้อมูลที่หลากหลายและอาจใช้การศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณแล้วเจาะลึกในบางกรณีที่สำคัญ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บรรณานุกรม

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บรรณานุกรม

กนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์. (2543). **การจัดการทุนทางสังคมในชุมชนเมือง : ศึกษากรณี เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์บางซื่อพัฒนา**. วิทยานิพนธ์ รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กวิพัฒน์ สุขแจ่ม. (2547). **ทุนทางสังคมกับการแก้ไขปัญหายาเสพติด ตำบลเกาะไร่ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา**. วิทยานิพนธ์ พ.ม. (พัฒนาชุมชน). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เกษมวัฒน์ เปรมกมล. (2548). **พัฒนาการของการเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ในจังหวัดจันทบุรี**. วิทยานิพนธ์ พ.ม. (พัฒนาชุมชน). เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ไกรวุฒิ วัฒนสิน. (2549). **ทุนทางสังคมกับการป้องกันอาชญากรรม**. วิทยานิพนธ์ สส.ด. (การบริหารสังคม) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ขวัญใจ รุจิเรข และอรัญญา คัมภิรานนท์. (2549). **สถาบันการเงินชุมชนแหล่งเงินทุนระดับรากหญ้า**. กรุงเทพฯ : กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.

คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. (2548). **คู่มือการดำเนินงานสำหรับผู้สนับสนุน**. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.

เคียว อุคลี. (2539). **การเผยแพร่ศาสนาคริสต์กับการตอบสนองของชาวพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้**. วิทยานิพนธ์ พ.ม. (พัฒนาชุมชน). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จุติเทพ ยาสมุทร. (2543). **ทุนทางสังคมและแบบแผนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชนในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : สถาบันสัญญาธรรมศักดิ์เพื่อประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ณัฐกานต์ จิตรวัฒนา. (2551). **พัฒนาการทุนทางสังคมของกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านโป่งคำ ตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน**. วิทยานิพนธ์ พ.ม. (พัฒนาชุมชน). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ดิเรก บุญชู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. (25 กันยายน 2557). ที่ศาลาประชาคม หมู่ 5 บ้านหนองยาง จังหวัดตราด.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ถวัลย์ มุสิกรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์.
(25 กันยายน 2557). ที่ศาลาประชาคม หมู่ 5 บ้านหนองยาง จังหวัดตราด.

เทียนชัย กีระนันท์. (2544). **สังคมศาสตร์วิจัย.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธนพล พรมสุวงษ์. (2546). **ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการจัดการป่าสมุนไพร : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนปลักไม้ลาย ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม**. วิทยานิพนธ์ พ.ม. (พัฒนาชุมชน). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นภาภรณ์ หะวานนท์. (2548). **การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อชุมชนเข้มแข็ง**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

บรรเทิง มุสิกรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์.
(14 กันยายน 2557). ที่ศาลาประชาคม หมู่ 5 บ้านหนองยาง จังหวัดตราด.

บัวพันธ์ พรหมพักพิง. (2546). **การก่อเกิดการผลิตซ้ำและการขยายตัวทุนทางสังคมในชนบทอีสาน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ประภาพรรณ อู่นอบ. (2542). **ทักษะการทางานและปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะ การทำงานของแรงงานอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในรายงานท้องถิ่น : การศึกษาในกลุ่ม ประชาสังคมภาคเหนือตอนบน กรณีจังหวัดเชียงราย**. เชียงราย : สานักกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ประมวล อภิบาลศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์.
(25 กันยายน 2557). ที่ศาลาประชาคม หมู่ 5 บ้านหนองยาง จังหวัดตราด.

ประยุทธ ติ่งเกษม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์.
(15 กันยายน 2557). ที่ศาลาประชาคม หมู่ 5 บ้านหนองยาง จังหวัดตราด.

ประเวศ วะสี. (2541). **ชุมชนเข้มแข็ง ทุนทางสังคมของไทย**. กรุงเทพฯ : ธนาคารออมสิน.

ปริตตา เฉลิมเผ่ากออนันตกูล. (2540). **เจ้าแม่ คุณปู่ ช่างซอ ช่างฟ้อน และเรื่องอื่น ๆ ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม.** กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ปรีดาพร แสนใจยะเลิศ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์.
(25 กันยายน 2557). ที่ศาลาประชาคม หมู่ 5 บ้านหนองยาง จังหวัดตราด.

ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ. (2547). **วาทกรรมทุนทางสังคม.** วิทยานิพนธ์ ศ.ม. (สังคมวิทยา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรรณี พลไชยขา. (2536). **บทบาทของมิสชันนารีโรมันคาทอลิกในอีสาน ปี พ.ศ. 2424-2496**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). มหาสารคาม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

พิชิต บุญชู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์.
(25 กันยายน 2557). ที่ศาลาประชาคม หมู่ 5 บ้านหนองยาง จังหวัดตราด.

ยาณี ภานุรักษ์. (2548). **บทบาทงานพัฒนาและกระบวนการสร้างศักยภาพเสริมพลังของนักบวชหญิงคาทอลิกในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ ศ.ม. (สตรีศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ระรินทร์ สุรวัฒนานันท์. (2551). **ทุนทางสังคมในเขตชุมชนชาติพันธุ์ : ศึกษากรณีชุมชนมอญในกรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รังสรรค์ ปิติปัญญา. (2543). **ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชนในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2546**. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.

วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์. (2548). **โครงการศึกษาทุนทางสังคมในฐานะที่เป็นปัจจัยการผลิตของเศรษฐกิจชุมชน**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วันเพ็ญ ติ่งเกษม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์.
(14 กันยายน 2557). ที่ศาลาประชาคม หมู่ 5 บ้านหนองยาง จังหวัดตราด.

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2534). **เศรษฐศาสตร์ไม่ยากอย่างที่คิด**. กรุงเทพฯ : นำรักษาการพิมพ์.

ศิริชัย ถนอมเกียรติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์.
(14 กันยายน 2557). ที่ศาลาประชาคม หมู่ 5 บ้านหนองยาง จังหวัดตราด.

สกาวใจ แสนใจยะเลิศ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์.
(25 กันยายน 2557). ที่ศาลาประชาคม หมู่ 5 บ้านหนองยาง จังหวัดตราด.

สงกรานต์ สีเสน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์.
(25 กันยายน 2557). ที่ศาลาประชาคม หมู่ 5 บ้านหนองยาง จังหวัดตราด.

สมใจ ชำปฏิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์.
(25 กันยายน 2557). ที่ศาลาประชาคม หมู่ 5 บ้านหนองยาง จังหวัดตราด.

สุชาติ พินธุรักษ์. (2550). **บทบาทของคณะนักบวชชายคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2444**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ศึกษาศาสตร์). นครนายก : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สุเทพ วงศ์สุภา. (2548). **การพัฒนารูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (พัฒนศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สุพัชรา ศิริณวัฒน์. (2549). **การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการจัดการศึกษาด้านอาชีพ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนแขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ ส.ม. (การบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุรพันธ์ สุวรรณศรี. (2552). **การสร้างความสงบสุขในสังคม : การศึกษาแนวทางบูรณาการกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนาในภาคอีสาน.** วิทยานิพนธ์ ศ.ม. (ประวัติศาสตร์). มหาสารคาม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สุวิทย์ คุณกิตติ. (2548). **หลักการพัฒนากองทุนเป็นสถาบันการเงินชุมชน**. กรุงเทพฯ : สานักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ.

เสรี พงศ์พิศ. (2547). **แผนชีวิตเศรษฐกิจชุมชน**. กรุงเทพฯ : ภูมิปัญญาไทย.

อคิน รพีพัฒน์. (2540). **คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา**. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อภิชัย พันธเสน. (2546). **การประยุกต์พระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม**. กรุงเทพ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อมรา พงศาพิชญ์. (2543). **ธรรมรัฐกับประชาสังคม.** กรุงเทพฯ : สมาคมรัฐประศาสนศาสตร์แห่งประเทศไทย.

_____. (2546). **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อานันท์ กาญจนพันธ์. (2544). **วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน : พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

_____. (2546)**. วัฒนธรรมกับการพัฒนา : มิติของพลังที่สร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

อำนาจ เหลือสมบุญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. (25 กันยายน 2557). ที่ศาลาประชาคม หมู่ 5 บ้านหนองยาง จังหวัดตราด.

อุบล เรื่องขณะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. (25 กันยายน 2557). ที่ศาลาประชาคม หมู่ 5 บ้านหนองยาง จังหวัดตราด.

อุไรวรรณ พวงสายใจ. (2545). **ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน**. วิทยานิพนธ์ รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์). เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Coleman, J. S. (1988). "Social Capital in the Creation of Human Capital," **The American Journal of Sociology**. Cambridge : Harvard University.

Francis, M. (2002). **The Eleven Building Blocks of Effective Teamwork**. Great Britain : The University Press.

Fukuyama, F. (1999). **Trust : The Social Virtues and The Creation of Prosperity**. London : Hamish Hamilton.

Krishna, K.H (1999). "Study on the Composition of Rice Bran Oil and its Higher Free Fatty Acid Value," **Journal of the American Oil Chemists Society**. New Jersey : Princeton University Press.

Lomas, J. (1998). **Social Capital and Community Development**. Ottawa : Canadian Health Services.

Putnam, R. (1994). **Making Democracy Work : Civic Traditions in Modern Italy**. New Jersy : Princeton University Press.

_____ . (2002). **Making Demaracy Work : Civic Traditions in Modern Italy**. New Jersey : Princeton University Press.

Rose. (2003). **Policy Making in Greaat Britain**. London : MacMillan.

Woolcock. (1998). "Social Capital and Economic Development : Towards a Theoretical Synthesis and Policy Framework," **Theory and Society**. Great Britain : Gower Publishing.

_____. (2002). **Social Capital and Community Development : Fad, Friend or Foe**. Rockhampton : Queensland University.

World Bank. (1998). **Monitoring and Measuring Social capital : Over and Program Description**. Washington : World Bank.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ภาคผนวก

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ภาคผนวก ก
หนังสือขอความร่วมมือในการวิจัย

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ที่ ศธ ๐๕๕๒.๐๕/ ๒๘๖

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
๒๒๐๐๐

๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความร่วมมือในการทำวิจัย

เรียน นายกเทศมนตรีตำบลชำราก

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม

เนื่องด้วย นายพีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรรัฐประศาสนศาตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ได้รับอนุมัติให้ทำภาคนิพนธ์เรื่อง “ทุนทางสังคมในการจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง หมู่ที่ ๕ ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด” ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกหน่วยงานของท่านเป็นกลุ่มตัวอย่าง และจำเป็นต้องนำเครื่องมือในการวิจัยมาเก็บรวบรวมข้อมูลกับบุคลากรในเขตพื้นที่ของท่าน คณะมนุษศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จึงขออนุญาตให้ นายพีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์ เข้าเก็บรวบรวมข้อมูลกับบุคลากรดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์กรรณิการ์ เผือกนำผล)
คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
โทร. ๐ ๘๖๔๔ ๐๓๑๐ ๙
โทรสาร. ๐ ๓๙๔๗ ๑๐๗๙
E-mail:socialRBRU@hotmail.com

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ภาคผนวก ข

แนวการสัมภาษณ์เจาะลึก

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

แนวการสัมภาษณ์เจาะลึก

****

1. ในชุมชนของท่าน ใครเป็นคนสำคัญ ผู้นำ คนเก่ง อาสาสมัครในการพัฒนาชุมชน ผู้นำที่สร้างการเปลี่ยนแปลง เป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ เชื่อฟังในชุมชน แต่ละคนเก่งเรื่อง ใคร เมื่อมีการจัดทำแผนชุมชน ใครมีส่วนร่วมและมีส่วนร่วมอย่างไร
2. ท่านมีความเชี่ยวชาญในด้านใด กิจกรรม งานที่ทำส่งผลต่อใครในชุมชน
3. ท่านมีแนวคิดและหลักการทำงานอย่างไร มีพัฒนาการมาอย่างไร
4. กิจกรรมที่ทำเกี่ยวข้องกับใคร สร้างผลกระทบต่อท่านและคนอื่นในชุมชนอย่างไร กิจกรรมหรืองานที่ทำเป็นอย่างไร เกี่ยวข้องกับใครบ้าง ใครที่ช่วยเหลือให้การสนับสนุน
5. นอกจากงานที่ท่านมีความเชี่ยวชาญ ท่านมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมกลุ่มใดบ้าง มีส่วนร่วมอย่างไรอย่างไร
6. ในชุมชน หมู่บ้านของท่าน มีผู้รับผิดชอบในการจัดการด้านต่าง ๆ หรือไม่แกนนำต่าง ๆ ได้มาอย่างไร แต่ละคนมีบทบาทหน้าที่อย่างไร บุคคลเหล่านั้นอยู่หมู่ใดบ้าง
7. ในพื้นที่ของท่าน มีงาน/กิจกรรมอะไรบ้าง
8. ในพื้นที่ของท่าน มีงาน/กิจกรรม ส่งเสริม ช่วยเหลือ สนับสนุนในด้านสุขภาพ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เช่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมงาน/กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น ส่งผลกระทบต่อประชากรวัยใดบ้าง กระทบโดยตรงหรือโดยอ้อมและกระทบอย่างไร
9. งานที่ท่านดำเนินการต้องทำร่วมกับใครบ้างมีหน่วยงาน หรือองค์กรอะไรที่เข้ามาเกี่ยวข้องบ้าง เทศบาล ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน แกนนำภาคประชาชน หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภายนอก (สถาบันการศึกษา องค์กรภาคเอกชน กระทรวงต่าง ๆ เกี่ยวข้องอย่างไร

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ-ชื่อสกุล	นายพีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์
วัน เดือน ปีเกิด	8 มีนาคม 2524
สถานที่เกิด	188 หมู่ที่ 8 ตำบลคลองใหญ่ อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	257 หมู่ที่ 1 ตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด
ตำแหน่งหน้าที่การงานในปัจจุบัน	นักทรัพยากร ระดับปฏิบัติการ
สถานที่ทำงานในปัจจุบัน	สำนักงานเทศบาลตำบลชำราก หมู่ที่ 4 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2539	มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านคลองจาก จังหวัดตราด
พ.ศ. 2542	มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนคลองใหญ่วิทยาคม จังหวัดตราด
พ.ศ. 2549	ศิลปศาสตรบัณฑิต ศศ.บ. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
พ.ศ. 2558	รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต รป.ม. (การปกครองท้องถิ่น) มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี